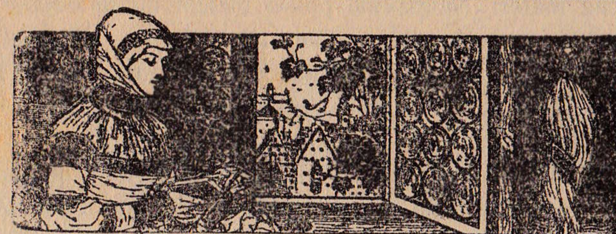
KRSTO ŠMID

RUŽICA CESARGRADSKA

TISAK I NAKLADA KNJIŽARE LAV. HARTMANA (ST. KUGLI)
ZAGREB ILICA 30.

Kr. 1.20

GLAVA PRVA.

Ružicu odgaja dobra majka.

U bregovitim krajevima južne Hrvatske, u onim slikovitim predjelima punim plodnih dolina i šumovitih planina, za kojima se dižu goleme gore, stajaše u pradavno vrijeme na visoku brijegu, obraslu hrašćem i drugim stoljetnim drvećem, znamenit grad imenom Cesargrad. U tom gradu življaše nekoć vitez Nikola sa svojom ženom Marijom sretno i zadovoljno u potpunoj sreći i ljubavi. Nikola bijaše vrlo hrabar vitez. Premda mu je zvanje, boriti se mačem i kopljem, bilo nemilo i tvrdo, ipak mu je srce bilo meko i blago. Pod gvozdenim oklopom kucaše mu srce puno čovjekoljubivosti. On bijaše pobožan i bogobojazan, prava hrvatska korenika, blag gospodar svojih podanika. Ban hrvatski bijaše mu prijatelj, dapače i sam kralj ga je nad sve ostale vitezove cijenio i štovao. Mariju, Nikolinu ženu, držahu poradi njezina razbora, pobožnosti, kreposti i dobrotvornosti prema siromasima najčestitijom ženom na daleko i široko; a uzato bijaše neobično lijepa.

Vitez Nikola boravljaše u onim nemirnim, burnim vremenima malo u svom dvorcu; on je pratio bana na njegovim vojnama, pa je često po više godina bio u ratu. Marija uživaše za odsutnosti muža svojega najslađe radosti u društvu svoga jedinoga djeteta, nježne kćerkice, koja se zvala Ružica, i koja je po izvrsnim svojim duševnim darovima i po ljepoti

bila slična materi. Najglavniji posao majčin bijaše odgojiti to dijete, u koje je postavljala velike nade. Njezina odgoja bijaše vrlo jednostavna, ali izvrsna; budući da je sama bila od srca pobožna i dobra, to joj nije bilo teško, da i svoju kćerku tako odgoji.

Pobožna majka upoznala je svoju kćerku prije svega s Bogom te je nastojala, da joj usadi u srce pravu djetinjsku ljubav prama nebeskome ocu. Plemenita gospođa imala je smisla i osjećanja za divna djela Božja te ih mogaše s velikom pobožnošću promatrati i od srca im se radovati. S visokoga prozora njezine sobe, u kojoj je mnoge sate dana sprovodila u poslu, bijaše krasan vidik. Nebo i zemlja, gledani s te visine, pružahu divan prizor, te davahu dobroj majci često povoda, da svoju kćerku upozori na mudrost, dobrotu i svemoć Božju.

Tako je na pr. Marija jednoga divnoga ljetnoga jutra probudila Ružicu vrlo rano. »Dođi, Ružice, i gledaj, kako divno danas izlazi sunce. Gledaj,« nastavi ona otvorajući prozor, »kako se divno rumeni nebo ondje, gdje će sada sunce izaći. Gle, nježni oblačići sjaju naokolo u vatrenom crvenilu, i oni daleki bregovi nad tamnozelenim šumama nalik su na zlatna brda. Vidi — sada — sada izlazi sunce. O, kako je divan Bog, koji je stvorio sunce i sve, što njegove zrake pozlaćuju. Gle, toranj tamo prijeko strši kao pozlaćen iz šume voćaka, u kojoj je gotovo cijelo selo sakrito. Veseli seljaci idu okrijepljeni snom na svoj posao. Pastir goni krave, koje veselo muču, u duboku dolinu; na onom brijegu pasu ovce, praćene od brižnoga čuvara. Ovdje opet kose kosci svojim sjajnim kosama cvijetne livade; žito je već žuto, i doskora će ga žeti. Svagdje vidimo obilan blagoslov Božji. O kako je dobar otac onaj, koji s jednakom ljubavlju gleda na sve ljude, stanovali oni u dvorovima ili u kolibama. On im je dao za obitavanje krasnu zemlju, koja je tako puna njegovih darova, i on hoće, da ih sve jednoć vidi kod sebe na nebu. Tko da se ne raduje tako dobromu i ljubaznomu ocu!« Takove riječi, koje su dolazile od srca, ucijepile su se opet maloj Ružici u

srce. Ona je onda sama sklopila ručice i rekla: »O, ti dobri, mili Bože, kako ti hvalim, da si sve tako lijepo uredio!«

Slično je Marija učila svoju kćerku, kako nam sve, što vidimo na nebu i na zemlji, od sunca počevši pa do rosne kaplje, posvjedočava dobrotu i prijaznost Božju. Promjene godišnjih doba sa svojim različitim krasotama i bogatim darovima vazda su joj pružale zato novih prilika. Ružica se tako naučila, da se od stvorova diže k stvoritelju; gledajući lijepu ružu ili krasno voće mišljaše s veselim srcem na njega i hvaljaše mu puna djetinjske ljubavi za njegova dobročinstva.

Pobožna majka znala je napamet cijelu svetu povijest, te je pripovijedala, dok je tkala ili prela, cijele satove svojoj kćerci takove zgode, koje su odgovarale njezinoj djetinjskoj dobi. Ružica se duhom prenosila u raj, u kolibe patrijarka, u pustinju Židova, u zemlju, koja je tekla mlijekom i medom, i neizrečeno se radovala. Ona je tako naučila, kako se očitovao ljudima Bog, koji se samo dobru raduje, a na sve zlo mrzi i hoće, da svi ljudi budu dobri i pobožni.

Najradije je Ružica slušala pripovijedati o Isusu Kristu. Ona se radovaše s anđelima i pastirima božanskom djetetu u jaslicama u Betlehemu i žrtvovaše s mudracima od Istoka novorođenomu kralju, kojega se zvijezda sjaše na nebu, svoje djetinjske osjećaje poštivanja i hvale, koji bijahu vredniji od zlata i tamjana. Ona je gledala miloga dječaka u kolibi u Nazaretu, kako se pokorava majci i pobožnome skrbniku, kako se moli i radi i kako napreduje u kreposti i milosti, i ona je onda tvrdo odlučila, da će također svoje roditelje slušati i u dobru svaki dan napredovati. Ona je odlučila, da će uvijek biti dobro dijete, koje zaslužuje milost; ona ljubljaše Isusa od srca, pouzdavaše se u njega, jer on može sve suze osušiti, u svakoj nevolji pomoći i dati vječni život. A kad je majka pripovijedala o mukama, koje je on, nevin, iz ljubavi prema čovječanstvu trpio, i kako je, krvareći na križu, s blijedim usnicama molio milost za svoje ubojice i napokon po mukama i smrti ušao u svoju slavu, onda su krupne suze curile niz nježno lišce Ružičino. Ona obeća u svojem srcu, da će onome,

koji je i za nju umr'o, cijeli svoj život žrtvovati. Tako je učila pobožna majka svoju kćerku, da upozna i ljubi Boga i božanskoga Otkupitelja.

Majka je također nastojala da usadi u svoju kćerku i ljubav prema svim ljudima, a napose prema roditeljima. Majčinskom svojom ljubavlju stekla je lako djetinjsku ljubav svoje kćeri. Isto je tako ljubila Ružica i oca svojega s djetinjskom nježnošću, jer je majka uvijek o njem govorila sa srdačnom ljubavi. Kad bi joj majka rekla: »Gledaj, da uzmognem dragomu ocu, kad dođe kući, samo dobro o tebi pripovijedati!« onda je to bila za Ružicu uvijek najbolja opomena za dobro. I kad bi otac onda doista kući došao, onda bi se majka i kći trudile, da mu ugađaju.

Otac je na pr. jeo rado breskve, koje su rasle na jednom drvetu kraj zida od grada. Majka je jednoć ubrala prve zrele plodove drveta, razdijelila ih na tri jednaka dijela za oca, sebe i Ružicu, i rekla: »Svoje ću dati ocu.« Ružica je odmah odgovorila: »Ja ću sa svojima isto učiniti.« Za čitavi svijet ne bi bila jedne pojela. Veselo je složila sve breskve u jednu košaricu tako, da se vidjelo njihovo krasno crvenilo, i odnijela ih je ocu.

Marija običavaše prave siromahe podupirati novcem ili živežem. Mnogo je tih darova dala razdijeliti rukama svoje kćeri, da i ona upozna iz iskustva, kako je ugodno davati. Ona je znala u Ružici pobuditi smilovanje za tuđu nevolju i dovesti je do toga, da je svoju zabavu žrtvovala za dobro drugih. Ružica je jednoć dobila od oca dukat za svoj rođendan. Otac joj je rekao, neka si za taj novac kupi nakit ili ures, kakavgod hoće. Majka joj je koješta nabrojila, i vesela Ružica nije se mogla odlučiti, što će izabrati. Ali sad se najavi jedna siromašna udovica, koja je svoju posljednju kravicu od kuge izgubila. Majka pozove udovicu u sobu i reče: »Oh, Bože dragi! ta to je velika nesreća za vas; ali ja sam dala novaca mnogim ljudima, koje je snašla ista nesreća; jedva ću još moći smoći toliko, jer moram još nešto malo zadržati za

dnevne izdatke.« Onda ode, donese novce i izbroji ih na stol. »Više vam ne mogu dati,« reče ona; »ali da imate još jedan dukat, mogli biste lijepu kravu kupiti.« Onda Ružica brzo otrči, donese svoj dukat, metne ga k ostalom novcu na stô i reče: »Ja imam već dosta odijela; siromašna udovica treba više kravu, negoli ja novo odijelo.« Siromašna žena zaplače od veselja i htjede Ružici poljubiti ruku. Kad je otišla, zagrli majka kćerku i reče: »Ti si se dobro držala, draga Ružice; ovo tvoje djelotvorno dobročinstvo više je vrijedno nego deset tisuća dukata i nego sav nakit i sjaj ovoga svijeta.«

Majka je priučavala Ružicu od najnježnije mladosti na veselu poslušnost. »Jer,« govoraše razborita majka, »tvrdoglavost je najveća zapreka za dobro. Dijete se mora najprije naučiti svoju volju podređivati volji svojih roditelja, onda će se tim lakše podrediti volji Božjoj. Jer ako dijete ne sluša roditelje, koje vidi, kako će slušati Boga, kojega ne vidi?« Što majka nije mogla Ružici dopustiti, to joj je kratko i odrešito odbila. Mala je Ružica nastojala spočetka, dakako kao sva djeca, da suzama i molbama postigne ono, što je željela; ali je doskora uvidjela, da jedno »ne« majčino više vrijedi nego tisuću riječi. Kad je razabrala, da bi joj sav plač bio uzaludan, umirila se. Majka joj je davala svaki dan prilike, da se vježba u poslušnosti i u svladavanju svojih nagnuća. Što je majka zapovjedila, moralo se odmah učiniti; svi drugi poslovi, sve igre morale su se odmah prekinuti. Nijednoga cvijeta u vrtu, nijednoga ploda na drvetu nije smjela ubrati, dok joj majka nije dopustila. Ali majka nije mnogo zapovijedala i zabranjivala. Ona je mrzila na neprestano, kadšto suvišno opominjanje djece, kod kojega napokon djeca često više ne znaju, gdje im glava stoji. »Samo je malo zapovijedi potrebno, ali te se moraju vršiti,« govorila je ona. »Dragi je Bog dao samo deset zapovijedi, da učini ljude dobrima i sretnima, i da su ih ljudi uvijek obdržavali, ne bi deset tisuća drugih bilo potrebno.« Ta mudra majka doskora je opazila, da su kazni i nagrade potrebne, da se djeca prinukaju na poslušnost i odvrate od neposlušnosti. »Dragi Bog,« rekla bi ona, »čini isto tako

i kod velike djece.« Majka je Ružici rado davala najljepših plodova iz vrta, ali ih je Ružica morala zaslužiti. Majka bi joj na pr. rekla: »Ako ove stihove, koje ću ti govoriti, bez pogrješke naučiš napamet, dobit ćeš lijepih trešanja!« Drugi put bi opet rekla: »Ako lijepo načiniš, što sam ti zadala za pletenje, dat ću ti onaj lijepi grozd.« Ružica bi brzo ovršila svoju zadaću, pak bi se onda više radovala, da je dobila trešanja ili grozd, nego da ih je nezasluženo dobila. Ako je Ružica načinila kakovu pogriješku, nije smjela s majkom u vrt. To je bila dovoljna kazan; ali doskora nije ni ta više potrebna bila. Kad bi joj majka ozbiljno rekla: »To ne bih bila od tebe očekivala! Nemoj me žalostiti!« onda nije imala Ružica mira, dok se majka ne bi opet smiješila.

Čestita majka, koja nije nikad bila bez posla, pazila je na to, da joj se kćerka uvijek nečim bavi. Kad je sjedila pri svojem poslu, morala je i malena Ružica uvijek nešto raditi. Majka bi je s veseljem motrila te bi mislila u sebi: »Marljivost djetetova ne koristi još doduše ništa u gospodarstvu, ali dijete samo ima od nje tim veću korist. Posao čuva dijete od dosade i zlovolje i uči ga rano već na radišni život!« Ružica se doista već vrlo rano naučila savršeno i krasno tkati, a doskora je vješto i šivala. Ona je načinila sebi pod vodstvom majčinim iz platna, što ga je sama satkala, odijelo, pak se tomu neobično radovala. Bogata tkanina, koju joj je otac jednoć donio, nije je ni izdaleka toliko obradovala.

Marija je, prema ondašnjem običaju, sama kuhala u svijetloj, sjajno čistoj kuhinji. I tu je znala za Ružicu od najnježnije dobi uvijek nekakav posao naći; ako ništa drugo, onda je morala trijebiti grah ili leću. Ali najugodniju zabavu nalažaše majka osobito u krasnoj bašči, jer joj prijaše zdravlju kretanje na svježem zraku. I Ružica pokazivaše doskora volju za posao u vrtu. Majka joj je doznačila nekoliko malih gredica i dala načiniti malenu lopatu, lijepu kanticu za polijevanje i drugo vrtno oruđe. I tako je Ružica imala neprestance posla od prvih proljetnih dana, kad su procvali krasni breskvini cvjetovi, pak do jeseni, kad je lišće počelo padati. Veselo i marljivo sijala je

Ružica sjemenje u zemlju i sadila mlade biljke; ona je polijevala korisno bilje, a plijevila drač, čim bi se pokazao; ona je dizala humke oko mladoga zelja i vezala grašak na kolje. Kad je prvi slatki grašak, što ga je Ružica odgojila i skuhala, došao na sto, radovala se veoma; ona je mislila, da joj nikada nijedno jelo nije tako prijalo. »To su slatki plodovi marljivosti,« reče joj majka. »Tako nagradjuje Bog marljivost u velikom i malom. Marljivost je preobrazila cijeli kraj, koji okružuje naš dvorac, iz pustinje u bogat vrt.«

Kako je majka uvijek na to mislila, da svojoj malenoj Ružici daje posla i da ima promjene u radu, tako joj je davala i obilno vremena za odmor. Dva do triput svake nedjelje smjele su joj doći u pohode nekolike siromašne, ali dobre djevojčice njezinih godina, između kojih se osobito odlikovala dobrim srcem jedna, imenom Ančica. Ružica bi podvorila svoje male prijateljice mlijekom, voćem i kolačima; pošto su neko vrijeme prele, igrale bi se u sobi ili vrtu. Ali majka je uvijek pazila na djecu, da ona toga ni vidjela nijesu, te je slušala sve, što se međusobno razgovaraju. Ona im je rekla, što će se igrati, pak ih je igrom znala i poučavati. Tako joj je kćerka bila vazda vesela i zadovoljna, što je ona smatrala jednom od glavnih zadaća uzgoja. Ružica je uvijek bila od srca radosna, i zato je svaki posao radije radila i bila spremnija na dobro.

Ali mudra majka je osobito oko toga nastojala, da taština i ljubav za nakitom ne naškodi srcu Ružičinu. Jednoga dana, kad je Ružica već bila poodrasla, dođe ban u Cesargrad, da svojega prijatelja Nikolu pohodi. Tom prilikom bi pozvano više vitezova i njihovih žena iz susjedstva. Ružica je morala doći u sjajnom odijelu, nakićenom dragim kamenjem, kako to zahtijevaše njezin stalež. Strana gospoda i gospođe hvaljahu ljepotu i nakit gospodice prekomjerno i mnogo su joj laskali, što nije Ružica nerado slušala. Kad su odlični gosti otišli, reče majka kćeri: »Riječi, koje su ti govorili ta gospoda i gospođe, vrlo su me rastužile. Dakle nijesu znali na tebi ništa drugo hvaliti nego taj sjajni varak, koji je samo prikopčan na tebi i

koji ćeš sad opet skinuti? Umjetnoga tkalca i brusača kamenâ išla je njihova hvala, a ne tebe. Samo su tvoj stas hvalili, koji nije tvoja zasluga; njegova će ljepota brzo proći i u pepeo se obratiti. Bože dragi, kad se na tebi ništa drugo ne bi moglo hvaliti, onda bih ja bila vrlo nesretna majka! O moja draga Ružice, teži na takova svojstva, koja će te doista resiti.« Majka metne njezin nakit žalosno u krasnu kutijicu. »Ah,« govoraše ona, »što su svi ti dragulji prema plemenitom srcu? Te me stvari ne mogu usrećiti. Kad me budu jednoć u grob nosili, ostat će ta kutijica ovdje. Plemenito mišljenje i plemenita djela su dragulji, koji imadu i na drugom svijetu vrijednost.«

Ali više nego sve, što je majka mogla reći, da Ružicu dobro odgoji, djelovaše njezin lijep primjer. Cijelo vladanje majke bijaše kao jasno, čisto zrcalo, u kojem je kćerka sav dan mogla gledati, kakva treba da bude. Majka bijaše tako čedna, tako krotka i pristojna, da je njezino vladanje bila neprestana tiha pohvala čednosti, krotkosti i pristojnosti. Ona se nigda nije sama hvalila. Nijedan čovjek nije osjećao, da ga ona nadilazi čašću, bogatstvom ili razborom. Njezino blago i prijazno lice nije nikad nagrdila srdžba. Ona nije nikad o drugom zlo govorila. Ali osobito njezina pobožnost i čovjekoljublje tako su djelovali na srce kćerino, da je to djelovanje trajalo cijeli njezin život.

U dvorcu bijaše starinska kapelica, kojoj bijahu na stijenama naslikani prizori iz svetoga pisma u sjajnim bojama. U toj se je kapelici pobožna majka tako usrdno pred oltarom molila, da se vidjelo, da se sasvim prenijela k Bogu, i njezino je lice bilo kao preobraženo. Kad se majka molila, bijaše to za Ružicu uzvišen prizor, te se i njezino srce diglo k nebu. Ružica je tu vidjela na svoje oči i osjećala duboko u srcu, da je najplemenitije i najblaženije od svih čuvstava prava pobožnost. Čitava, opširna knjiga ne bi je mogla o tom tako jasno i zorno osvjedočiti.

Marija je zborom i tvorom podupirala bolesne i nevoljne. Jednoć je u selu dolje pod brdom opasno oboljela siromašna

težakinja, mati od sedmero neoskrbljene djece. Plemenitoj gospođi nije bilo previše saći niz strmo brdo, pohoditi siromašnu bolesnicu pod niskim slamnatim krovom, upitati je, kako joj je, odrediti sve, što je potrebno, osokoliti je i dati joj lijek. Ona je svaki dan ponavljala taj posjet, i Ružica ju je morala pratiti, da se zarana upozna s ljudskom nevoljom, da je drugima olakša, i da se, ako bude potrebno, i sama na nju priuči. Kad je Marija jednoga dana opet došla k siromašnom logu bolesne jadnice i rekla, da je bolesnica izvan pogibli; kad su sada sva djeca i zabrinuti otac a i sama bolesna majka počeli od radosti suze roniti; kad je otac djecu opomenuo, da na koljenima zahvale milostivoj gospođi, koja je majci spasila život; kad je on sam obuzet čuvstvom zahvalnosti također na koljena pao; kad su djeca ruku i odijelo dobročiniteljice obasuli cjelovima: onda bijaše Ružica tako ganuta, da je i ona zaplakala, da se držala sretnom, što imade takovu majku, i da je sveto u srcu Bogu obećala, da će stupiti u njezine stope.

Tako dobar odgoj nije mogao ostati bez dobrih plodova. Ružica postade uzorom svih djevičanskih kreposti. Ona bijaše puna ljubavi prema Bogu, roditeljima i svim ljudima. Njezina skromnost, pristojnost, blagost, pobožnost i čistoća oplemenjivaše i poljepšavaše milo joj lišce. Jednostavno i čisto kao i njezina ćud bijaše joj i odijelo od lana, što ga je sama tkala i bijelila; nekoliko različaka ili pupoljak od ruže na sjajno bijelom odijelu bijaše joj najmiliji nakit. Ali njezine nevine, prijazne oči, bijahu ljepše modre nego različak, a boja nevinosti na njezinom cvatućem licu posramljivaše crvenilo ružina pupa. Svaki, tko bi je vidio, rekao bi: »Ružica Cesargradska zacijelo je najljepša gospodica u čitavoj Hrvatskoj; ali njezina krepost čini je još mnogo ljubaznijom negoli njezina ljepota!«

GLAVA DRUGA.

Ružica izgubi svoju majku.

Žalibože nije Ružica mogla dugo uživati sreću, da ima tako izvrsnu majku. Ružici je bilo oko četrnaest godina, kadli joj majka najedamput teško oboli. Ona je osjećala pogibao i nije je zatajila svojoj kćeri. Vitez Cesargradski bijaše na vojni. Ona progovori Ružici: »Premila Ružice, pošalji odmah glasnika na konju svojemu ocu. Ja bih ga još jednoć hotjela vidjeti na ovom svijetu! A onda mi pozovi i pobožnoga opata Martina! On me je krstio i na ulazu u ovaj život posvetio Bogu. Za cijeloga mojega života bijaše mi prijatelj i očinski savjetnik. On mi ne će uskratiti svoje pomoći ni sada, kad se dijelim s ovim životom, već će me blago sprovesti u onaj bolji život, prijeko k mojemu Stvoritelju i Otkupitelju. Bilo bi dakako prekasno, kad bih se sad istom imala pripravljati za smrt. Ta čitav život na zemlji ima biti priprava za život u nebu. Zato smo na svijetu. Međutim ne može čovjek u znamenitim časovima blize smrti ništa bolje učiniti, negoli se predati Bogu, još se jedamput s njim izmiriti, pa bilo i poradi najmanjih pogriešaka, i s njim se združiti.« Pobožni opat, ljubazan i prijazan starac, dođe. Marija je neko vrijeme nasamo s njim govorila. Onda primi od njega svetu popudbinu. Plamen njezine pobožnosti zahvati i srce dobre Ružice i ublaži njezinu neiskazanu bol. Časni opat govoraše s takovom silom i osvjedočenjem o vječnom životu, da je i Ružica od svega srca željela, da odmah s majkom umre.

Ružica se nije odaljivala od postelje majčine, pobožna, ljubazna i milosrdna poput anđela. Vitez Nikola došao je kući istom treći dan kasno u noći. Ružica mu istrči ususret. Ona ga pozdravi uz potok suza, kad ga je srela na podnožju kamenitih stuba. Duboko ožalošćen pristupi vitez k postelji bolesničinoj. On se prestrašio videći, kako mu je žena blijeda i promijenjena. Strah se napokon razdriješi u suzama. Ružica stajaše jecajući na drugoj strani postelje. Na smrt bolesna žena pruži svojemu dragome mužu ruku smiješeći se neizrečeno nježno: »Premili Nikola! Premila Ružice!« reče ona slabim glasom, »moj sat je kucnuo. Ja više ne ću vidjeti, kako sunce izlazi. Ali ne plačite! Meni će bolje biti u kući našega nebeskoga oca, gdje ima mnogo stanova. Pomislite, da idem samo u drugu sobu ove velike kuće. Ja zato nijesam za vas propala! Mi ćemo se opet vidjeti, a onda se ne ćemo nikad više rastati!« I ona umukne; slabi glas nije joj dao da dalje govori.

»Premili Nikola!« nastavi ona za neko vrijeme, »pogledaj na našu kćerku. Nikad ti nijesam dala svoje slike; ali Ružica, naša ljubljena kćerka, moja živa slika i prilika, neka ti bude bolja uspomena na me, da, najbolja, što ti je mogu ostaviti. Ovdje ti je predajem sada u svojem zadnjem času kao pred Božjim licem! Ja sam nastojala, da je pobožno i kršćanski odgojim; svrši sada ti taj odgoj. Popravi, ako sam što previdjela. Obrati sad na nju svu ljubav, koju si meni iskazivao i za koju ti evo još na samrti od srca hvalim!«

»A ti, draga Ružice!« nastavi ona, »ti si mi uzrokovala mnogo veselja, ti me nijesi nikad ražalostila, ti si mi uvijek bila dobra kći! To ti svjedočanstvo još moram dati u čas moje smrti. O, ostani pobožna i dobra; ljubi Boga; drži se zapovijedi i nauka našega Spasitelja; ne učini nikad ništa zla! Štuj i ljubi svojega oca. Ah, on se u ratu uvijek tolikim pogiblima izvrgava. Ako se jedamput vrati kući ranjen, zamijeni me kod njega. Budi mu jednoć u danima starosti ljubazna njego-

vateljica, kad ja više ne mogu biti. Ostani mu dobra kći i ostaj mi zdravo!«

»O, Bože,« reče ona gledajući pobožno prema nebu, »očuvaj je oda zla i uzdrži u dobru! Usliši moju zadnju molbu, vruću želju majčina srca, koje će sad na prestati kucati, i daj da je opet vidim u nebu.«

Otac i kći rastapahu se u suzama. Pobožna Marija stavi ruku svoga muža u ruku svoje kćeri i držaše ih među svojim rukama, koje su počele hladnjeti. »Nas troje,« reče ona, »bili smo vazda jedno srce i jedna duša na ovom svijetu; s Božjom pomoću bit ćemo to i na drugom svijetu. Smrt ne može našoj ljubavi ništa nauditi. Mi ćemo u nebu uvijek živjeti i uvijek se ljubiti.«

Ona pogleda svoga muža i svoju kćerku još jednoć vedro i veselo poput anđela. Na njenu licu već se sjahu zrake njezina blizoga preobraženja. »Bog mi daje,« govoraše ona, »još veliku utjehu i veliku radost u tom posljednjem mojem času. Budi mu hvala! O, moja Ružice, kako se radujem, da vidiš na meni, kako mirno i blaženo oni umiru, koji vjeruju u Boga, u Isusa i vječni život. Krist daje obilno utjehe onima, koji u nj vjeruju, baš onda, kad je najviše trebaju. Meni nije smrt ništa, ja sam već sada blažena u nadi na vječni život.«

Sad upravi svoje poglede na lijepu sliku umirućega Spasitelja, koja je visjela na stijeni njoj nasuprot. Ona sklopi ruke i reče tiho, jedva čujno: »Kao što si ti, Spasitelju moj, predao duh svoj u ruke ocu tvojemu, tako i ja predajem duh svoj u tvoje ruke.« Ona zašuti — postane blijeda — oči joj se ukoče — i ona umre. Ružica od žalosti nije mogla ni jedne riječi izgovoriti. Nikola reče jecajući: »Ona je živjela i umrla kao svetica! Ona je sada svršila. Bog neka nas jednoć također tako blago k sebi uzme i s njom tamo gore združi.«

Žalost dobroga Nikole i tužne Ružice ovu noć, slijedeći dan i kod pogreba, bijaše neopisiva. Cijela okolica na daleko i široko žaljaše za njom. U svakoj kući, u svakoj kolibici njezinih podanika bijaše jaukanje i žalost, kao da im je rođena majka umrla.

Časni opat sahrani pokojnicu, i onda počne govoriti nebrojenomu mnoštvu ljudi, koje se bilo sabralo kod pokopa. Općenito jecanje postade doskora tako glasno, da se nije više čuo glas starčev. On sam udari u plač. Onda mahnu rukom, da svi umuknu, i reče samo ove riječi: »Gdje suze tako glasno govore, moram ja šutjeti. Živimo tako, da se budu i na našem grobu lijevale suze zahvalnice. Sijmo ovdje obilno kao naša blažena pokojnica, da uzmognemo ondje bogato žeti!«

GLAVA TREĆA.

Ružica njeguje oca svojega.

Vitez Nikola opet je otišao u rat; ali u jeseni jednoga dana vrati se on u svoj dvor teško ranjen na desnoj ruci. Ružica se vrlo prestraši i velika je samilost obuze za miloga oca. Ona se nije odaljivala od njegove postelje. Ona mu je pripravljala i donosila sva jela. Ona mu je pomagala i kod prevezivanja rana. A budući da je rana vrlo polagano cijelila, to je Nikola često žalosno i zlovoljno sjedio kod peći i žalio, da ne može svoje dužnosti kao vitez vršiti. Ali ga je Ružica umjela razveseliti. Ona bi svojim ručnim radom uza nj sjela. Onda bi govorila o svojoj pokojnoj majci i kazivala mudre riječi, mnoga plemenita djela njezina, koja ocu još ne bijahu poznata. Ona je pitala za ovo ili ono viteško djelo. Nagovorila ga je, da srebrni vrč, što ga je od oca njezine majke dobio na dar, barem tomu predu zavolju dade sebi napuniti. Vitez se tako neopazice poćeo razgovarati; njegove zlovolje nestade. Mnogi satovi tužne zime prođoše mu kao trenuci.

Za prvih dana proljeća dođe veoma plemenit vitez na dvor Nikolin i pozove ga, da ide s banom u rat.

Nikola je na veliku svoju žalost osjećao, da mu je ruka još preslaba, da ravna mačem i kopljem. Ipak pozove odmah svoje ljude na dvor, da ih pošalje banu u pomoć. On ih je tri dana gostio. Ujutru četvrtoga dana, koji je bio određen za polazak, sakupi ih u velikoj dvorani grada. Viteški obučen i našen zlatnim lancem, ali bez oklopa, što ga njegova ranjena ruka još nije mogla podnositi, stupi među njih, predade ih svečano pod vodstvo tuđega viteza i opomene ih na hrabrost i poslušnost. »Budite protiv neprijatelja hrabri kao lavovi, ali prema mirnome seljaku krotki kao ovce!« reče on među ostalim. Sa suzama u očima gledaše s prozora svoga grada na četu, dok nije u susjednoj šumi iščezla. Uzalud je nastojao taj dan da se razveseli; njegov tihi grad bio mu je pust i samotan nakon odlaska njegovih vjernih bojnih drugova. Tužno sjedne poslije večere k peći. Večer bijaše hladna i strašna. Užasna bura bješnjaše oko tornjeva gradskih, i kiša udaraše na prozore sobe, da su zvečali. Ružica dometne drva na vatru, donese svojemu ocu u srebrnom vrču njegov večernji napitak, sjedne do njega i reče: »Mili oče, ta pripovijedaj mi jednoć povijest hrabroga ugljara, koji te je danas poslije podne posjetio. Nešto znam o tom. On je prije stanovao u našem gradu, i njegova kći Ančica bijaše družica moje mladosti. Ali ja bih hotjela tu pripovijest jedamput opširno čuti.«

»Povijest mojega vrijednoga Jankovića?« reče vitez. »Vrlo rado! Taj dobri čovjek nije me bez uzroka baš danas pohodio. On je dobro znao, kako mi je bilo pri duši, kad sam morao tako sam ostati. I on je to iskusio. On je bio jedamput vrlo hrabar vojnik, te me je pratio u mnogim vojnama.«

»Ali prije negoli ti mogu pripovijedati o čestitom Jankoviću, moram ti ponajprije nešto kazati o vitezu Marku Sokoloviću. Krasan njegov grad Sokolovac nije ti doduše nepoznat, jer vidimo s prozora naše dvorane njegove tornjeve, koji se dižu iznad crnih omorikovih šuma. Ali viteza samoga nijesi još nikada vidjela. On mi je naime već odvajkada neprijatelj i nije me nikada pohodio. Njegova mržnja na me započela se je već rano. Mi smo obojica već u nježnoj mladosti došli kao paži na banov dvor. Marko bijaše već kao dječak vrlo tvrdoglav, napržit i hvalisav, i zato ga ban nije baš osobito volio; on je mrzio na me i zavidio mi, jer sam bio banu miliji. Kad smo obojica dorasli do čilih mladića i postali sposobni za boj, morali smo u bojnoj obdulji, koju je ban pripravio mla-

domu plemstvu, prvi put javno pokazati našu spretnost u upotrebljivanju mača i koplja. Ja sam dobio prvu nagradu, mač sa zlatnim drškom, što mi ga je tvoja pokojna majka, koja je onda bila najljepša i najčednija djevojka na banskom dvoru, pred cijelim plemstvom na grimiznom dušeku predala. Naprotiv je Marko dobio posljednju nagradu, srebrne ostruge. Od toga vremena još je više na me zamrzio i nije me više ni htio prijazno pogledati. Ali njegova mržnja je dosegla vrhunac, kad mi je kralj, kako znadeš, nakon one bitke objesio oko vrata ovu zlatnu ogrlicu, a oštro ukorio Marka, koji svojom naglošću i nepromišljenošću malo nije uzrokovao gubitak bitke.«

»Vrijedni Janković imao je kao moj podložnik i ratni drug maleno imanjce, koje leži na medi mojega posjeda i graniči sa šumama Markovim. Ali vitez Marko bijaše veoma zao susjed mojemu Jankoviću. On je imao u svojim šumama vrlo mnogo divljači. Jeleni dolažahu često preko granice i pustošahu oranice mojega dobroga Jankovića; divlje svinje raskapahu mu lijepe livade. Ja sam naložio čestitome svojemu drugu, da ih bez razmišljanja postrijelja i meni donese, jer je divljač, koja se ubije na mojem zemljištu, po pravu i pravici moja. Jednom uvečer jahao sam sa svojim ljudima s lova kući. Sunce bijaše već zašlo i večernje rumenilo gledaše prijazno kroz jele. Onda mi dođe najednoć Bara, žena poštenoga Jankovića, s raspuštenom kosom i glasno jaučući susret, padne preda mnom na koljena i sklopljenim me rukama moljaše za pomoć. Ona je sa sobom dovela malu Ančicu; dijete klečaše polag matere i dizaše dršćući i plačući svoje malene ručice. Taj me prizor vrlo dirnu. Odmah siđem s konja i zapitam je, što se dogodilo.«

»A zbilo se ovo: Dobri Janković, njegova žena Bara i mala Marica večerali su pod jednim drvetom ispred kućnih vrata ne misleći ni na kakvo zlo — onda navali na njih iznenada vitez Marko, kojega je pratilo više oružanih sluga na konjima i pješice. Sluge pograbe Jankovića, svezaše mu ruke na leđima, baciše ga u kola i odvezoše ga sa sobom. To je učinio Marko zato, jer je nedavno Janković na granici, ali

još na našem zemljištu, ustrijelio jelena i dovezao ga u Cesargrad. Razljućeni Marko se zakleo, da će zlobnoga tata, kako je nazivao poštenoga Jankovića, baciti u najgrozniju tamnicu u Sokolovcu, da ondje pogine među žabama i jakrepima.«

»,On će biti slobodan,' rekoh Bari, ,pa morao je cijelo razbojničko gnijezdo Sokolovac zato razoriti. Ne boj se i pođi zasada sa svojim djetetom k meni u grad.'«

»Ja pođoh odmah sa svojim slugama na put, da otmem neprijatelju plijen još prije, nego što dođe u svoj grad, ako bude moguće. Nekoliko konjanika pošaljem, da uhode, označim im mjesto, gdje smo se opet imali sastati, i poletim oštrim kasom prema Sokolovcu. Konjanici me doskora obavijestiše, da Marko sa svojim ljudima sjedi još u krčmi u šumi pak da pije, jer je ondje bilo izvrsno vino. Kola sa siromašnim Jankovićem da stoje pred vratima. Ja sam sa svojim ljudima već pretekao Marka. Zato odaberemo u šumi zgodno mjesto, kuda je morao Marko sa svojim ortacima proći. Oni dođoše napokon, ne sluteći ništa zlo, dobre volje i s velikom vikom. Iznenada, kao grom s neba, navalismo na razbojnike. Pun mjesec, koji se baš pojavio, svijetlio nam je pri našem poslu. Budući da se Marko nije nadao toj navali i budući da je odviše pio, borio se vrlo zlo; nakon kratka vremena nagnu u bijeg sa svojim ljudima. Ja sam ga mogao uhvatiti; ali meni ga je bilo žao, i zato sam dopustio, da mi uteče. Hvala Bogu nije u tom ograšju nitko izgubio glave. Samo je tlo bilo posuto neprijateljskim oružjem.«

»Sad smo odriješili čovjeka na kolima, pobacali na kola mjesto njega zarobljeno oružje, dali mu konja, koji je u vrevi zbacio jednoga neprijateljskoga konjanika, i otišli veselo kući. Kako su se njegova žena i kćerka radovale, kad smo ujahali na gradska vrata, kad vidješe Jankovića, gdje uza me jaše, to se ne da opisati! Pa ipak je moje veselje bilo još veće. Blaženo je čuvstvo spasiti druge iz pogibli i nužde!«

»Ja doznačih tim dobrim ljudima mjesto u našem gradu, da budu sigurni od Markove osvete. Kasnije bi Janković u boju ranjen te već nije mogao služiti u ratu. Ali nije postao

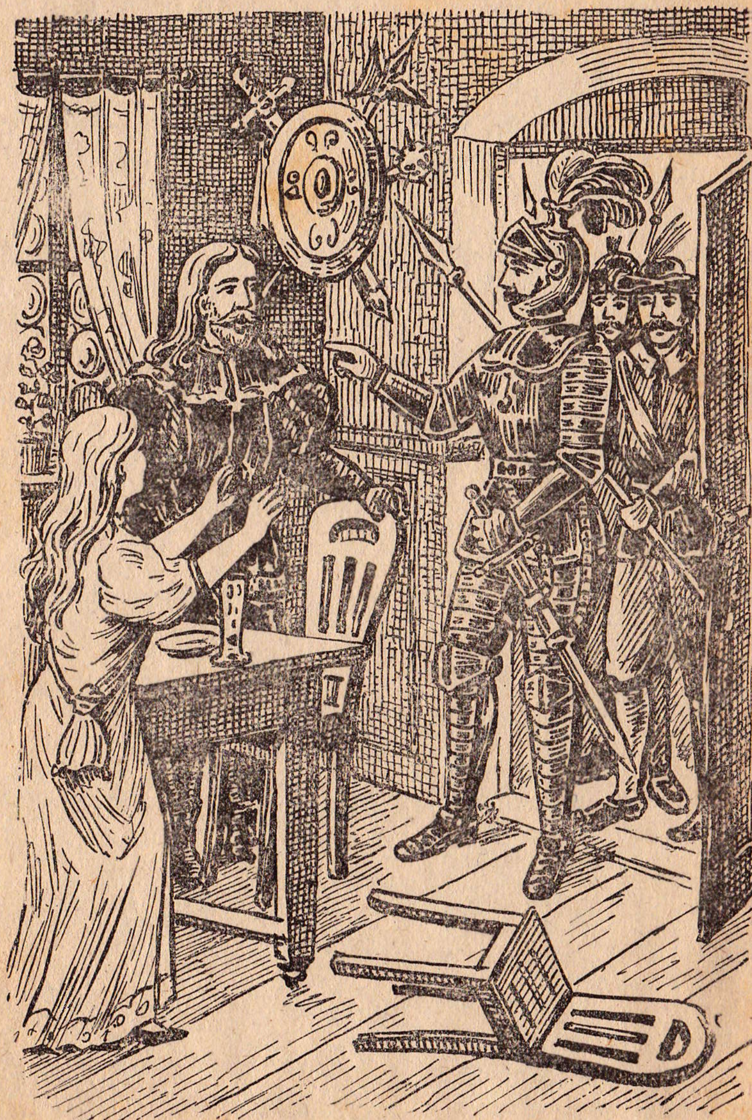
nesposoban za svaki posao i zato nije hotio, da bez posla živi. On je u najdivljem kraju šume našao sakritu dolinu, gdje je hotio da se naseli. Ja mu dadoh ondje sagraditi lijepu kućicu. On iskrči jedan dio šume za oranicu, koja mu daje kruh, pretvori dno doline u veliku livadu, koja hrani nekoliko krava, a osim toga se s mojim dopuštenjem bavi paljenjem ugljena. U kraj, gdje on stanuje, ne dolaze gotovo nikada ljudi, a od čađe i prašine od ugljena obično se ne raspoznaje njegovo prije rumeno lice. Tako je mislio, da će biti siguran od zasjeda Markovih, pa doista odonda ima mira.«

Ovoj pripovijesti dodade vitez Nikola još nekoliko primjera Jankovićeve vjernosti i hrabrosti tako, da je pripovijedanje trajalo do kasne noći. Ružica je tako pozorno slušala, da je vrč očev već dugo stajao prazan i da je zaboravila metnuti još drva u peć.

Sad se najednoć začu u gradu strašna vika i buka. Presvođeni hodnici odjekivahu zveketom oružja i vikom ljudi, što se prepirahu i borahu. Više naglih stopa približi se sobi, u kojoj bijaše Nikola sa svojom kćerkom. Vitez skoči i ogleda se za oružjem; Ružica brzo zabravi vrata. Ali vrata biše strašnim udarcem razbita i u sobu uđe čovjek u oklopu praćen od više oružanih ljudi.

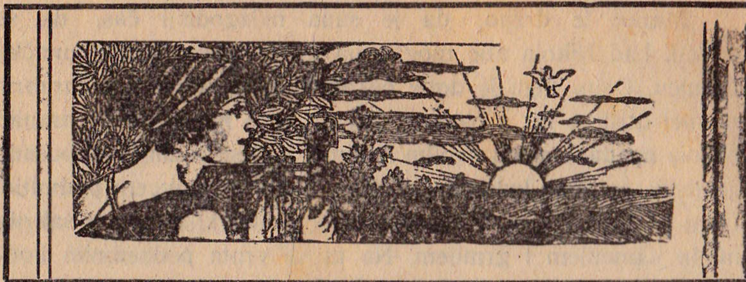
»Sada, Nikola,« reče on gromkim glasom, a oči mu se krijesahu, »sad je došao čas osvete. Ja sam Marko, protiv kojega si ti toliko puta radio i kojega si toliko puta uvrijedio. Sad ćeš mi zato platiti.« Nato se obrati k svojim slugama i reče: »Bacite ga u okove i stražite ga do vašega odlaska. Najgroznija tamnica u Sokolovcu bit će mu odsada stan. Ovaj grad je sada moj! Što mi se od oklopa, oružja, odijela i dragocjenosti svidi, to ću sa sobom uzeti. Onda možete vi za nagradu za svoju hrabrost cijeli grad opljeniti, dok budem ja sjedio uz čašu vina. Žurite se! Za tri ćemo sata krenuti.«

Ružica se baci plačući pred noge okrutnome vitezu i moljaše ga, da se smiluje njezinu ocu. Ali je okrutnik gurne od sebe i izađe oholo na vrata ne pazeći dalje na nju. Nikola bi okovan i dva su ga oružana momka stražila.

Marko je držao, da je sada najzgodniji čas, da se osveti, kad Nikola nije mogao da upotrebljava svoju junačku desnicu. Osim toga je dotle čekao, dok su Nikolini najhrabriji momci otišli u rat s banom, pak ga tako nijesu mogli braniti. Nikola imađaše među svojim ljudima, koji su sačinjavali posadu gradsku, jednoga kukavicu, kojega je Marko novcem podmitio. Ovaj je Marku u noći otvorio tajna vrata, koja bijahu sakrita među kamenjem i grmljem. Na ta se vrata podzemnim hodnikom dolazilo u grad. Ostali momci su prekasno opazili neprijatelje, koji su provalili, te su za kratko vrijeme bili svi svladani, premda su se vrlo hrabro borili. Zato se dogodilo, da je Marko tako iznenada mogao provaliti u Nikolinu sobu, te ga ondje zatvoriti.

GLAVA ČETVRTA.

Ružica bi rastavljena od svojega oca.

Nikola sjedaše žalosno u okovima kraj ognjišta, na kojem je prestalo gorjeti. Ružica klečaše uz njega plačući, kukajući i moleći se. Ona lomljaše rukama i gledaše suznim očima oca. Bila je kao omamljena. Bilo joj je upravo tako, kao da gleda njegovu sliku u snu, kod crvenoga žara žeravice, koja se gasila. Po cijelom gradu odjekivaše divlja vika neprijatelja, koji su plijenili i pili. Ali u sobi bijaše tako mirno i sumorno kao u raci, koja je rasvijetljena samo slabom, mutnom svjetiljkom. Samo Ružica bi kadšto duboko uzdahnula i tužno kliknula: »Okovali su ruku, koja je tolika puta nevinost spasila! Dapače su sputali ranjenu ruku. O Bože, pomozi Ti!« Onda bi opet umuknula i jecala.

Nikola progovori napokon nakon duge šutnje: »Saberi se, drago dijete, i osuši svoje suze. Tu je nevolju Bog poslao. Poljubimo njegovu ruku, i kad nas bije. On zadaje boli, da uzmogne dobro činiti. On će i taj teški udarac obratiti na naše dobro. Mi smo u Božjim rukama; protiv njegove volje ne može nam se ništa dogoditi. Dapače i naši neprijatelji mogu samo raditi o našem dobru.«

»Mi ćemo zato ustrajati uzdajući se u Boga. Ja držim, da je moja sreća odsad sigurnija nego prije. Ja sam se dosad odviše uzdavao u milost kraljevu i prijateljstvo banovo; ali ovi

imadu sada dosta sa sobom posla te se jedva brane od svojih moćnih neprijatelja. Ja sam se prije vrlo pouzdavao u kamenje i željezo, u zidove i prijevornice; sad se uzdajem samo u Boga. On neka bude odsada moj jedini ljubezni i vjerni zaštitnik i moja tvrdava.«

»Mi ćemo se morati doskora rastati, premila kćerko!« reče on nakon nekoga vremena i zagrli je svojom lijevom rukom, jer mu je desnica bila okovana u težak lanac i rana mu na njoj opet zadavala žestoke boli.

»O, premili oče, nemoj govoriti o rastanku!« klikne Ružica, padnuvši mu oko vrata. »Iz tvojega me naručja ne će otkinuti. Ja idem s tobom u tamnicu i smrt.«

»Ne, draga Ružice,« reče otac mirno. »Marko ne će nikad dopustiti, da budeš uza me. Te mi utjehe ne će priuštiti. Još jednoć, mi se moramo rastati. Ali slušaj sad moj savjet. Na te sigurno nitko ne pazi poradi tvoje nježne dobi. Nastoj zato pobjeći iz grada, da ne bi morala sprovoditi svoj vijek poput robinje u sramotnom podložništvu. Zacijelo će ti koji od mojih sluga pomagati kod bijega.«

»Ovaj grad i sve, što je u njem, prisvojio si je Marko. Ti si sada od viteške gospodice postala vrlo, vrlo siromašna djevojka, siromašnija nego najneznatnija sluškinja na mojemu posjedu. Ali premda si prognana sada iz tvojega očinskoga stana, kako tu stojiš, i premda ne ćeš ni od materinske baštine i od krasnoga uresa tvoje majke dobiti upravo ništa, zato ipak nemoj zdvajati. Vremenita dobra ne zaslužuju, da se poradi njihova gubitka žalostimo. Ta mi ih u istinu ni ne možemo nazivati svojima. Upravo sada doznaješ, kako ih lako možemo izgubiti. Pa da ih zadržimo kroz kratko vrijeme našega života, opet bi nam ih zacijelo smrt otela. Ima plemenitijega blaga, drago dijete, koje nam nikakva sudbina ni smrt oteti ne može, prema kojima je zlato, biser i drago kamenje ništa — a to je pobožnost, čistoća, krotkost i marljivost. Ove i slične kreposti bijahu najveće bogatstvo i najljepši nakit tvoje majke. Ako ti ostane samo ta baština tvoje majke, bit ćeš dosta bogata.«

»Kad izadeš iz grada, onda potraži našega dobroga ugljara, poštenoga Jankovića. On i njegova pobožna žena brinut će se za te. Tu možeš u tihom zatočju živjeti, dok te ne smjesti u gradu kojega od mojih prijatelja. Pa ako budeš morala i više godina kod njega ostati ili možda sav život sprovesti pod njegovim niskim krovom, onda se teši tim, da se i u kolibi — a često u kolibi lakše nego u dvorovima — može zadovoljno živjeti i sretno umrijeti. A to je napokon ipak najbolje!«

»Zato se nemoj stiditi seljačkoga posla. Žuljevi na marljivoj ruci zaslužuju više štovanja nego dragulji i biser na neradljivim rukama. Pa kako će ti sada dobro doći, da te je tvoja pokojna majka priučila na posao i naučila te, da ne tražiš svoju sreću u taštom nakitu, dobrim jelima i bučnim zabavama.«

»S marljivim poslom združi i pobožnu molitvu. Mi se sastojimo od duše i tijela. Tijelo neka radi, a duh neka se uzdigne k Bogu. Posao pribavlja hrane za tijelo, a molitva hrani dušu. Ako budeš dakle morala i srp uzeti u ruku, imaj ipak Boga u srcu. Neprestano mišljenje na Boga može oplemeniti i najneznatnije poslove.«

»Za me se ne brini. Moli se Bogu i prepusti mu brigu za me. Ja zacijelo znam, da me ne će ostaviti. Tvoja pobožna molitva ne će ostati neuslišana. Bila moja sudbina kako mu drago teška, Bog mi je može oblakšati. Gvozdena vrata i brave ne mogu ga priječiti. Bog je svagdje, samo nije u srcu zlikovčevu. On će i u tamnici biti sa mnom. Uzdaj se u njega kako se i ja u nj uzdajem, jer je on jedini prijatelj, koji nas nikad ne ostavlja.«

»Bog će me, kako se pouzdano nadam, opet jednoć spasiti iz sužanjstva. Ali ako ti, premila kćeri, sada posljednji put gledaš lice svojeg oca, i ako budem ja morao cijeli svoj život čamiti u tamnici, onda mi ostavi samo tu utjehu, da ću u svojoj nevolji moći misliti: »Moja Ružica ne zaboravlja opomena svojega oca, ona stupa stopama svoje pobožne majke, ona je dostojna svojih roditelja i pređa«. Pa ako mi u mračnoj i samotnoj tamnici i posljednji časak kucne, i ako me nijedno

oko ne bude gledalo, kad budem umirao, ako nijedno uho ne čuje mojega posljednjega uzdisaja i nijedna prijazna ruka ne zaklopi oči moje, neka mi u smrti ipak ostane ova utjeha: »Ja ostavljam iza sebe dobru kćerku, ili bolje, ja je ne ostavljam, ona će me slijediti u nebo!«

»Posljednje riječi tvoje pokojne majke, koje bi bile i moje posljednje riječi, ako bi bila ti nazočna kod moje smrti, ponavljam ti sada: »Ostani pobožna, nevina i dobra; ljubi Boga; drži se našega božanskoga Spasitelja; ne čini nikada ništa zlo.« Ako kada čuješ, da je smrt razbila moje okove, onda imaj na umu, da su posljednje riječi majčine bile iste, koje ti je otac na rastanku rekao! Slijedi ove riječi, pak će Bog, koji ti je s nepoznatih, ali zacijelo mudrih i ljubaznih nakana već prije uzeo majku, a sad ti oca uzima, nas sve troje u nebu opet sjediniti.«

»I gle, baš danas mi visi oko vrata na zlatnom lancu ona zlatna kolajna, koju sam nekoć dobio iz ruku kraljevih. Ja sam je ovdje pod svojim odijelom sakrio, kad su prije neprijatelji provalili na vrata. Ah, ja je ne mogu pogledati bez boli! Kako je ipak nestalna svaka sreća na zemlji! Jednoć me je kralj počastio ovim zlatnim lancem; a sad moram, kao kakav zločinac, nositi ovaj gvozdeni lanac!«

»Uzmi međutim ovu zlatnu kolajnu kao uspomenu na me. Nemoj je prodati ni u najvećoj nuždi. Može ti biti od velike koristi, kad me više ne bude na životu. Ti ćeš možda tim jednoć moći dokazati, da potječeš od slavnoga roda plemića Cesargradskih.«

»Oko Božje na jednoj strani kolajne s natpisom: »Ako je Bog s nama, tko će biti protiv nas!« neka te sjeća da Božje oko sve vidi i uvijek nad nama bdi, i da se ne trebaju ničega bojati oni, koji sve čine kao pred Božjim očima i ostaju čisti od grijeha.«

»Križ na drugoj strani kolajne s natpisom: »U tom ćeš znaku pobijediti!« neka te uvijek opominje ljubavi onoga, koji je za nas na križu umr'o. Mi svi ljudi na ovom svijetu moramo se boriti i trpjeti. Ali ako vjerujemo u Propetoga, slušamo

vjerno njegove svete zapovijedi, ljubimo i budemo strpljivi po njegovu lijepom primjeru, ako se uzdamo u njegovu svemoćnu milost i nadamo njegovim obećanjima, moći ćemo sve zlo svladati i sve nepogode veselo podnositi.«

»Bog je doduše dopustio, da nas sada snade velika nevolja. Ali što su te nevolje prema onim mukama, što ih je naš božanski Spasitelj na križu pretrpio! I mi ćemo imati dijela u njegovoj slavi, ako naš boj na zemlji sretno svršimo i ustrajemo u strpljivosti do konca.«

»A sad klekni, draga kćerko, da te još blagoslovim.« Ružica plačući klekne, sklopi ruke i prigne svoje milo lišce, koje odavaše neiskazanu pobožnost i žalost. Otac joj stavi svoju sputanu ruku na glavu i reče: »Svemogući Bog neka te blagoslovi, i milost našega Gospodina i Spasitelja neka bude uvijek s tobom.« Ružica plivaše u suzama. Otac je još jednoć zagrli i reče joj briznuvši sam u plač: »Ja te ne ću nikada zaboraviti i uvijek ću se u tamnici za te Bogu moliti. Obećaj i ti meni, da ne ćeš nigda zaboraviti moje očinske savjete, nego da ćeš ih uvijek vjerno slijediti i da ćeš se za me moliti.«

»Sve ću, sve,« govoraše Ružica jecajući, »veselo činiti, što si mi rekao; samo jedno ne. Ja te ne mogu, ne mogu ostaviti. Nemoj zahtijevati, da pobjegnem. Možda će moje molbe, moje vruće suze toga okrutnoga viteza prinukati, da mi dopusti, da idem s tobom u sužanjstvo i da te u tamnici dvorim.«

Sad nastane u dvoru nova buka i vika. Neprijateljski vitez naredi svojim ljudima, da se spreme na odlazak; samo nekolicini zapovjedi, da ostanu kao posada u gradu. Oružani ljudi provale u Nikolinu sobu. Ružica se čvrsto držala svojega oca i molila je, da i nju s ocem zatvore. Silom joj otrgoše oca iz ruku.

Nikolu odvedoše nato u dvorište, koje bijaše rasvijetljeno gorućim bakljama. Vrata gradska bijahu širom otvorena. Ljudi Markovi su ih otvorili. Unutra bijaše provalilo mnoštvo njegovih vojnika na konju, od kojih je svaki još prazna konja uza se vodio. Među njima bijaše i Markov bojni konj, sa sjajnom opremom i grimiznim pokrivačem. Izvrsnoga, slavnoga Nikolu metnuše na loša kola. Dvoja velika kola, koja su bila Nikolina, bijahu puna otetih stvari. Nikola je morao gledati, kako su mu izveli konje iz staje i upregli pod kola. Dobri čovjek, kojemu još ne bijaše rana posve zacijelila, drhtaše na kukavnim otvorenim kolima od vlage i zime još prije, nego su krenuli. Napokon dođe vitez Marko u dvorište i skoči na konja. Konjanici opkoliše kola. Ijučući i u divljem neredu poletiše kroz vrata i preko mosta napolje.

Niz strmi brijeg iđahu polaganije. Ružica dostigne povorku. Marko jahaše pokraj kola, u kojima sjedaše njezin otac. Plačući i zaklinjući protura se između konja Markova i kola i moljaše sklopljenim rukama, da smije sjesti kraj svojega oca. Ali Marko se gradaše, kao da ništa ne čuje; on je nije ni pogledao, već je prkosno okolo gledao podbočiv se lijevom rukom i držeći u desnoj goli mač. Dolje pod brijegom zaviče Marko: »Sad naprijed!« Svi podbodoše konje i u divljem trku jahahu i vožahu svi dalje. Ružica trčaše za njima u buri i kiši, dok nije obnemogla i dok nije povorka iščezla ispred njezinih očiju u šumi i noći.

GLAVA PETA.

Ružica nađe utočište kod siromašnog ugljara

Ružica, koja nije nigda bez pratnje bila izvan grada, bijaše sada sama samcata u tamnoj noći na otvorenom polju, na buri i oluji. Ona nije znala, kamo da krene. Dugo je uzalud tražila suho mjestance, gdje bi mogla sjesti i čekati. Napokon dođe u guštaru od mladih jela, gdje je našla bar nekakovo skrovište od kiše i oluje. Nije osjećala nikakvi strah, što mora ondje sama noćiti. U svojoj nevolji slabo je pazila na grozote ove strašne noći. Ona je uvijek samo mislila na svojeg oca i plakala, jaukala i molila se, da bi se i kamen smilovao.

Kad se začelo daniti, izađe iz guštare i ogleda se na sve strane. Ona vidje toranj očeva grada, već malo obasjan jutarnjim svijetlom, kako proviruje iznad jela na brijegu, i udari ponovo u plač. »Kako bih rado,« reče ona, »još jednoć pohodila svoj očinski stan! Možda bih ondje ipak našla još kojega vjernoga slugu mojega oca, koji bi se smilovao na me i pokazao mi put k dobromu Jankoviću. Ali dom, u kojem sam se rodila i odgojila, valjda mi je zauvijek zatvoren. Jedva što sam izašla, već su bila vrata zatvorena i most dignut. Moj očinski grad pretvorio se sad za me u neprijateljski!« Tužno pođe prema šumi, u kojoj stanovaše čestiti ugljar.

Ona je poznavala okolicu samo od prilike po kazivanju očevu. Duboko u šumi dizahu se dva mrka, visoka brijega puna

jela. Između ta dva brijega ležaše stan ugljarev. Bilo je do onuda od prilike dvije milje. Ružica upravi svoj pogled ravno na oba vrhunca i stane hodati tako, kao da će između njih proći. Ali ona ne nađe u divljoj šumi niti puta niti staze. Sad se morala mučno provlačiti kroz guštaru, sad obaći lokvu, a sad prijeći preko šumskoga potoka. Šuma bivaše, što je dalje išla, sve gušća, tako da nije od ona dva vrhunca više ništa mogla vidjeti. Već je i podne prošlo, a još uvijek nije bilo brijega. Ona stupaše hrabro dalje. Sad počne najedamput, jedno desetak koračaja od nje, u guštari nešto silno šuštiti i praskati. Golem se jelen s širokim rogovljem digne, pogleda je otvorenim, crnim očima, okrene se onda na stranu, probije sebi kroz granje put i uteče. Ona nastavi neutrudeno svoj put. Sad je najedamput prestraši groktanje divlje svinje. Ružica pogleda onamo. Golema zvijer rovala je u kaljuži, a sada ustane, pogleda je bijesno svojim malenim očima i zaprijeti joj svojim strašnim kljovama. Ružica se dade brzo u bijeg i bježaše bez daha, dokle je mogla. Gusto je grmlje napokon zaustavi. Onda umorna sjedne pod jedno drvo, na koje se namjeravala popeti, ako bi je zvijer progonila. Ona prisluškivaše, ali sve ostade tiho i mirno. Ali sad je sasvim zalutala; nije više znala, kojim putem da krene, a sunce je već naginjalo na zapad. »Ah,« uzdisaše siromašna Ružica, »ja ću zacijelo morati sama prenoćiti u ovoj strašnoj šumi među divljom zvjeradi.«

Glad, što ga dosad od žalosti poradi sudbine svojega oca nije osjetila, počeo ju je sad tako jako mučiti, da je mislila, da će skapati. Gotovo sasvim oslabljena od gladi i umora pođe dalje i dođe do male visočine u šumi, odakle je imala slobodniji izgled. Crni oblaci s crljenim rubom zastirahu sunce, što je zalazilo; cijeli kraj bijaše veoma mračan, opkoljen mutnom, tamnomodrom maglom. Ružica klekne i pomoli se. »Dragi Bože,« reče ona među ostalim, »ti sam veliš: »Pozovi me u nuždi, i ja ću te spasiti, i ti ćeš me slaviti.« Ah, ispuni na meni tu svoju riječ!« I gle, dok se još molila, probije sunce još jedamput oblake i njegove zrake pozlatiše stup od dima, koji

se u priličnoj udaljenosti dizao iz šumskoga tla. »O Bože,« kliknu Ružica veselo, »budi ti slava i hvala! Ti si svoju riječ na meni ispunio. Ti si me spasio. Ondje pali dobri Janković ugljen; jer inače nema u cijeloj šumi nikoga.« Ona skupi svoje posljednje sile i pohiti onamo, gdje je vidjela, da se diže dim.

I bilo je onako, kako je Ružica mislila. Janković je ondje palio ugljen, a naokolo bijaše već šuma prilično prorijedena. On sjedaše na posječenom deblu kod goruće gomile ugljena. Panj jednoga drveta, na koji je pričvrstio četverouglastu dasku, služio mu je kao stol, na kojem bijaše njegova večera: kruh, putar i vrč vode. Njegova sjekira i žarilo ležahu do njeg na zemlji. On promatraše zalaz sunca i pjevaše jakim basom svoju večernju pjesmu vrlo pobožno i tako glasno, da je naokolo u šumi odjekivalo. Ružica slušaše veselo njegov glas i još se više žurila.

Kad je dobri Janković opazio Ružicu u daljini, a nije je još prepoznao, začudio se, kako je tako nježna djevojčica mogla doći u šumu. Ali kad ju je prepoznao, začudi se još više, skoči, pozdravi je glasno već izdaleka i pođe joj ususret. On joj stisne ruku po starom hrvatskom običaju i zamoli je onda prestrašeno i vrlo uljudno za oproštenje, što je njezinu ručicu pocrnio. Onda je u čudu zapita, kako je ovamo dospjela? »Bože dragi,« reče on, »vi li ste to, gospodice, vi! Ta kako za volju Božju dolazite sami ovamo, tako kasno uvečer? Zacijelo ste zalutali. — Vi dolazite baš u pravo vrijeme,« nastavi on šaljivo. »Ja se danas tuj gostim pred jelama i smrekama, bukvama i hrastovima, i baš je jelo doneseno na stol. Dođite i sjednite uza me na moj drveni kanape, počinite i okrijepite se malo. Jer morate još danas kući. Tu vam ne mogu pomoći. Vaš otac ne bi inače ni oka cijelu noć stisnuo.«

»Ah, moj otac!« počne Ružica i ne mogaše od jecanja više ni riječi progovoriti. »Ta ne znate li još, što se dogodilo?«

»Vašemu ocu, vrijednomu vitezu?« poviče ugljar prestrašeno. Da mu nije bilo lice od čađe i prašine od ugljena crno, bilo bi na smrt problijedilo. »O, premila gospodice Ružice,« nastavi on, »ta govorite za ime Božje, govorite. Recite, što se dogodilo?«

»Ah, Bože!« reče Ružica, »Marko ga je prošlu noć zarobio i u okovima poveo sa sobom u Sokolovac.«

»On!« zavikne ugljar i pograbi svoje žarilo, »neka ga — ali,« reče on i baci žarilo na zemlju, »ne ću da kunem! Ali ako ga okrutni Marko ima u svojoj vlasti, onda nije dobro. No pripovijedajte, kako se to zbilo. Ja još ne pojmim, kako je bilo to moguće. Ta ja sam ostavio vašega oca istom jučer navečer, i sve bijaše još tiho i mirno. Kako je mogao Marko taku neosvojivu tvrđavu u jednoj noći zauzeti?«

Ružica sjedne uza nj na panj i počne pripovijedati. Ali pošteni Janković opazi doskora, da od umora i glada jedva govori. On joj ponudi srdačno putar i kruh, koji bijaše za nj određen. Ova ga zahvalno uzme i stane jesti. Uzato je kadšto gucnula iz vrča hladne vode. Ružica je tvrdila, da joj u cijelom životu nijedno jelo nije tako prijalo kao ovo.

»Da, da,« reče ugljar, »glad je izvrsna mirodija, koje nema u bogataša, a siromasi je imadu badava. Tako dragi Bog sve izjednačuje!«

Pošto se Ružica okrijepila i zahvalila srdačno Bogu za njegove darove, ispripovjedi opširno, što se ocu dogodilo. Janković je slušaše otvorenih ustiju, psovaše na okrutnoga Marka, jadikovaše za svojim dragim, dobrim gospodarom, i često si iz očiju otiraše suze. Ali kad je čuo, da je vitez gospodičnu njemu preporučio, nije se mogao, ganut od toga pouzdanja, više uzdržati i poče glasno jecati.

»Ali, draga gospodice!« reče on, »tako dobroga gospodina ne može dobri Bog zapustiti. Bog će mu jamačno opet pomoći iz toga vučjega brloga, prokletoga Sokolovca. Jer Bog vodi u jamu, ali iz nje opet i izvodi. Pustite samo dragomu Bogu, neka određuje, onda će već dobro biti. Što se pak vas tiče, premila gospodice, vidite li ovaj gorući ugljen? Vi treba da kažete samo jednu riječ, i ja bih unutra skočio. Za vas i vašega oca idem i kroz vatru. Ali prije svega trebate sada mira. Do mojega je stana za vas predaleko. Ali ja imam ovdje kolibicu

kakovu obično grade ugljari, i u njoj je baš mjesta za jednoga čovjeka. Vidite li je ondje u crvenom sjaju ugljena medu one tri bukve?« Kolibica bijaše sagradena od nekoliko kolaca, koji su bili koso zabiti u zemlju i prepleteni mladim granjem od jela i pokriti gustom mahovinom. »Četiri sam stijene doduše zaboravio,« reče Janković, smiješeći se; »kolibica se sastoji samo od krova, ali taj je tako gust i čvrst, da ne može kroza nj ni kap kiše prodrijeti. Krevet unutra je načinjen od najljepše suhe mahovine. Lijep sag od lika, što sam ga sam spleo, služi kao vrata i zastor od kreveta. Ali ja vas uvjeravam, da čovjek, ako imade mirnu savjest i ako je umoran, u njem isto tako dobro spava kao na perju pod zlatnim nebom s grimiznim zavjesama.«

On odvede gospodicu u kolibu i sjedne zatim nedaleko od gomile ugljena, pod nekoliko gustih jela, gdje je imao lijepo i udobno sjedalo od mašine. On je cijelu noć razmišljao o pripovijetki gospodičninoj. Najviše ga je boljela misao, da je pomoć, koju mu je Nikola pružio protiv Marka, barem donekle bila uzrukomo zasužnjenju plemenitoga viteza. On se stotinu puta počesao za ušima i stotinu si je puta naravnao svoju čađavu kapu; napokon je dapače skine, uzme medju sklopljene ruke i moljaše se vruće, da Bog plemenitoga viteza spasi i dobru gospodicu tješi. Na san nije ni pomislio. Ali Ružica je odmah zaspala i spavala je mirno do bijeloga dana.

GLAVA ŠESTA.

Ružica u stanu ugljarevu.

Kad je jutro svanulo, smirio se vjetar, koji je cijelu noć duvao. I oblaci su se razišli. Sve bijaše tiho, a vršci jela naokolo sjahu u najčišćem jutarnjem zlatu. Ugljar prisluškivaše od časa do časa, da li se gospodica miče. Nekoliko je puta mislio, da se probudila, ali se svagda veselio, kad je vidio, da se je prevario. »Bože moj,« reče on, »kako joj uštim taj počinak! Da, san je veliko dobročinstvo Božje! U mirnu snu zaboravljamo sve jade; on nam oduzima na neko vrijeme teret, koji moramo snositi, i daje nam nove snage, da ga opet uprtimo. — Dragi Bože,« nastavi ganuto i skine kapu, »hvala ti i slava za to tvoje tiho dobročinstvo — san. Tako je mislim i s njegovim dubljim snom pod zelenim pokrivačem od busena. Da, onaj, dakako mnogo dublji san još je veće dobročinstvo. On nas oslobada jada zauvijek, i za njim dolazi veselo prenuće, ako smo dobro obavili svoj dnevni posao.«

Za neko vrijeme dode onamo Ančica, kći ugljareva, vrlo prijazna i dobra djevojka. Ona je nosila u ruci košaru, u kojoj bijaše doručak, ručak i večera za njezina oca. Ona je odmah opazila na očima oca, da je plakao i da mu težak kamen leži na srcu. Ona ga zapita, što mu je. On joj migne, neka bude tiho, da ne probudi gospodice, odvede je na sjedalo od busena

pod jelama i pripovjedi joj, što se Nikoli dogodilo, i djevojka udari takoder u plač.

Ružica se medutim probudila. Jutarnje joj sunce palo upravo na milo lišce kroz maleni otvor kolibice, koji je ugljar ostavio, da uzmogne gledati na gomilu ugljena, i ona se probudi. Pošto se sjetila, gdje je, stane nanovo plakati. Sa suzama u milim očima izade iz kolibice. Ugljar i njegova kći ustadoše sa sjedala i podoše joj ususret.

»Ta nemojte, premila gospodice!« reče ugljar; »nemojte lijepoga jutra odmah suzama pozdravljati. Gledajte, kako je nebo nakon prošle burne noći opet lijepo i vedro, kako jasno blistaju kapi na mladim jelovim grančicama i borovici, kako toplo i ljupko sunce sja. Tako će proći i oluja, koja je došla na vas i vašega oca. Poslije oluje dolazi sunce, poslije jada veselje. Uzdajte se u dragoga Boga, od koga dolazi sunce i kiša, boli i radosti.«

Ružica i Ančica se pozdraviše vrlo prijazno, kao znanci iz djetinjstva. One se dugo nijesu vidjele. Svaka se čudila, kako je druga postala velika. Nato otvori Ančica svoju košaru. Iz nje izvadi zemljanu bocu, ulije slatkoga mlijeka u čistu, zemljanu zdjelicu i postavi je na priprosti stolić. Onda uzme iz košare svježega maslaca i crnoga kruha i pozove gospodicu k doručku. Ružica sjedne na panj, nadrobi kruha u mlijeko, stane jesti žlicom, koja je lijepo bila izradena iz javorovine, i pojede onda još komadić kruha s maslacem.

Pošto se Ružica najela i zahvalila Bogu i ugljaru, reče taj pošteni čovjek: »Sada, draga gospodice, podite s mojom Ančicom u moj stan i ostanite ondje dotle, dok dobri Bog ne pomogne. Ja ću medutim ovdje razmišljati, ne bih li uz Božju pomoć nešto za vas mogao učiniti. Idite dakle s milim Bogom! Čim mi dopusti ova gomila ugljevlja, doći ću za vama. Ali medutim ne budite tako žalosni i ne plačite toliko. Slušajte, kako malene ptičice na drveću veselo pjevaju svoju jutarnju pjesmicu! Dragi se Bog tako milostivo brine za siromašne životinjice; zato su tako vesele. Za vas, draga gospodice, i vašega oca zacijelo će se još milostivije brinuti. Zato

budite i vi veseli i puni nade. Ti pak, Ančice, vodi na strmim gorskim stazama brižno za ruku gospodicu, da ne padne, i pozdravi mi majku. Tako, sada podite zajedno i dobri Bog neka vas prati!«

Ružica i Ančica dadoše se na put u divlju, gotovo nepristupačnu pustoš, kojom bijaše okružen stan ugljarev. Najprije su morale dobar sat hodati bez pravoga puta kroz visoku tamnu jelovu šumu. Nato dodoše do golemih, mašinom i grmljem obraslih klisura, medu kojima se verugaše uska staza duž visoke stijene od kamena; oni su prolazili kraj ponora, u kojima su vrhove najviših jela duboko pod sobom vidjele. Napokon se stadoše spuštati niz groznu provaliju od klisurina vrlo dugo i vrlo strmo. Ružica je plaho motrila iz dubine nebolomne klisure, koje su joj prijeteći nad glavom visjele i jedva dale vidjeti pedalj jasnoga, vedroga neba. »Ah, Ančice,« reče ona, »kuda me vodiš? Bojim se, da ne ćemo naći izlaza pak da ćemo doći u još strašniju pustoš.« Jedva što je izgovorila ove riječi, kadli se sa strane otvore klisure, i malena dolina, slična cvatućem vrtu, ležaše pred njima u punom sjaju sunčanom.

»O, kako krasno!« usklikne Ružica; »meni je, kao da sam iz pustinje došla u obećanu zemlju.« I bude joj lako pri srcu; u nje se probudi tiha nada, da će Bog isto tako i njezinu tužnu sudbinu promijeniti u radost i dovesti je do sreće, pa bilo i po mučnim putovima.

Gore u dolini, koja se polagano prema njima spuštala, bijaše ugljareva kuća. Ona bijaše sagradena sasvim od drva, žutosmede boje. Tamnozelene jele dizahu se za njom; a mlade voćke, koje su bijelo i crveno cvale, okruživahu je. Uz nju tecijaše potočić čist kao staklo. Cijela je dolina bila puna svježega zelenila i ljupkoga cvijeća svake ruke. Dolje pasaše nekoliko krava; sa strane na strmim pećinama penjahu se koze. Kraj kuće zelenjaše se i cvjetaše malen, brižno uređen vrtić. U jednom uglu vrta bijaše pčelinjak s više košnica; pčele su zujale i marljivo donosile med. Nekoliko kokoši kopkalo je u pijesku kraj kućnih vrata. Ružica stupi u sobu i

sjedne umorna na drvenu klupu. Soba bijaše vrlo čista, i kroz maleni, svijetli prozorčić moglo se gledati u prekrasnu klisurastu dolinu.

Bilo je već podne. Ugljarica bijaše zabavljena u kuhinji. Ali kad je čula, da njezina kćerka s nekim govori, dođe brzo na vrata unutra. Ona pozdravi gospođicu s neopisivom radošću. Mislila je naime, da im je Ružica došla u pohode. Ali kad je čula, što je na stvari, počne glasno plakati. Međutim se brzo umirila i počne Ružicu tješiti: »Premila, predobra gospodice,« reče ona, »dobro došli u našoj malenoj dolini, u našoj skromnoj kolibici. Gledajte, ovu kućicu, koju je vaš otac nama sagradio, dao je za vas graditi, a da to ni slutio nije. Odsada je sasvim vaša. Budite ovdje kao na svojem sasvim kod kuće, dok dobri Bog opet vas i vašega oca ne dovede natrag u vaš grad, što će jamačno doskora učiniti. Mi ćemo međutim svi nastojati, da živimo samo za vas.«

Ružica reče ganuto: »Bože dragi, kako je ugodno, kad se čovjek u nesreći namjeri na dobre ljude! Kako vam hvalim za vašu ljubav! Kako mi sada dobro dolazi, da vam je moj otac iskazao dobročinstva!«

Ali dobru ugljaricu obuzme sada najednoć druga briga, koja bar za nju nije bila malena i radi koje je bar zasad zaboravila na veliku nevolju Ružičinu. »Ah,« reče ona, »ja imam tako miloga i vrijednoga, tako odličnoga gosta, a ne znam, čim ću gospodicu podvoriti. Mi imamo danas samo prosenu kašu, a ta je tako tvrda i gusta, da se na njoj može plesati. Ne znam, što da počnem. Samo da nije već podne! Ali, Ančice, krati zasad gospodici vrijeme. Idem u kuhinju, da vidim, koliko mogu još skupiti brašna i jaja, mlijeka i maslaca.« Ružica je uzalud nastojala, da je umiri. Zabrinuta gazdarica ode u kuhinju i donese za po sata otprilike nekoliko seoskih jela, koja su zbilja bila dobro pripravljena. Ali ona se počne nanovo ispričavati. »Pive i vina također nemamo,« reče ona uzdišući; »ne pristoji se ponuditi plemenitoj gospodici kod stola samo vode. Da čovjek zdvoji! Danas je prvi put u mojem životu, da teško osjećam siromaštvo!«

»Draga moja Baro,« reče Ružica, »vi ni ne znate, kako ste bogati i srećni u svojem siromaštvu. Ne ću ni da govorim o vašoj hrani, od koje ste vi svježi i crveni, zdravi i jaki, a koja je veoma tečna. Ali vi imate nešto bolje, nego što su rijetka jela i fina pića: miran život. Kako mi godi ovaj mir u vašoj tihoj dolini. Kako je nasuprot bilo nemirno u našem gradu. Kako se moj otac, uza sve svoje boli, uvijek morao kiniti svakojakim svjetskim brigama; kako su ga često ražalostile zle vijesti s bojišta; pa kako je strašan bio istom posljednji napadaj! O, budite zadovoljni i hvalite Bogu za svoje prijazno boravište, u kojem umjesto svjetskoga nemira i ratnih trubalja slušate samo pjevanje šumskih ptičica i glas domaćega kokota, klepku vaših krava i zvonce vaših koza. Ja bih od srca rado čitav svoj život ovdje ostala, samo kad bi mi i otac bio ovdje!«

GLAVA SEDMA.

Ružica kao ugljareva kći.

Za čestitoga ugljara Jankovića nije se nekoliko dana ništa čulo. On je svojoj kćeri, kad mu je opet hranu u šumu donijela, samo rekao, da će ugljen odnijeti u grad; ona mu ne treba više jela donositi; on se nada, da će se skoro opet vratiti kući. Već su bili vrlo zabrinuti za nj. Ali jedne večeri stupi najedamput u sobu. Imao je na ramenima teškoga srnjaka, a u ruci strjelicu i luk; onda naime još nijesu imali pušaka. On položi svoj teret na zemlju i vrlo srdačno pozdravi gospodičnu i svoje, koji su već bili za nj vrlo zabrinuti.

»Jesi li dobro prodao svoje ugljevlje, dragi mužu?« zapita ga ugljarica. — »Što? Ugljevlje!« klikne Janković. »Ono bi bilo moja najmanja briga; da se samo nijesu moje zlatne nade pretvorile u ugljen! Ja sam medutim kojegdje bio, o čem vam prije nijesam hotio ništa reći. Bio sam kod vitezova, koje je nekoć otac naše mile gospodice spasio iz velike nevolje. Ja sam ih pozvao, da uzmu na juriš grad Markov i našega dobroga gospodara silom oslobode, ili barem da na Marka napadnu na lovu i dotle ga zatvore u najdublji toranj, dok ne pusti Nikolu i ne vrati mu sve oteto blago. Ali sve moje nagovaranje bijaše uzaludno. Oni govorahu, da je Marko previše moćan, da je preduzeće previše pogibeljno, da bi moglo zlo poći za rukom, da se mora čekati, dok se vrate iz rata ostali

prijatelji Nikolini, onda bi se možda moglo pokušati. Za vas, gospodice, nijesu ti sebični ljudi ni pitali. Bilo mi je da plačem krvave suze poradi te nezahvalnosti! Ja im nijesam ni rekao, draga gospodice, da ste vi kod mene; ja nijesam nijednoga ni pitao, bi li vas hotio uzeti u svoj grad. Vi ćete bolje učiniti, ako ostanete kod nas; ali možete o tom još i razmišljati.«

»Tu nemam što razmišljati,« reče Ružica. »Ja ostajem tisuću puta radije kod vas, ako me hoćete zadržati.«

»Zadržati!?« klikne ugljar sa suzama u očima. »Zar vi mislite, da smo zaboravili, kako me je vaš plemeniti otac spasio iz ruku okrutnoga Marka? Kako je mene sa ženom i djetetom prijazno primio u svojem gradu? Kuću i kućište i sve što imamo, imamo od njega. Mi bismo bili najnezahvalniji ljudi na svijetu, kad bismo mogli zaboraviti tolika dobročinstva. Ne, ne, tako nezahvalni nijesmo! Ostanite zato kod nas, dobra gospodice! Ja ću vam zamjenjivati oca. Moja Bara i moja Ančica nosit će vas na rukama. Mi ćemo svi iz svih sila nastojati oko toga, da vam oblakšamo ovaj samotni boravak. Vjerujte nam, mi nalazimo najveću sreću u tom, da činimo dobro tako miloj gospodici, kćeri našega dobročinitelja i gospodara.«

On uprti opet na ramena srnjaka, koji mu je ležao kraj nogu i reče: »Vi ste se morali nekoliko dana zadovoljiti posnim jelima; svježa jetra srnjakova bit će vam danas slasna večera. Ja ću ih sam pripraviti; ja sam to vrlo često činio, kad sam s vašim ocem bio u lovu.« I kad je to rekao, odnese divljač u kuhinju.

Drugi dan promijeni mnogo u svojoj kućici, da Ružici pripravi udobniji stan. On joj ustupi najbolju sobu gore u kući, koju je tako dobro uredio, kako je samo mogao. »Tako, draga gospodice,« reče on, kad je bio s poslom gotov, »sad imate barem pristojnu sobu. Ni hrane vam ne će nedostajati. Sva divljač u velikoj, prostranoj šumi naokolo pripada vašemu ocu; ja ću vam u obilju pribavljati srna i zecova, divljih pataka i šljuka, da, ako hoćete, i cijelih jelena i divljih svinja.« On vođaše Ružicu okolo po dolini, a Bara i Ančica iđahu veselo

s njima. On joj pokazivaše svoje oranice i livade, hvaleći neprestance velikodušnost njezina dobrotvornoga oca. Onda je povede u svoj vrtić, i budući da se Ružica veselila pčelama, pokloni joj najljepšu košnicu. Nikad se nije vraćao s ugljišta a da joj ne bi štogod donio, sad posudicu od jelove kore punu jagoda, sad košaricu punu velikih raka, sad izvrsnih gljiva. On uhvati par grlica, za koje je sam s mnogo truda sagradio krletku. Jednoć se vratio iz šume s lijepušnom, malom srnicom, koja ga je slijedila kao pseto; on ju je pripitomio za Ružicu, na koju se doskora priučila. Kad bi nekoliko dana ostao kod kuće, onda bi je umio dobro zabavljati; on bi joj pripovijedao o plemenitim, viteškim djelima njezina oca i o pobožnosti i dobrotvornosti njezine pokojne majke iz predašnjih vremena vrlo mnogo, što Ružica još nije znala. Te pripovijesti staroga vjernoga sluge bijahu za nju i poučne i ugodne.

Dobra ugljarica ne zaostajaše u uslužnosti za svojim mužem. Čuvši, da je Ružica izgubila sve svoje rublje, to se ona poput dobre majke za to pobrinula, da je rubljem opskrbi. Ona uzme iz ormara platna i odreže od njega, koliko je bilo potrebno za nekoliko košulja za Ružicu. Ona joj dade konca za čarape pak je samo žalila, da nije roba dosta fina za gospodicu. Marljiva gospodarica bila je preko zime naprela konca za komad vrlo finoga platna; čim je došlo od tkalca, pokloni ga gospodici, i platno bi odmah prostrto na zelenoj travi kraj potoka, da se bijeli. Ti darovi bijahu Ružici dvostruko mili i dragi, jer ih je nužno trebala, a osim toga se mogla korisno zabavljati.

I Ančica bijaše gospodici vrlo ljubezna i ugodna družica. One su zajedno radile i zabavljale se. Ružica ju je poučavala u šivanju i pletenju. One su zajedno polijevale tkiva na malenom bjelištu. One su zajedno obradivale vrt kraj kuće, koji je Ružicu vrlo radovao; medutim u njem nije bilo gotovo ništa osim najpotrebnijega povrća: kelja, šalate, bijega i crvenoga luka, rotkvice i repe, graška i pasulja, a za ures još kojekakvoga običnoga cvijeća. One su zajedno šetale kraj srebrna potoka, po cvatućoj dolini i krasnoj šumi; motrile su brze

ribice u bistroj vodi i dobacivale su im mrvice od kruha; slušale su pjevanje mnogih ptica, koje je Ančica sve poznavala; brale su jagode; skupljale različitih biljaka, kojima se Ružica osobito radovala.

Ali ipak nije gospodica bila nigda sasvim vesela; uvijek je mislila na sudbinu svojega oca. Često nijesu znali, gdje je, i nakon dugoga traženja našli bi je u tamnoj šumi ili u kojoj pećini, gdje se s vrućim suzama moli za svojega oca. Što dalje, bijaše sve gore. Ona se samo onda razvedrila, kad bi s dobrom obitelju ugljara zajedno snovali, kako bi mogli ublažiti sudbinu milog uznika ili ga pače osloboditi.

Jedne nedjelje sjedaše sve četvero kod objeda i cijeli se razgovor kao obično kretao oko toga, kako bi oslobodili iz tamnice dobroga viteza. Kratak je objed već bio gotov, i samo još stajaše na stolu zemljani sudić pun kao zlato žutih gljiva, tečno priredenih s maslacem i kuminom. Ugljar, koji je vrlo dobro poznavao jestive i otrovne gljive, nabrao ih je za Ružicu, jer ih je vrlo rado jela. »Ta jedite, jedite!« govoraše on; »nama nije mnogo do njih stalo. Ali odličnim se ljudima vrlo svidaju. Ja sam ih donosio nekoć mnogo u vaš grad, osobito one, koje se zovu smrčci, a uspijevaju najbolje na ugljištima. Jedan drugi ugljar tamo prijeko u šumama Sokolovca slao ih je takoder po svojoj djeci vrlo mnogo u Sokolovac. Jedna kćerka njegova došla je dapače u službu njegova vratara. Ali vratarica, za koju vele da je pravi zmaj, protjerala je pred nekoliko dana tu djevojku i moj čadavi drug, koji je prilično nagao, zakleo se, da ne će više gljiva šiljati u grad, pa da ljudi iz grada dodu na glavama svojim k njemu i da ga za to zamole.«

Ružica, koja je zamišljeno sjedila, skoči sada naglo od stola i klikne veselo: »Našla sam; tako može ići! Ja ću se preobući kao ugljarica, odnijet ću gljiva u grad, nastojat ću da stečem milost vrataričinu i dodem k njoj u službu, a onda će mi već poći za rukom, da moga oca vidim, učinim mu mnogo dobra, a možda i spasim. O Bože,« reče ona i pogleda sa

sklopljenim rukama prema nebu, »blagoslovi ovu moju stalnu odluku!«

Ugljar potrese glavom i reče: »Hm! hm!« te se stane tomu protiviti. Ali je morao popustiti. Ona izađe hrlo na vrata i povrati se za nekoliko časaka natrag u sobu preobučena kao ugljareva kći. Zamijenila je svoje dugo modro odijelo s jednim odijelom od Ančice, koje bijaše vrlo pristalo i čisto. Crljeni steznik, crni kaput, zelena suknja sa sjajno bijelim ovratnikom i pregačom baš joj lijepo pristajahu, a i seoski slamnjak bio joj je zgodan. Ugljarica i Ančica od srca su se veselile videći Ružicu obučenu kao što su sami bili; oni su pljeskali od radosti rukom o ruku i bijahu mnogo povjerljiviji prema njoj. »To odijelo divno pristaje,« reče ugljarica; »ali vaše milo lišce, koje je vidjeti kao mlijeko i krv, i vaše nježne bijele ruke ne slažu se s tim. Ljudi će odmah opaziti, da nijeste ugljareva kći već milostiva gospodica.« Janković je znao neškodljivo sredstvo, koje će njezinu licu i rukama dati tamniju boju, a dade se lako oprati. On ga odmah pokuša, a ugljarica i Ančica zavikaše: »Tako je dobro; ne će vas nitko prepoznati!«

Ružica je hotjela već drugi dan otići u Sokolovac. Bojala se naime, da je koja druga djevojka ne bi pretekla. »Pođite dakle u ime Božje,« reče ugljar. »Još večeras nabrat ću vam najljepših žutih i bijelih gljiva, a nekoliko nizova sušenih smrčaka visi još valjada na tavanu. Ančica neka vas prati do izlaza iz šume na onom malenom brežuljku, na kojem stoje tri kamenita križa, odakle se vidi Sokolovac i gdje ne možete više zabluditi. Ovdje, kod ona tri križa u šumi, čekat će opet na vas, dok se ne povratite.«

Drugo jutro bijaše Ružica već rano spremna na put. Ona uzme košaru s gljivama na ruku; Ančica nosaše drugu košaru, u kojoj bijaše hrane za cijeli dan. Ugljar i ugljarica blagoslovše srdačno Ružicu na vratima i dadoše joj nekoliko savjeta. Sa suznim očima gledahu za njom. »Dobroga li djeteta!« reče ugljar. »Mora joj uspjeti, inače ne bi vrijedilo obećanje, koje stoji u četvrtoj zapovijedi.«

GLAVA OSMA.

Ružica traži službu u neprijateljskom gradu.

Ružica dođe u odijelu ugljareve kćeri, praćena od Ančice, sretno do kraja šume, koja ju je dosada dijelila od ostaloga svijeta. Srce joj se stegne, kad je izdaleka ugledala Sokolovac s njegovim tornjem. »Ah Bože,« reče ona, »možda čami moj otac na dnu toga tornja! Što on sad radi? Je li zdrav? Nije li ga još upropastio jad i nevolja? Živi li jošte? O da mi pođe za rukom doći do njega! O Bože, upravljaj moje korake i daj da nađem milost kod ljudi, kojima sada idem!«

Ružica se oprosti od Ančice i nastavi sama svoj put. Kad se popela na visoko brdo i ušla kroz otvorena gradska vrata, opazi u dvorištu odmah viteza Marka na konju, obučena sjajno u zeleno i zlato, a na glavi mu se vijaše krasna perjanica od crnih i bijelih nojevih pera. Njega okruživaše više paža i lovaca na konju, i baš je hotio da odjaše u lov. Dobroj Ružici gotovo klonu koljena, kad je opazila okrutnoga neprijatelja oca svojega. Ona morade sjesti na kamenitu klupu, koja stajaše kraj vrata. Sada zaoriše lovački rogovi i povorka pođe tik kraj nje. Ružica ustane, da iskaže vitezu dužnu počast. Ali obijesni čovjek jedva pogleda siromašnu djevojku, koja je drhtala, i izjaše sa svojim ljudima oholo na vrata van.

Ružica opet sjedne na klupu. Bijaše je obuzela neopisiva tjeskoba. Ona držaše, da će biti najbolje, da čeka, dok joj tko ne progovori. Za neko vrijeme dođe dvoje djece, stane u nekoj

odaljenosti od nje i počne je gledati. Ružica pozdravi djecu prijazno i zapita ih za ime. Oni rekoše svoja imena i odmah postadoše povjerljivija. Milan, dječačić, otkrije košaru, koja je do nje bila na klupi, i pogleda, što je u njoj. Malena Brankica pruži ruke za lijepim različcima, što ih je imala na slamnatom šeširu. Ružica dade djevojčici cvijeće i pokloni svakomu nekoliko slatkih trešanja, koje joj je ugljarica za okrepu metnula u košaricu. Sve troje je razgovaralo, kao da su braća.

To bijahu djeca vratarova. On je upravo potajno gledao u sobici kraj vrata s prozorčića na strani, koji je ondje bio metnut, da lako vidi, tko ulazi i izlazi. Njega je ganulo, kad je vidio, da se tuda djevojka tako prijazno s njegovom djecom razgovara. Čist izgovor, ljupki glas, plemenito držanje prijazne seljakinje u lijepom, čistom seljačkom odijelu iznenadi ga. »U svojem životu,« reče on, nijesam još vidio tako uredno i dobro odgojeno seljačko djevojče.«

On izađe i uvede Ružicu u sobu. »Što prodaješ?« zapita je prijazno. Ružica otkrije košaru i pokaže mu gljive. Čovjek je zapita, što za njih traži. »Što mi za njih date,« reče Ružica. »Jer zacijelo ne ćete siromašnoj djevojci premalo dati.« »Dobro si odgovorila!« reče čovjek. »Počekaj ovdje; ja ću sam odnijeti gljive u dvorsku kuhinju i pogađati se za te. Već dugo nijesu nikakovih dobili. Ja ti jamčim, da ne ćeš premalo za njih dobiti.« On uzme košaru i ode.

Malo zatim uđe u sobu vratarica s objedom. »Kako dolaziš u sobu, ti bezobrazna curetino?« reče Ružici »Tko si? Što hoćeš? Kako se usuđuješ kao tuđinka odmah ne najavivši se ući u sobu? Smjesta se nosi napolje ili ću ti baciti zdjelu na glavu i naustiti psa na te!«

Djeca stadoše moliti za Ružicu i pokazaše voće i cvijeće, koje su od nje dobili. U taj čas vratio se baš vratar s praznom košarom i novcima.

»No, no,« reče on vratarici, »ne budi tako nagla. Djevojka je valjana. Ja sam je već hotio zapitati, ne bi li htjela kod nas služiti, jer trebamo sluškinju. Ali kad odmah tako

navališ, ne će nitko kod tebe da ostane! Ja sam međutim sam to dobro dijete uveo u sobu.«

»Onda je to nešto drugo,« reče vratarica; »onda neka samo ostane. Ti mi ne smiješ zamjeriti, djevojko, da sam se uzrujala; zato dobivamo svoj kruh, da pazimo na tuđe ljude.«

»Imate pravo,« reče Ružica; »da su me uveli u sobu, to nijeste mogli znati. Ja sam pogriješila, što sam u stranoj sobi sama ostala. Zato odobravam vašu revnost i molim vas za oproštenje.«

To se svidje vratarici. Ako su joj samo dali pravo, bila je zadovoljna. »Jer si podijelila svoje voće s mojom djecom, zato ćeš objedovati s nama. Dođi, sjedni za stol i jedi s nama!«

I Ružica je jela. Ali djeca su joj toliko zadavala posla, da je jedva nekoliko žlica čorbe mogla pojesti. Pa ipak je neprestance vrlo prijazno, kako je to bio njezin običaj, govorila s djecom, odgovarala na sva njihova pitanja i s njima se bavila, da je majka bila veoma zadovoljna s njom.

Kad je Ružica uzela praznu košaricu i hotjela otići, stade oboje djece vikati: »Ostani ovdje! Ostani ovdje!«

»Da, i meni bi bilo drago, kad bi hotjela ovdje ostati!« reče majka. »Ne bi li htjela kod mene služiti?«

»Vrlo rado,« reče Ruža, »i ja bih vas sigurno vjerno i pošteno služila.«

»Dobro,« reče vratarica, »idi najprije kući i pitaj svoje. Ako im je pravo, onda možeš već ovu subotu kod mene nastupiti službu.«

Vratarica joj još reče, koliko će dobivati plaće, i metnu joj u košaru bijela kruha i uđena mesa. »Odnesi to svojima i pozdravi ih,« reče ona, »i vrati se srećno kući.«

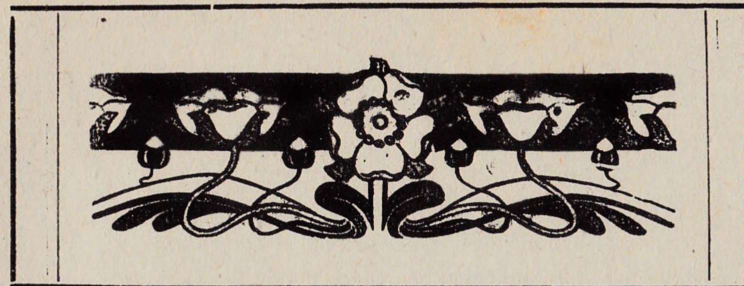
Ružica se zahvali na daru i požuri se veselo prema šumi. Ančica je sjedila nedaleko od tri križa pod jednim lješkovim grmom pletući. Čim je izdaleka opazila gospođicu gdje dolazi, skoči na noge, poleti joj ususret i reče: »Hvala Bogu, predraga gospođice, da ste opet ovdje. Vi ste jamačno umorni i gladni. Dođite, sjednite tu pod lijeskov grm, gdje je moja

košara, i okrijepite se mlijekom i kruhom s maslacem, pak mi pripovijedajte, što se sve dogodilo.«

Ružica pođe s njom i Ančica izvadi bocu s mlijekom, kruh i maslac iz otvorene košare.

»O ti dobra Ančice,« reče Ruža, »ta ti si s jelom čekala, dok ja dođem. Ti se međutim nijesi ničesa ni dotakla. Pa jedi bar sada! Ja sam već jela. Ali na nekoliko časaka sjest ću k tebi. No onda se moramo žuriti; ne smijemo se izvrgnuti pogiblima noći. Pripovijedati ti mogu i hodajući, pa ću usput i komad kruha s maslacem pojesti.« Ančica reče: »Aj, to mogu i ja!« i obadvije krenuše odmah na put.

Duboko u šumi, kad je već sunce zašlo, dođoše im ususret ugljar i njegova žena, koji su se već bili zabrinuli za Ružicu i Ančicu. Dobri su se ljudi radovali, da je sve tako dobro prošlo; samo ih je boljelo, da će sada svoju milu gospođicu izgubiti. Preostali dio puta prođoše u povjerljivu razgovoru. Kad su došli u malenu dolinu, upravo je pun mjesec na istoku bio izašao rasvjetljujući prijazan ugljarev dom. Ružica pođe u svoju sobu vrlo umorna, ali i vrlo zadovoljna. Prije nego što je legla spavati, zahvalila se na koljenima Bogu, da je blagoslovio početak njezina preduzeća, i vruće ga moljaše, da ga dovede i do srećnoga svršetka.

GLAVA DEVETA

Ružica kao sluškinja.

Slijedeća subota, kad je imala Ružica odputovati, bijaše za sve u kući tužan dan. Ružici je bilo neiskazano teško ostaviti ove dobre ljude, koji su joj tako dobri bili, i prijaznu dolinu, u kojoj je tako mirno živjela, pak otići u grad neprijatelja, na kojega nije mogla bez straha misliti. Znala je također vrlo dobro, da ide u službu, u kojoj je čekaju nemale nevolje. Ali uzdajući se u Boga i iz ljubavi prema svojem ocu odvaži se hrabro na taj put. Čestiti Janković i njegova dobra žena išli su s njom do nakraj šume i oprostiše se onda od nje gorko plačući i želeći joj sve dobro. A Ančica, koja je nosila njezinu neznatnu prtljagu, pratila ju je sve do u stan vratarev.

Vratarica dočeka obje djevojke srdačno. »Lijepo od tebe, da držiš riječ,« reče ona Ružici. »A sad obje sjednite; ja ću vas dobro pogostiti.« Ružica otvori košaru, koju imadaše na ruci, i dade vratarici nekoliko svežnjića vrlo finoga lana kao uzdarje i otpozdrav od svojih. Sad bude vratarica još prijaznija. »Ti i tvoji umijete živjeti,« reče ona; »sve će dobro biti.« Za djecu donijela je Ružica krušaka i šljiva i mnogo lješnika, čemu su se djeca vrlo radovala. Svi su bili vrlo veseli.

Poslije objeda oprosti se Ančica gorko plačući od Ružice.

»No, no,« reče vratarica, »ne plači tako! Možeš nas kojiput pohoditi. Bit će nam svagda milo. Ako doneseš sa sobom smr-

čaka, bit će mi još draže, a osim toga bit će ti put i plaćen.« Ančica obeća, da će dolaziti, i izađe jecajući na vrata. Ali dobroj Ružici, kad je vidjela, da je sada, rastavljena od svojih, među zidovima neprijateljskog grada, bilo je, kao da je sasvim sama na svijetu.

Pošto je Ančica otišla, sjedne vratarica u veliki naslonjač, koji bijaše pokraj peći, uozbilji se i reče pokazujući prstom na pod: »Čuj, Ružice, stani malo ovamo na ovo mjesto! Imam nekoliko riječi s tobom govoriti. Dakle pazi!«

»Ja dobro znam, da se o meni govori, da nije moguće sa mnom na kraj izaći; da sam prenagla i napržita i da sam u pet godina imala dvadeset služavki. To se o meni nadaleko pripovijeda u cijeloj zemlji. Ali o tom se ništa ne kazuje, kakve su pogrješke imale sve te sluškinje. Ja ti ipak moram te uzore malko opisati.«

I ona poče vrlo rječito i žestoko svoje dojakošnje sluškinje opisivati.

»Prva,« započe ona, »Mara — ali ne ću da spominjem njihova imena, da ne dođu na zao glas, već hoću, da ti samo spomenem njihove pogrješke, da ih se uzmogneš čuvati — Mara dakle, na koju sam se gotovo najviše ljutila, bijaše vrlo ohola i ponosita, hotjela je da sve bolje znade i uvijek ima pravo. Jednoć mi je jedan kolač tako savršeno spalila na ugljen, kao da je tu umjetnost naučila od kakova ugljara. I onda je bila još tako bezobrazna i tvrdila mi je u lice, da je kolač lijepo žut kao zlato i da nijedan na svijetu ne može bolje prijati. Onda mi se žuč prelila i ja joj pokazah vrata.«

»Druga nije bila ničim zadovoljna, već je uvijek bila mrzovoljasta i zlovoljna. Neprestance joj je bilo lice takovo, kao da žvače pelin. Uvijek je prigovarala hrani. Više nego deset puta predbacila mi je, da ima previše posla, a premalo plaće. Napokon mi je bilo dosta i ja joj rekoh: »No, Uršo, traži si drugu službu, gdje ćeš imati manje posla i više plaće.«

»Treća je bila lijena kao zemlja. Ja sam mislila, da ne ću doživjeti, da obavi svoj posao. Dok bi oprala jedan lonac,

mogla je mašina na njem narasti. Ona je bila prelijena, da se prigne. Kad bi pomela sobu, ostavila bi metlu pred vratima ležati i stupila bi preko nje sigurno deset puta, dok je ne bi napokon ja sama postavila u kut. Svako jutro morala sam je buditi i barem deset puta vikati: »Ta ustani već jedamput, Katice! Bilo bi gotovo potrebno, da dođe anđeo s trubom, da te probudi.« Ja mislim, da bi još i sada spavala, da sam je ostavila ležati. Tko bi mogao upotrebljavati tako lijenu sluškinju? Ja joj rekoh, neka ide, ili ako je zato prelijena, da ću je dati odvesti na tarnicama.«

»Četvrta bijaše oblizljiva. Vrhnje i maslac, meso i salo bijaše tako malo od nje sigurno kao i od mačke. Jednoć u proljeću, jedne nedjelje poslije podne, hotjela sam da idem svojemu mužu, kojega nije bilo kod kuće, ususret do susjednoga sela. Usput se ogledam i vidim, gdje izlazi dim iz mojega dimnjaka. Ja se odmah vratim, i kad sam stupila u kuhinju, što sam vidjela? Moja fina Bara sjedila je na ognjištu i imala pred sobom punu zdjelu kolača od jabuka. Ala sam onda planula! Ona se morala smjesta pobrati iz kuće. Tko bi bio tako nevjerno stvorenje i samo preko noći zadržao?«

»Peta je bila nečista u svojem odijelu. Doduše nedjeljom i svecem nakitila bi se kao paun; ali na radne dana je izgledala, kao da je sva sastavljena od blata i dronjaka. Da si je ispunio i postavio na njivu, onda ne bi samo strašila ptice, već bi dapače i divlje svinje pred njom pobjegle. Tu mi je otpravio vitez; on reče, da nije pristojno, da padne čovjeku u oči, odmah kod ulaza, takovo strašilo.«

»Šesta bijaše vrlo zaboravljiva i nepažljiva i nije ni najmanje nastojala oko moje koristi. Ona nije ni na što mislila, i ja sam joj morala svaki dan ponavljati, što ima kad raditi. Satrla mi je više lonaca i zdjela, nego što ima dana u godini. Kositrene žlice izlila bi s pomijama; jednoć sam našla jednu u kocu, i svinja ju je izgrizla. Malo zatim razbila je čašu. Začuh zveket i poletih u kuhinju. Ali ona je već crijeplje sakrila i tajila čin. Dugo sam uzalud tražila. No za me nije bila pre-

lukava. Ona je bacila crijeplje u pomije, iz kojih sam ga izvadila i u naglosti sebi pri tom i prste porezala. Zato se još više rasrdih. ‚Tako,' rekoh, ‚crijeplje bi opet imala moja svinja da proguta. Ali prije negoli dopustim, da mi svinja pogine, ići ćeš radije ti!' I ona je morala otići.

»Sedma bijaše brbljavija i radoznalija nego svraka. Uvijek je potajno prisluškivala na vratima. Sve, što se u kući dogadalo, izbrbljala bi i tako je uzrokovala mnogo svade i nesloge. Ako smo hotjeli, da za nešto vrlo brzo doznade sav svijet, trebali smo samo njoj povjeriti i zabraniti joj, da ikomu dalje kazuje. Ona bijaše strašna brbljavka, koja je sve pretjeravala i nije nikad znala svršiti. Ali — čuj! — baš su mi zvonili; sad moram prekinuti. To mi je vrlo žao, jer sam i onako bila vrlo kratka. Ja bih ti mogla o svakoj od tih sluškinja tri sata pripovijedati. Ostalo ćemo ostaviti za sutra. Sutra je nedjelja, pak ćemo imati dosta vremena. Medutim si zapamti te pogrješke i čuvaj ih se, kao i svih drugih, koje ću ti još pokazati u zrcalu mojih sluškinja; onda ćemo se, nadam se, dobro slagati.«

Ružica je dobro vidjela, da vratarica sama pretjeruje i da nema razloga predbacivati drugima brbljavost. Isto je tako Ružica takoder mislila, da treba i sluškinje prije saslušati, negoli o njima sudiš. Ona medutim reče samo ovo: »Ako bi jedna sluškinja imala na sebi samo deseti dio jedne od spomenutih pogriješaka, zaslužila bi prikor, i gospodarica, koja gleda na marljivost, čistoću i red u kući, ne bi mogla biti s njome zadovoljna. Ja ću nastojati, da se čuvam svih tih pogriješaka.«

I doista je Ružica bila uzor dobre služavke. Ona je služila, prema nauci Isusovoj i apostola, svojim gospodarima na ovom svijetu ne samo naoko, da sebi pribavi hvalu njihovu, već i s poštenim srcem iz straha Božjega. Što je god radila, radila je rado, kao da to čini Bogu a ne ljudima. Ona je bila neumorno marljiva; bilo je veselje pogledati, kako se hitro i vješto laćala posla i kako ga je brzo obavljala. Ništa joj nije trebalo dvaput zapovjediti; ona je obavljala poslove

koji su se svaki dan ponavljali, u pravo vrijeme, i nije čekala, da je tko na njih opomene. Ona je sama uvidala, što treba raditi; da, mnogi posao bio je obavljen prije, negoli je gospodarica pomislila, da joj ga naloži. Pokućstvo i posude metala je na pravo mjesto, čim se ne bi više trebali. Sobu držaše vrlo čistu, i nije mirovala, dok se u kuhinji nije sve posude sjalo i svijetlilo kao sunce. Na vlasništvo svojih gospodara više je pazila nego na svoje. Ona je sa zemljanim posudem tako postupala, kao da je najfiniji porculan. Svaku bi šivanku pobrala, koju je vidjela na podu. Potajno uzimati jela bilo bi joj grozota; da, ona bi se bojala grijeha, kad bi sebi prisvojila i samo jedan komadić konca. Bila je vrlo šutljiva i nikad nije govorila o onom, što se u kući govorilo ili dogadalo. Ona je bila čedna i zadovoljna, pak zato uvijek vedra i prijazna. Ako je što pogriješila, priznala bi svoju pogrješku i zamolila za oproštenje. Ako je bez svoje krivnje bila izgrdena, onda je razumjela veliku umjetnost, da u pravo doba šuti, i pogled na njezino andeosko lice ganuo bi i umirio srditu gospodaricu više negoli sve, što bi mogla Ružica u svoju obranu reći. Vratarica postala je malo po malo sama od sebe blaža, i kadšto je prošao cijeli dan, na veliko čudo njezina muža, da nije nijedamput psovala.

Medutim je ipak Ružica imala tešku službu. Ona je bila za svoju dob majstorica u finim ženskim radnjama; ali mnogi od mučnih posala, koje su joj sada nalagali, bili su joj, kao plemenitoj gospodici, sasvim neobični i zato vrlo teški. Ona je morala svako jutro ustajati prije dana, nositi vodu i drva, naložiti u kuhinji vatru, pomesti kuhinju i sobu i mnogo takovih posala vršiti. Budući da mnoge od tih poslova, koje je obavljala prvi put u svojem životu, nije uz najbolju volju mogla na vrijeme i dobro svršiti, to ju je ljutita gospodarica grdila glupom i nespretnom guskom i nadijevala joj kojekakva ružna imena. Hrana je doduše bila u svojoj vrsti dobra; ali mnogo jelo bilo je dobroj gospodici tako tude i neobično, da se morala siliti, da ga jede. Njezina postelja bijaše doduše čista, ali za gospodicu pretvrda i teška.

Kad je tako od rana jutra do kasne večeri teško radila i još zato bila psovana i ružena, otišla bi umorna i žalosna u svoju komoricu, gdje bi joj bila jedina utjeha, da bude još po sata sama i da tuži Bogu svoje jade. Često bi otvorila prozor, pogledala suznim očima k zvjezdama i molila se. »O moj Bože,« govorila bi vrlo često, »sve ću te jade rado podnositi, ako budu po tom nevolje mojega dragoga oca oblakšane.«

GLAVA DESETA.

Ružica dolazi u tamnicu k svojemu ocu.

Ružica je u svojoj službi već preživjela mnogo teških dana, a još nije našla priliku, da dođe k svojemu ocu u tamnicu. Vrlo ju je boljelo, da mu je tako blizu, a da ga ipak ne može vidjeti. Međutim joj je odmah napočetku sinula nada. Ona je opazila, da je vratar ujedno i tamničar i da mora uznicima donositi hranu. Ona je gdjekad pitala za sužnje. Tako je barem čula, da joj je dragi otac još na životu i da je zdrav. Često je molila vratara, da joj pokaže uznike; ali on bi svaki put potresao glavom i rekao: »Čovjek ne smije biti tako radoznao.« Često se nije mogla uzdržati od suza, kad je vidjela zemljanu zdjelicu s mršavom juhom, koja je bila uz komad kruha i vrč vode, određena za njezina oca. »Ah,« uzdahnula bi onda, »kolikogod ja trpim, ipak to nije ništa prema onome, što on mora da podnosi. Ja se odsada ne ću više ni obazirati na svoje nevolje.«

Jedne večeri, kad je baš čorba za uznike u zemljanim posudama bila pripravljena na daski, reče vratar Ružici: »Ružice, dođi sa mnom! Sutra moram u poslu svojega gospodara otputovati. Ja ću ti pokazati tamnice; sad ćeš ti morati uznicima donositi jelo. Moja žena ima zato premalo vremena a još manje volje.« On uzme dasku sa zdjelicama na jednu ruku a svežanj ključeva u drugu i pođe naprijed kroz dugi, tamni hodnik.

Ružici dođe sasvim nenadano, da će sad svojega oca vidjeti. Premda joj je radost bila velika, ipak je osjećala i nekakav strah. Ona je bila sva potresena. Srce joj je glasno kucalo, kad je išla za vratarom kroz tamni hodnik. Ali se doskora umiri i odluči, da se u prisutnosti vratarevoj ne će očitovati. »Jer,« mišljaše ona, »ako bi bila otkrita tajna, da sam ja njegova kći, sigurno mi ne bi povjerili ključe od njegove tamnice.«

Vratar stane kod malena otvora, koji se nalažaše u debelom zidu, a bijaše zagrađen željeznim kapkom, i otvori taj kapak. Ružica pogleda plaho i dršćući unutra. U mračnoj tamnici sjeđaše čovjek duge, neuređene kose i brade i strašna pogleda. »Taj,« reče vratar, »bijaše hrabar i silan vojnik. Ali želja za igranjem i prokleto pijanstvo zavedoše ga, da je od čestita vojnika postao razbojnik. Ja ne bih hotio s njim dijeliti nagrade, koja ga čeka.« On mu dade čorbu unutra i zatvori opet kapak.

Nato otvori drugi kapak. Ružica ugleda u vlažnoj tamnici blijedu kao smrt žensku u teškim okovima, raščupane kose, upalih očiju i neizrečeno žalosnu. »Ova je,« reče vratar, postavivši čorbu unutra i zatvorivši opet kapak, »nekoć kao djevojka bila lijepa kao anđeo; kamo sreće da je i nevina ostala kao anđeo! Ali je potajno činila zlo, pa sad se sumnja o njoj, da je ubila svoje dijete. Ako je istina, bit će mačem smaknuta. Od zdvojnosti je kadšto bijesna. Nemoj nipošto otvarati vrata njezine tamnice. Mogla bi ti što na žao učiniti i pobjeći.«

»Samo k ovomu smijemo unići,« reče vratar i otvori željezna vrata. »On je dobar čovjek, blag i pobožan kao strpljivost sama. To je vitez Cesargradski.« Siromašna Ružica, koja je drhtala, ne bi ga bila više prepoznala. On bijaše vrlo blijed i mršav i imadaše dugu bradu. Odijelo mu bijaše staro i otrcano. On sjeđaše na kamenom sjedalu, na koje bijaše prikovan na dugu lancu, tako da je mogao po tamnici hodati. Stô do njega bijaše isklesan iz jednoga kamena. Na njem bijaše zemljan vrč a kraj njega komadić suha kruha. Dobri je vitez sjedio podupirući glavu o lijevu ruku. Kad su stupili unutra,

pruži on desnicu tužno tamničaru. Pokraj stola bijaše prastari krevet od drveta. Na njem ležaše nešto slame i prost gunjac. Čitava tamnica bijaše strašna vidjeti. Budući da je bila određena za zarobljene vitezove, bijaše vrlo prostrana i visoka, zidana u okrug od velikoga kamenja. Zidovi i svod bijahu od starosti već gotovo sasvim crni. U debeloj stijeni nalažaše se samo jedan uski prozor s jakom rešetkom. Stakla bijahu mutna i zamazana i izvana koprivom obrasla tako, da je u tu mračnu raku dopiralo samo slabo svijetlo i činilo je još strašnijom.

»Viteže,« reče vratar, »sutra će vam moja sluškinja donijeti jelo. Ja moram u poslu otputovati.«

Nikola promatraše Ružicu. Pogled na nju odmah ga opomene njegove kćeri; ali je ipak nije prepoznao. »Bože moj,« uzdahne on i suze mu dođu u oči, »isto je tako velika i istih godina i moja Ružica! Ah, ne možete li mi ništa o njoj reći, dragi tamničaru! Nijeste li još uvijek ispitali, gdje je i kako joj je? Ta ja sam vas već stoput za to zamolio.«

Vratar reče: »Dragi Bog u nebesima znade, gdje je. Jer od ljudi ne može nijedan doznati, kuda se djela.«

»Ah, Bože,« reče Nikola, »dakle se nijedan od onih vitezova, koji se nazivahu mojim prijateljima, dok sam bio srećan, nije smilovao na moju kćerku i uzeo je u svoj grad!« Nikola pomisli odmah na svoga vjernoga Jankovića. On se nadao, da je Ružica kod njega. Ali nije hotio da to reče, da ne unesreći dobroga Jankovića, kojemu je Marko bio velik neprijatelj. Zato reče samo: »Ja se nadam, da se nalazi kod dobrih ljudi, koji će na nju paziti, da ostane nevina i dobra. Samo to još,« uzdahne, »daj mi dragi Bože, da o njoj doznam, prije negoli umrem u ovoj tamnici; onda ću oči svoje u miru sklopiti, a da je i ne vidim, ma kako to živo želio još prije svoje smrti. O, vi ne vjerujete, dragi tamničaru,« nastavi on, »kako je milo i dobro dijete bila moja Ružica prema meni, kako me je ljubila, kako mi je sve činila, što mi je s očiju pročitati mogla. Bila gdje mu drago, njoj mora dobro biti. Budi i ti drago dijete,« reče on obrativši se k Ružici, »također svojim roditeljima dobra i poslušna, ako su još na životu.«

Ružica, koja je dosad osjećala samo strah poradi strašne tamnice i bljedoće svojega oca, počne sada plakati i jecati. Srce kao da joj je puklo. Malo nije pala ocu svojemu oko vrata, i samo teško se uzdržala.

Nikola se začudio videći je tako ganutu i reče joj: »Je li ti možda tek nedavno umr'o otac ili majka, da tako neutješljivo plačeš?«

Ružica je od ridanja jedva mogla reći, da joj je majka već davno umrla; otac da joj doduše još živi, ali da mu je vrlo zlo i kukavno.

»Bog neka mu se smiluje!« reče Nikola. »Ali ti imaš vrlo meko srce, drago dijete Bog ga čuvao od napasti!«

»Istina je,« reče vratar, »ti si previše meka srca! Ne plači; inače ti ne ću moći taj posao prepustiti. Drukčije je,« reče on Nikoli, »vrlo dobro dijete. Tako je marljiva, uslužna i pobožna, da bi na deset milja uokolo uzalud tražio bolju djevojku. A kako ljubi moju djecu i kako im je dobra, zato je ne možemo ja i moja žena dosta nahvaliti. Ako bude moja mala kćerka takoder jednoć takova, onda ću Bogu na koljenima zato hvaliti.«

Nikola pogleda Ružicu neizrečeno prijazno: »Bog te blagoslovio, draga kćerko!« reče on i pruži joj ruku. »Ostani uvijek tako dobro dijete, moli se marljivo i uzdaj se u Boga, i tako će biti tvojemu ocu zacijelo pomoženo, i on će se tebi još vrlo radovati.«

»Dao Bog!« reče Ružica slabim glasom, poljubi pruženu ruku i vruće suze kanuše na nju.

Bilo je dobro, da je tamničar izašao; jer dulje ne bi bila Ružica mogla izdržati. Ona nije znala, kako je izašla iz tamnice. Klecajući vraćala se kroz dugi hodnik i moraše se držati za zid, da ne padne.

GLAVA JEDANAESTA.

Ružica se otkriva svojemu ocu.

Ružica sprovede preostali dio večera u vrlo tužnim mislima. Pred očima joj neprestance lebdaše blijeda prilika premiloga oca, kako ga je vidjela u groznoj tamnici prikovana o kameno sjedalo. Njegova nevolja duboko se je domaše i samo nada, da će mu se doskora otkriti i oblakšati njegovu nevolju, ublaživaše joj ponešto bol. Čim je poslije svršenoga dnevnog posla stupila u svoju sobicu, padne na koljena i počne se plačući moliti Bogu, da joj, kako je dosad njezino preduzeće blagoslovio, i ubuduće pomaže, a njezinu nevoljnu ocu da dade po njoj utjehu i okrepu. Nato legne spavati; ali gotovo do ponoći nije ni oka stisnula.

Poslije prve ure probudi je opet vratarica. U dva sata imao je vratar otputovati. Ružica mu je morala prije skuhati čorbu. Ona potakne vatru i skuha čorbu. Vratar je pojede, pohvali Ružičinu kuhačku vještinu, obeća, da će joj nešto s puta donijeti, ako bude dobro obavljala svoj posao, skoči na konja i odjaše. Most bi opet dignut, a ključevi od vrata biše od jednoga vojnika odneseni vitezu Marku, koji ih je preko noći uvijek kod sebe čuvao.

Vratarica pođe opet spavati. Ružica ostade tako sama u vratarevoj sobi. Tiho i oprezno skide sada sa svežnja ključ od vrata tamnice oca svojega, što ga je dobro upamtila, uzme staru svjetiljku tamničarevu, koja je pokraj ključeva u ormaru

visjela, pođe s tim u svoju sobu i ostane ondje neko vrijeme. Doskora, kad je u gradu opet bilo sve tiho i mirno, stavi svoju malju uljenicu u svjetiljku, pokrije je svojom pregačom, skine cipele i stane se šuljati kroz dugi, grozni hodnik prema tamnici oca svojega i otvori vrata, što je tiše mogla.

Ona posvijetli unutra i opazi oca, kako sjedi skrštenih ruku na kamenu pokraj stola. On se začudio, kad je kod slaba svijetla prepoznao tamničarevu sluškinju.

»Jesi li ti to, dobro dijete?« upita on. »Što tražiš ovdje tako kasno u noći, ili da bolje kažem, tako rano ujutru? Nije tomu dugo, da su stražari oglasili dva sata.«

»Oprostite,« reče Ružica tihim glasom, »da vas bunim. Ali, kako vidim, ni vi nijeste spavali. Ja bih htjela nasamu s vama govoriti; zato dolazim sada u gluho doba noći.«

»Dijete moje,« reče Nikola, »to je pogibeljno; to bi ti moglo uzrokovati velikim neugodnosti. Čestita djevojka ne bi uopće smjela noću ni prekoračiti praga svoje sobice, da, morala bi vrata svoja jače zatvoriti, nego šot su zatvorena moja gvozdena vrata.«

»Budite bez brige«, reče Ružica. »Sve u dvoru, osim stražara i pijevca, leži u najdubljem snu. Ja sam dugo razmišljala i Bogu se molila prije, nego što sam se odvažila na taj korak. Bog je pratio moje korake; on je zacijelo sa mnom. Samo nekoliko riječi bih hotjela s vama govoriti. Vaše nevolje i vaša kći tako me se doimaju, da nijesam mogla spavati; ja dolazim s viješću o vašoj kćeri.«

»O mojoj Ružici?« reče on brzo. »O Bože, ako je to istina, onda si mi ti, milo dijete, dobro došla kao ondeo s neba, kad bi pohodio moju tamnicu. O reci, poznaš li je? Jesi li je vidjela? Jesi li sama s njom govorila? Je li zdrava? Je li joj dobro? Ta govori, govori! Možeš li mi što izvjesno o njoj reći?«

»Ja vam donosim o njoj najpouzdanije vijesti,« reče Ružica. »Gledajte! Poznate li ovaj zlatni lanac? Ovu zlatnu kolajnu?«

»Bože u nebesima!« klikne Nikola i dršćućim rukama pograbi lanac i kolajnu. »To je zlatna kolajna, koju sam dao svojoj Ružici u času rastanka na vječnu uspomenu. Ja sam joj naročito zapovjedio, da taj skupocjeni dar nikad ne daje iz ruku. Ti mora da si vrlo dobro s njom poznata, drago dijete, i ona se mora vrlo u tebe pouzdavati, da ti je to povjerila. Jamačno je to samo zato učinila, da ti lakše vjerujem, i vijesti, koje mi donosiš, zacijelo su vrlo važne.«

»Ona to nije dala u tuđe ruke, dragi oče«, reče sada Ružica; »gle, ja sam Ružica, tvoja kći.«

»Ti?« klikne Nikola začuđeno. »O, ne varaj me! Moja kći bijaše, što joj ime veli, cvatuća ruža, a ti, ne. ti nijesi moja kćerka!«

Ruža je prije, nego što je pošla k ocu, brižno očistila lice od tamne boje, koja ju je nagrđivala.

Ona izvadi sada uljenicu iz svjetiljke, i gle, njezino blago, milo lice bijaše krasnije i ljepše, nego što ga je otac ikada vidio: bijelo i crvenkasto poput nježna ljiljana na ružičastom jutarnjem suncu. Smeđi uvojci okružavahu joj glavu. Suze se sjahu u njezinim očima, premda se smiješila prijazno kao anđeo.

»Ružice, ti?« klikne sad otac sav izvan sebe, i zlatni lanac ispade mu iz ruku. »Ti si ovdje? O, dođi u moje naručje. Sad kad te imam, neka se obori na me ta silna građevina od kamenja, ja ne marim!«

On je čvrsto zagrli i nakvasi njezino lice svojim suzama, a i ona je dugo plakala na njegovim grudima. »Oče! oče! premili oče!« bijaše sve, što je mogla izreći.

»Ali kaži mi ipak, premila Ružice,« reče otac, »kako dolaziš ovamo? Otkrij mi tu tajnu. Kakva strašna sudbina je moju Ružicu tako ponizila, da je postala najneznatnija sluškinja, sluškinja zadnjega sluge u ovom gradu?«

Ružica ispripovjedi ocu cijelu stvar, kako ju je prijazno primio čestiti ugljar u šumi, kako je ondje bila uvijek zabrinuta za svojega oca i kako je napokon došla na misao, da preobučena kao ugljarica stupi u službu tamničarke, da uz-

mogne tako opet doći k ocu svojemu, kako je silno žudila za časom, kad ga bude opet mogla vidjeti.

»A sad,« govoraše na kraju svojega pripovijedanja, »Bog je moju molitvu uslišao, moju najvruću želju ispunio, dao mi priliku, da tebe, predobri oče, češće vidim, da s tobom govorim, da ti kadšto dadem bolju hranu i ispunim ti tvoje želje. O, ja sam najsretnija kći! Cio moj život bit će samo molitva zahvalnica!«

Otac pogleda plačući prema nebu. »Ah!« reče on, »ti nijesi najsretnija, ali si najbolja kći! Ja sam najsretniji otac. Kako me je često boljela moja teška sudbina, da sam morao zlatni lanac zamijeniti za gvozdeni! Ali sada ti, Bože, hvalim za tu tvoju odredbu! Bez nje ne bih bio nikada tako spoznao srce svoje kćeri. Ja sam mislio, bogzna kako sam sretan, kad mi je kralj objesio ovaj zlatni lanac. Ali sada, okovan u ovaj gvozdeni lanac, koji mi je već svu nogu izranio, sretniji sam nego onda. Ja ga više ne osjećam. Ja ne bih dao ovaj čas, kad tebe držim u naručju, za sve blago ovoga svijeta. Sada,« nastavi on i digne s poda zlatni lanac, »ispunjuju se na nama lijepe riječi, što se nalaze na ovoj kolajni. Božje oko bdi nad nama! On te je sačuvao i doveo nevinu opet u moje naručje. Onaj, kojega poglede ne može odvratiti nijedna stijena, pogledao je u moju tamnicu i smilovao se na me. On nam je usred ove strašne tamnice pripravio ove divne časove. Bog je s nama. Taj je vitez hotio biti protiv nas, ali on je bio samo oruđe u rukama Svevišnjega, da mi pripravi tu radost. U krstu je spas. Kroz patnje vodi Gospodin k najplemenitijim radostima. To osjećam već sada. Marko me jamačno drži vrlo nesretnim; ali ja se ipak ne bih mijenjao s njim. Uz vodu i kruh ovdje dolje u mračnoj tamnici ja sam sretniji, negoli on gore u prekrasnim dvoranama uz skupocjeno vino u zlatnim čašama i izabrana jela u srebrnim tanjurima. Jer još nije skovan takav lanac, koji bi slobodan duh mogao okovati i uzdržati, da se ne digne k Bogu i da ne traži i ne nalazi svaki čas svoju sreću u njemu.«

»O, moja Ružice! blago tebi, da rano saznaješ, što je križ

i nevolja, da u noći, koje drugi sprovode u igri, plesu i bučnoj zabavi, radije pohađaš u tamnici svoga nevoljnoga oca! Patnje će te sačuvati od napasti i po njima ćeš sve više upoznati ljepotu kreposti. Ostani i ubuduće dobra. Drži se Boga i izvršuj sve njegove zapovijedi kao četvrtu; svladaj vjerom u Raspetoga zlo, preziri lažna svjetska veselja, pak ćeš i u patnjama biti sretna.«

Ružica bi duboko ganuta i obeća svojemu ocu, da će se svega vjerno držati, i dade mu ruku na to. Onda utrne svoju uljanicu i odjuri, jer je baš rog stražarev navješćivao, da je počelo svitati.

GLAVA DVANAESTA.

Ružica olakšava nevolju ocu svojemu.

Jedva što je Ružica, sad licem i vanjštinom opet sasvim slična mrkoj ugljarici, s vrataricom i dvoje djece sjela za sto, da pojedu jutarnju čorbu, kadli iznenada sune vitez Marko u sobu. Ružica se vrlo prestraši. Otkad je ovdje služila, nije vitez bio stupio u tu sobu. Što si je drugo mogla misliti, nego da je izdana? Marko reče zapovijedajućim glasom: »Odsada se nemate više brinuti za gradska vrata. Ja ću ih dati stražiti od četvorice svojih vojnika. Vi dvije idite odmah u dvorsku kuhinju, da ondje pomažete, jer ću danas i sutra imati mnogo gosti.« Ružici bude sada odmah lakše. Vitez je Marko doduše opazio, kako se prestrašila, ali je mislio, da ju je strah obuzeo od prevelikoga strahopočitanja prema njemu. On se nasmiješio ponosno i pogledao je prilično prijazno, prvi put, otkako je bila u Sokolovcu; jer je najvolio, da se ljudi od njega boje i da pred njim dršću.

Ružica pođe s vrataricom na određeni posao. Već o podne došao je susjedni vitez imenom Tvrtko s velikom pratnjom; drugi dan dođe Tomislav, drugi, vrlo hrabri vitez, a mnogo ga je konjanika pratilo. Oba viteza bijahu Markovi dobri prijatelji i saveznici. Gotovo svake ure dolazilo je mnogo ljudi, pješice i na konju, u Sokolovac. Nije samo sam dvor, u kojem je Marko stanovao, bio pun vojnika, već i sve nuzzgrade, koje

su okružavale prostrano dvorište gradsko. Oni bi uvečer zapalili u dvorištu velike vatre i kuhali, jeli i pili i vrlo halabučili. Ružica je dobro razumjela, što to sve znači; ona je već doživjela više takovih priprema za rat. I doista stupi drugi dan uvečer u sobu vratarica blijeda kao smrt i reče djeci, koja su baš večerala: »O, djeco, molite se! Rat je naviješten. Vaš otac, koji je išao po momčad i baš se sada vratio, mora također s njima. Sjutra će rano ujutru otputovati.«

Drugo jutro još prije zore dade trublja znak za odlazak. Vratar, koji bijaše jedan od najhrabrijih vojnika vitezovih, također se već naoružao. On se od žene i djece oprosti u gvozdenom oklopu, s mačem o boku, s kacigom na glavi i sulicom u ruci. Majka i djeca plakahu, a i Ružica je tako od srca s njima plakala, kao da je i ona njegova kći. On opomene svoju ženu i svoju djecu, da se svaki dan za nj mole. »Moli se i ti za me, pobožna Ružice,« reče on, »da opet vidim ženu i djecu.«

Strani vitezovi, svi u sjajnoj odori, konjanici oružani s golim mačevima i pješaci s dugim kopljima krenuše kroz vrata i most van. Marko bijaše posljednji u povorci. On predade, kad su svi izašli, gradska vrata staromu kastelanu i reče: »Ti, moj stari vjerni slugo, čuvaj ove ključe kod sebe obdan i obnoć; nitko ne smije ni unići ni izaći, ako nijesi ti kod vrata barem sa dvojicom od mojih momaka, koji ostaju ovdje kao posada. Zato mi jamčiš svojom sijedom glavom.« Onda podbode konja, poleti preko mosta, i odmah zatim bi most dignut i vrata zatvorena i zaključana.

Ružica i vratarica imadahu nakon odlaska mnogih ljudi cijeli dan vrlo mnogo posla; morale su naime u dvorskoj kuhinji čistiti posude i sve opet urediti. Uvečer reče vratarica Ružici: »Ružice, sutra ću ujutru sa svojom djecom pohoditi svoju staru majku u bližnjem selu. Jer od ratne buke još mi je glava sasvim puna, a od rastanka sa svojim mužem bolno mi je još srce. Taj će me posjet malko razvedriti. Ja ću se vratiti tek kasno u noć, jer je put za moju djecu dosta dalek. I ti možeš sutra otpočinuti, jer se za gradska vrata ne trebaš

brinuti. Samo ne zaboravi jelo za uznike, a pobrini se i zato, da nam dadeš dobru večeru, kad se povratimo.« Ujutru odmah nakon izlaska sunca ode ona sa svojom djecom.

Tko je bio sretniji od Ružice? Ona nije mislila na počinak. Prošle dane mogla je poradi velikoga posla oca svoga samo na mahove vidjeti; sad mu je mogla žrtvovati cijeli dan, čemu se nije usudila ni u snu nadati se. Ona je već prije složila osnovu, i sve bijaše već pripravljeno, da mu nevolju oblakša. Ponajprije je nastojala oko toga, da mu pribavi friško rublje. Ona je od svoga finoga platna, koje joj je ugljarica poklonila, sašila ocu nekoliko košulja u ono nekoliko slobodnih ura, što ih je kod svoje teške službe imala; često je šivala i preko ponoći. Isto mu je tako splela nekoliko pari čarapa od konca, što ga je sama sprela. Ona pohrli sada k ocu i donese mu nove košulje i čarape; onda mu postavi u tamnici veliku posudu mlake vode sa sapunom i ručnikom; a dade mu i ključ, da odloži lanac. Dobromu nikoli, koji je vrlo ljubio čistoću, bijaše to velika blagodat, za kojom je dugo uzalud čeznuo. »Ja se osjećam preporođen!« reče on, kad je Ružica za jedan sat opet došla, da odnese zdjelu.

»A sad moraš opet jednoć na svježi zrak, dragi oče!« reče Ruža. Iz tamnoga hodnika, koji vodaše k tamnici, vodahu uska vratašca u prijazan vrtić, koji je pripadao tamničaru, a Ružica ga je držala u lijepu redu. Onamo odvede ona svoga oca. Jutro bijaše prekrasno. Sunce bijaše toplo i milo; zrak bijaše svjež i mlak. Dobromu se vitezu činilo, kao da je stupio u nebo, kad je iz mračne tamnice izašao na slobodni zrak i sunčano svijetlo. »Bože mili,« reče on, »ako je čovjeku poslije smrti tako lako i dobro, onda bih odmah htio umrijeti!«

Ružica mu donese sada za doručak jaku čorbu od mesa pod orah, koji stojaše u kutu vrtića baš pod tornjem, gdje bijaše stol i klupa. Ona mu reče, da može cijeli dan ostati vani. »Rado bih,« reče ona, »ostala cijeli dan kod tebe, premili oče, da nemam mnogo toga da učinim, što je vrlo važno. Ali ja ću te češće pohoditi!« I ona odjuri; a on se šetaše gore i dolje, da se pravo naužije divnoga jutra. Sunčane tople zrake godile

su mu neizrečeno i nanovo su ga oživjele. Sa suzama u očima zahvaljivaše Bogu za sunce, a još više za ljubav svoje dobre kćeri. »Ljubav je pravo sunce u carstvu duhova,« mišljaše on, »jer ona sve grije i oživljuje; bez nje bio bi svijet tmurna strašna tamnica.«

Ružica je donijela svojemu ocu u vrt ručak i pohodila ga kroz dan barem deset puta, ali svaki put samo na nekoliko časaka. Navečer je opet došla i odvela ga je teška srca opet natrag u tamnicu. Ali kako se začudio, kad je u nju stupio! On je mislio, da se Ružica prevarila i da ga umjesto u tamnicu odvela u jednu sobu grada. Zidovi i svod, koji su prije bili crni, bijahu bijelo okrečeni te se bijahu potpuno posušili tečajem vrućega dana. Koprive bijahu od prozora odstranjene i lijepo plavo nebo gledaše prijazno kroz čista stakla unutra U postelji bijaše friška slama, a preko nje rasprostrta bijela ponjava; i vanjkuš, kojega dosada nije bilo, bijaše na krevetu; nov, gust sag od čiste vune služaše kao pokrivač. Na prostrtom stolu stajaše posuda puna lijepoga, mirišljivoga cvijeća. Teškoga je zraka nestalo, a miomiris cvijeća napunjaše tamnicu. »Kako si me obradovala!« reče Nikola. »Doista ljubav djetinja može roditeljima put života posuti cvijećem; ljubav može tamnicu pretvoriti u raj.«

»Ali,« reče on sada promatrajući bijeli svod i stijene, »tebi samoj nije bilo moguće, da sve to učiniš. Ko je u ovom neprijateljskom gradu bio tako milostiv, te ti je pomogao?«

Ružica odgovori: »U ovom gradu ima star vojnik, koji je bio u svojoj mladosti zidar, te se kadšto još bavi svojim zanatom. Predašnje nedjelje bio je nekoliko dana bolestan. Vratarica mu je na moju molbu više puta šiljala takova jela, koja su prijala bolesniku. Ja sam mu ih donosila, i ako mi je vrijeme dopuštalo, sjela bih uz njegov krevet i razgovarala se s njim. Jednom takovom prilikom govorio je, ne znajući, da sam tvoja kći, s velikim počitanjem i sažaljevanjem o tebi. On mi je rekao, da je u onoj bici, koja je bila pogrješkom Markovom gotovo već izgubljena, a koju si ti dobio, također vojevao i bio teško ranjen; da bi bio onda na bojištu ostao

i poginuo, da se ti nijesi za nj zauzeo. Jučer navečer zamolila sam ga vrlo plaho, da tvoju groznu tamnicu malko uredi. Ja sam mislila, da će se nećkati. Ali on pohvali moju namjeru i preuze rado najveći dio posla. „Neka Marko to i opazi," reče on; „meni nije do toga stalo. On ne može biti tome protivan, što poštujem viteški stalež."«

Nikola je htio da što izbliže saznade o starom vojniku i onda reče: »Ja se više ne sjećam, da sam mu učinio kakovo dobro; ipak me dira zahvalnost toga čovjeka. Sad vidiš, draga Ružice, da ono dobro, koje smo mi već davno zaboravili, još nakon mnogih godina može imati dobrih posljedica.«

Sad donese Ružica večeru: »Danas ćemo opet jedamput zajedno blagovati, premili oče!« reče ona. Ona bješe donijela sa sobom i stolac i sjedne na nj. Večera bijaše ne obilna, ali čista i vrlo dobro pripravljena. Brižljivoj kćerci pošlo je za rukom, da pripravi baš najmilija jela očeva: juhu od ječma, par pečenih jarebica sa salatom i tanjur rakâ. Osim toga donese ocu, koji je dosad samo vodu pio, bocu dobra vina i komad bijela kruha.

»Ali za ime Božje, premila Ružice,« govoraše otac promatrajući stol i postelju, »odakle si sve to uzela kod svojega siromaštva?« Ružica reče, da joj je ugljarica poklonila bijelo platno, a Ančica joj je jučer donijela jarebice i rake; ostalo je kupila od plaće i napojnica, što su joj dali gosti, kad im je otvarala vrata. Ali da je svoj vlastiti vanjkuš ustupila ocu, o tom nije ni riječi rekla. Plemeniti otac bijaše vrlo zadovoljan. »Ja sam već jeo za kraljevim stolom,« reče on; »ali me tako još nijedna večera nije razveselila i okrijepila! Bog će naplatiti tvoju ljubav, mila Ružice!«

Ali Ružica se osjećala još sretnijom; da, u svojem životu nije još nikada osjećala toliko blaženstvo, koliko sada, kad je mogla pogostiti svojega oca. Sad je potpuno osjećala, da je mogla pogostiti svojega oca. Sad je potpuno osjećala, da je ugodnije davati nego primati. »O kako bi mogli sretni biti bogataši, kad bi to znali!« reče ona. »Kako bi mogla sretna biti djeca, koja su dosta bogata, da čine svoiima roditeljima mnogo dobra! Oni bi već na zemlji morali imati nebo.«

Ružica je morala opet sada poći na svoj posao i skuhati za vrataricu i njezinu djecu večeru. Brzo zato odleti na vrata, zaželjevši ocu svojemu laku noć. Ali od radosti, da ima takovu kćer, nije on mogao dugo zaspati. A kad je napokon zaspao, bijaše mu san tako miran i okrepljiv, kako još nikada u životu nije bio.

Ružica bi sada ocu svaki dan novu radost učinila. Jutrom bi mu donosila k njegovu komadiću suha kruha čašu svježega mlijeka ili par kuhanih jaja ili komadić maslaca na listu od loze, što je vrlo prijalo siromašnom uzniku. Ona bi mu dala, kadgod bi joj to moguće bilo, svoju dobru, jaku juhu i zadovoljila bi se s njegovom slabom. Često nije večerala, te bi onaj komadić pečenke, što ga je dobivala u nedjelju, ili komad kolača, što ga je gdjekad inače dobivala, odnijela svojemu ocu. Od vremena do vremena donosila bi mu svježe cvijeće u tamnicu, a kadšto i voće, što ga je dobivala. Ona je po ugljaru dala prodati svoje zlatne naušnice, što ih je imala na sebi baš onaj dan, kad joj je otac bio zarobljen, jedini nakit, koji joj je preostao, da uzmogne od toga novca svojemu ocu nabavljati sve potrebito, a osobito svaki dan čašu dobra vina, koje mu je vrlo prijalo. Ona je živjela samo za njega.

Kad se tamničar jednoć na nekoliko dana iz tabora vratio kući, da nešto uredi, pogledao je i uznike. Nemalo se začudio, kad je otvorio vrata Nikoline tamnice. On potrese glavom i reče: »Vitez Marko ne bi smio to vidjeti, jer bi onda i ja mogao doći u takovu ćelijicu s rešetkom na prozorčiću, koja zacijelo ne bi bila tako prijazna. Pa ipak mi se sve vrlo dobro sviđa. Lijepa je stvar čistoća! Nekoliko šaka vapna i pijeska s nešto truda i posla pretvorili su ovaj tamni zatvor u čistu, svijetlu sobu; mnogi pretvara nemarnošću i nečistoćom svoju sobu u tamni zatvor.«

Ali vani na hodniku reče vratar vrlo ozbiljno Ružici: »Čuj, Ružice! Ja ne ću baš da prekoravam tvoje milosrđe prema vitezu. Ja slutim, da mu ti i inače činiš mnogo dobra, pa ti to i dopuštam. Ali nemoj se dati milosrđem zavesti, da mu omogućiš bijeg. To mu doduše ne bi uspjelo, jer mu to ne bi

dale brave i prijvornice na gradskim vratima, a onda ni pokretni mostovi. Ali već sam taj pokus mogao bi me unesrećiti. Ja bih izgubio službu i kruh i bio bih sa ženom i djecom zauvijek iz ovga grada prognan. Da, moj gospodar mogao bi me u srdžbi i probosti. Ja sam mu se glavom zajamčio, da su uznici dobro spravljeni. Nemoj me dakle unesrećiti i ne izvrgavaj moj život pogibli.« Ružica mu je morala to sveto obećati i svečano se još jednoć na to zavjetovati, prije nego je otputovao.

GLAVA TRINAESTA.

Ružica sluša opomene oca svojega.

Dok je Nikola nalazio u djetinjskoj ljubavi svoje kćeri mnogo utjehe, a Ružica u zadovoljnim pogledima oca svojega najveću sreću, promijenilo se mnogo toga u Sokolovcu. Grad viteza Marka bijaše dosad sijelo radosti; ali sad su nevolje, koje se ne dadu odvratiti zatvorenim vratima i pokretnim mostovima, ušle i u ove krasne dvorane. Vijesti iz rata, što ga je Marko iz obijesti započeo s jednim vrlo moćnim vitezom i njegovim saveznicima, ne bijahu ni najmanje povoljne. Marko bijaše ranjen, lišen gotovo sve svoje prtljage i malo nije bio zarobljen. On je ležao bolestan i kukavan od rane u nekom dalekom gradu jednoga od svojih rodaka. Umjesto da je, kao inače, dao voziti u svoj grad kola puna plijena, morao mu se sada odanle slati novac i drugo. Njegova žena nije ga mogla ni pohoditi, jer nije imala vojnika, koji bi je pratili na tom putu. Ona se nije usudila iz grada, jer je dobro znala, da ljudi služe njezinu mužu ne od ljubavi, već samo iz straha. Neprijatelji su se Markovi doista i probudili i već su počinjali javna nasilja. Oni su već nekoliko puta finiji živež, kupljen u susjednom gradiću i odreden za grad, oteli, tako da su se žena i njezina djeca morali zadovoljavati prostom hranom, a u gdječem su stradali. Djeca obolješe od kozica, i dugo se mislilo, da ne će preboljeti. Napokon oboli i žena od jada, briga i probdivenih noći.

Ružica je sve to do najmanjih sitnica čula od brbljave vratarice. Ružica je naime vrlo rijetko i samo na izričnu zapovijed dolazila u gornje odaje i hodnike dvora, u kojima stanovaše vitez sa svojom obitelju. Ona je onamo vrlo nerado išla i vraćala se uvijek odanle, što je prije mogla. Uvijek bi je zazeblo u srcu, kadgod je vidjela viteza. Da, ona je, a da nije zato pravo ni znala, u srcu svojem mrzila ne samo na viteza Marka, koji je njezinu ocu tako strašnu nepravdu nanio i oteo mu imutak i slobodu, već i na njegovu ženu i djecu.

Ružica pripovijedaše svojemu ocu, kako je gore u gradu. Jedva vidni smiješak pojavio se na njezinu licu, kad je o tom govorila. »Sada«, reče ona, »neka oni takoder iz iskustva saznadu, što je nevolja; sad neka se njihov ponos nauči prigibati. Ta žena vitezova, koja je uvijek živjela u sjaju i obilju, oblačila prekrasno svoju djecu, a odlične su je prijateljice uvijek posjećivale, može sada tako samotno i mirno živjeti kao u samostanskoj ćelijici; sad ona sklapa nova poznanstva sa suzama i uzdasima. A oholi, obijesni vitez, koji je nama i mnogim drugim ljudima mnogo jada zadao, iskušava sada na sebi istinitost riječi: Kojom mjerom mjerite, onom će se i vama mjeriti.«

Ali plemeniti otac nije odobravao njezinu mržnju na Marka. »Kako, moja Ružice,« reče on, »ti — ti tako govoriš? Tvoje blago, milo lišce nagrdeno je zloradim smiješkom! Ta nemoj tako, drago dijete! Nedaj, da ti srdžba otruje plemenito srce! Istina je, taj je vitez postupao sa mnom, kako nije pravo. On je bez uzroka na me mrzio i učinio mi je mnogo zla. Ali, zar ti je tako nepoznat i tud nauk i primjer našega božanskoga Spasitelja? Zar dakle da ne ljubimo onoga, koji na nas mrzi? Zar da ne iskazujemo dobro onima, koji nam čine zlo? A kako? Ti bi htjela, da ono zlo, što nam je Marko učinio, plaća i njegova žena? Ona, koja i onako mora dosta patiti od njegove surovosti i koja jamačno ne odobrava njegovo vladanje prema nama! Da, ti bi pače i na djeci, koja još ne znadu, što je lijevo, što li desno, hotjela da osvetiš, što je otac sagriješio! Ružice, Ružice! Ne daj, da te ljubav prema ocu zavede u

mržnju na njegova neprijatelja. Gle, ni ja na nj ne mrzim. Da, moj Bože,« nastavi on, stavi ruku na prsa svoja i digne oči k nebu, »ja bih se u bici, kad bih vidio toga viteza u pogibli života, bacio medu neprijateljske mačeve i koplja, da mu spasim život, pa morao pri tom i svoj život žrtvovati. A bi li ti, Ružice, kad bi opet živjela u sreći i obilju i kad bi njegova žena i djeca zapala u nuždu i bijedu, pak molila pomoć pred tvojim vratima, bi li ti, pitam, pred njima zatvorila vrata i srce svoje i dopustila, da siromašna djeca i njihova kukavna majka, koji nam nijesu ništa na žao učinili, neutješeni odu i u bijedi poginu?«

»Ne bih,« reče Ružica ganuto, »to ne bih mogla učiniti. Ja bih im od srca rado od svega dala, što bih imala.«

»Ja sumnjam o tom!« reče otac. »Kad im ne ćeš da daš najmanje — prijazan pogled, dobru riječ, — kako bi im dala što veće? Kad se uvijek uklanjaš svima prilikama, da ih vidiš, kako bi mogla igda naći priliku, da im učiniš što dobro? Promijeni sad svoje vladanje prema njima! Susreći ih prijazno! Jer ćeš im samo onda više učiniti, ako se nade povod za to.«

»Ja ti to ne svjetujem od ljudske razboritosti, da tako svoje moćne neprijatelje, kojima smo u vlasti, nastojimo predobiti i skloniti, da nam povrate ono, što su nam oteli. Kad bismo samo zato htjeli biti prema njima prijazni, onda prijaznost ne bi imala nikakove vrijednosti. To bi bilo kukavno, podlo laskanje, kojega bismo se morali stiditi.«

»Ne, premila kćeri, pravo čovjekoljublje, taj nebeski cvijet, ne može procvasti iz gadna korijena sebičnosti; ono dolazi samo iz dna čista, blagohotna srca; ono je samo odsjev one nebeske ljubavi, koja je bit naše svete vjere i koja mora da ispunja svako pobožno srce.«

»Ta Bog sam je ljubav. On ljubi sve ljude kao svoju djecu. On dapače dopušta, da na pokvarenu njegovu djecu sja njegovo sunce i daje im rosu i kišu. On želi, da se i oni poprave i jednoć k njemu u nebo dodu. Da, sin Božji dao je dapače za njih svoj život i prolio svoju krv, da ih spasi. Prema njegovu primjeru treba da sve ljude ljubimo kao svoju braću, da

im činimo dobro, pa svoje ljubavi ne uskratimo ni neprijateljima i zlim ljudima. Treba da smo pripravni i sam svoj život za njih žrtvovati. Treba da ih ljubimo kao sama sebe. Da, naša ljubav mora se uzviti od zemlje k nebu. Mi moramo ne samo Boga nada sve ljubiti, već i nastojati, da mu budemo u ljubavi jednaki.«

»Samo ta sveta ljubav prema Bogu i ljudima daje nam sposobnost, da jednoč budemo primljeni u nebo. Ljudska duša bez ljubavi bila bi i u nebu nesretna. Tko još mrzi, ne spada onamo. Ljubav je vrutak svake sreće, ona istom nebo čini nebom.«

»Upravo zato je dužnost našega života na zemlji, da ovu božansku ljubav kao plemenitu biljku presadimo u naše srce, da je gojimo i dovedemo do savršenstva. Ljubav za ništave stvari, ispraznu čast, tjelesne naslade i prolazna dobra — čini, da nebeska ljubav ne može naći mjesta u srcu ljudskom i da je uguši kao trnje još u zametku. Zato šalje Bog kojekakve nevolje na ljude, da očisti ljudsko srce od oholosti, sebičnosti pohota i želja za uživanjem svijeta; zato je jamačno i nama uzeo sjaj našega staleža, naša vremenita dobra i zemaljske naslade, što ih pribavlja bogatstvo. Jer vjeruj mi, draga kćerko, dok nam Bog šalje jade, dotle ima još uvijek nešto u nama, od čega nas samo patnje očistiti mogu. Spoznajmo, draga Ružice, dobrostivo očinsku namjeru očevu i nemojmo je osujetiti mržnjom na naše neprijatelje, da ne izgubimo blagoslova, što nam ga Bog po nevoljama pripravlja.«

Ružica je pozorno slušala oca svojega. »Imaš pravo, dragi oče,« reče ona pogledavši ga prijazno suznim očima. »O kako sam još daleko od toga, da budem dostojna neba! Ali s Božjom pomoći hoću da se popravim; evo ti na to moje ruke! Ja ću nastojati da ljubim Boga nada sve, a sve ljude, pa i Marka i njegovu ženu i djecu, kao samu sebe. Pak ako me mogu patnje popraviti, onda ću rado trpjeti, dok to Bog hoće. Jer što je taj pedalj vremena, ako ga i sprovedemo u jadima, prema blaženoj vječnosti?«

Ružica je održala riječ. Ona se nije više navalice uklanjala djeci vitezovoj, koja su opet bila zdrava te su kadšto u pratnji svoje dadilje dolazila u dvorište, da se igraju. Ona se nigda više nije pretvarala, da ih tobože ne vidi; ona ih je pozdravljala s prijaznim smiješkom; zametala bi s njima male razgovore i nastojala bi, da im ugodi. Ančica joj je morala donijeti pitomu srnu i njezin par grlica, a onda je srnu poklonila dječaku a grlice objema malim djevojčicama. Uvidjevši, da su djeca vrlo mila, sama se korila, da je mogla prema njima biti tako neprijazna. »Ja sam sama sebi zakratila mnogu radost,« reče ona; »moja pogrješka bijaše ujedno moja kazan. Pravo je rekao moj otac: Bolje je biti prijazan i pomirljiv nego neprijazan i osvetljiv!« Ali doskora se pruži Ružici prilika, da ispuni u cijelosti nauke oca svoga.

GLAVA ČETRNAESTA.

Ružičino junaštvo.

Poslije duge kiše osvanuo je opet jedamput prekrasan prijazan jesenski dan. Sunce je bilo tako sjajno i toplo i sjalo je tako prijazno među visoke zidove u grad, da je sve kao nanovo oživjelo. Ljudi iz grada otišli su u polje, da sprave ostatak poljskih plodova. Dadilja, imenom Marica, bijaše poslije objeda s Markovom djecom sašla u gradsko dvorište.

Usred velikoga, prostranoga dvorišta bijaše krasan bunar. On bijaše ograđen zidom od tesana kamenja, i šest vitkih stupova nošaše visoki, šiljasti kameni krov, koji bijaše urešen svakojakim kamenim uresima. Bunar bijaše vrlo dubok. Gotovo je četvrt sata trebalo, da se onaj jedan čabar s pomoću kotača spusti i opet izvuče. Stranci, kojih je mnogo dolazilo u grad, divili su se svi tomu bunaru kao najvećoj znamenitosti grada. Da si uzmognu predstaviti, kako je dubok bunar, bacali bi malo kamenje u nj, i nije bilo putnika, koji se ne bi čudio, kako je dugo trebalo, dok bi se začuo pljusak palóga kamena. Zidari, koji su kadšto silazili, da bunar očiste ili poprave, trebali su mnogo ljestava, što su ih pričvršćivali na kukama, koje su baš zato bile zabijene u zid od bunara. Bila je stara priča, da je onaj, koji se nalazio dolje u tamnom

bunaru prije, nego je bio sagrađen krov, u pô dana vidio zvijezde na modrom nebu

Djeca su se igrala na zelenilu oko bunara. Male djevojčice, Zlata i Branka, radovale su se, gledajući na grmlju oko bunara, lijepe crvene bobe, koje su sad bile zrele. Dadilja im je morala otkinuti nekoliko grozdova. One su onda bobe nanizale na konac kao koralje, uresile su si njima vrat i ruke te su se nemalo ponosile svojim krasnim nakitom.

Pavao, dječak, bacaše, da si prikrati vrijeme, kamenje u bunar; uvijek je izabirao najveće, koje je mogao naći, slušao je pozorno, dok bi kamen na vodu pao, i onda je skakao od veselja. Kad se zasitio te igre, udalji se malo od bunara. Uto doleti ptičica, sjedne na rub čabra i budući da je, kao obično, ostalo nešto vode u čabru, skoči ona unutra„ da je pije ili da se okupa. Dječak je vidio, kako je ptičica uletjela u čabar.

»Čekajte,« reče on sada svojim sestricama u svojoj djetinjskoj bezazlenosti, »sad ću lako ptičicu uloviti. Samo pazite! to će biti veselja!« On se popne na kamenu ogradu bunara, pruži svoju malenu ruku prema čabru, stane se nadnositi, videći, da mu je ručica prekratka, sve više i više nad bunar, izgubi ravnovjesje i strovali se u strašni ponor.

Obje djevojčice na bunaru počeše strašno vikati. Marica bila se ušuljala u dvorsku kuhinju, da ondje nađe štogod za oblizavanje. Na viku djece pritrči prestrašeno. Preko očekivanja čula je, kako dječak u bunaru još jauče i viče. Ona pogleda dolje. Dijete bijaše zapelo s jednim krilom svoga odijela na jednoj kuki. Ali Ona stajaše tu i nije znala, što da počne. Žena vitezova ležaše još bolesna u krevetu i nije mogla iz sobe; ostali ljudi iz dvora bijahu u polju Djevojka, dršćući i blijeda kao smrt, sklopi ruke nad glavom i stane zvati u pomoć Boga i sve svete.

Sad najedamput dođe Ružica. Ona je morala ostati kod kuće, jer je mala djevočica vrataričina prošle noći oboljela i to, kako se činjaše, od boginja. »Brzo, brzo,« poviče Ružica dadilji, »pomogni mi, da uđem u čabar i spuštaj ga onda vrlo

oprezno dolje. Čim zaviknem: »Stani!«, nemoj ga dalje spuštati; kad zaviknem »Gore!«, onda ga opet diži. Dobro slušaj na moj glas i ne boj se. S Božjom pomoću nadam se, da ću ga spasiti.« Ružica pogledavši s pouzdanjem u nebo, preporuči se Bogu i uđe u čabar. Jeza ju je hvatala, kad je sve dublje silazila i osjećala vlažni, hladni zrak u bunaru. Činilo joj se, da sunce trne a oko nje postajalo je sve tamnije. Napokon dođe do dječaka, koji je jaukao; ona zaviče iz dubine »Stani!« i čabar stane. Sad se trudila, da dječaka primi u svoje ruke i da ga oslobodi kuke. Ali to je bilo vrlo teško i pogibeljno. Ona nije mogla obje ruke slobodno upotrebljavati, jer se jednom rukom morala držati za lanac, da sama ne padne u ponor.

I nikako nije mogla smjesta. Nju obuzme neizrečen strah, od kojega joj se na čelu pojavio hladan znoj. Ona se iz ove grozne, tamne dubine vruće pomoli Bogu, da je ne ostavi na ovoj krajnoj nuždi. Napokon uspije. Ona uzme dječaka na ruku, a on obavije obje ruke čvrsto oko njezina vrata, kao da se još uvijek boji, da će pasti. Onda prestane plakati, a ona zaviče: »Gore, povuci me gore!« S veseljem osjeti djevojka povećani teret i počne brzo dizati čabar.

Bolesna majka dječakova bijaše došla k prozoru čujući glasno jaukanje u dvorištu. Sa strahom, koji je ošine kao grom, začuje od djece, koja su jaukala u dvorištu, riječi: »Pavao je pao u bunar.« Njoj se činilo, da te strašne riječi odjekuju poput grmljavine u cijelom gradu. Siromašna žena, blijeda kao smrt, prihvati se daske na prozoru, da ne padne; koljena joj klecahu, ruke drhtahu, i nije mogla ni s mjesta. Bilo joj, kao da će joj kucanje srca razbiti grudi.

Djevojka joj poviče, da je Pavao ostao visjeti, da ga sluškinja vratareva nastoji spasiti. To probudi malenu iskru nade u srcu majčinu. Ona se počne moliti. Glas je iznevjeri; ali iz dubine srca svoga moljaše se vruće Bogu za spas svoga prvorođenca, svoga jedinoga sina. Ona neprestance upiraše svoje poglede na bunar. Napokon se pojavi Ružica držeći jednom rukom dječaka, koji se čvrsto na nju pritisnuo, a drugom lanac.

Kad je čabar bio dosta dignut i Ružica lebdila s djetetom usred kamenite ograde nad ponorom, pričvrsti dadilja kolo, stupi na rub bunara, povuče čabar kukom, koja bijaše zato određena, k sebi, i htijaše da uzme dječaka na svoje ruke. Ali slaba djevojka, koja je još uvijek drhtala, nije bila dosta jaka i spretna, da drži čabar i da u isto vrijeme uzme dječaka iz ruku Ružičinih na svoje. Dugo se uzalud trudila. To bijaše za majku strašan pogled! Svaki je čas mislila, da će se sve troje srušiti u ponor.

Ružica uvidje, da joj tako ne će uspjeti, i Marica opet pusti čabar. Sad je Ružica hotjela dječaka pružiti Marici. Ali koliko se god ova s ispruženim rukama naginjala nad bunar, uvijek je ipak još nešto falilo, da dosegne čabar. Mati na prozoru nije više mogla to gledati; smrkne joj se pred očima; ona poviče, kako je glasno onako slaba mogla: »Ne tako, ne tako!« Ružica nije čula te riječi; ali je i sama odmah opazila, da je tako još pogibeljnije.

Ružica se umiri za čas, pogleda k nebu, razmisli malo i reče onda brzo: »Marice, udari lako kukom u čabar, da se zaniše nad širokim otvorom bunara.« Marica posluša ne znajući, što će to. »Sad,« reče Ružica i nasmiješi se Marici, da je ohrabri, »sad, kad ti čabar sam dođe blizu, pograbi brzo i čvrsto dijete objema rukama. Ali čekaj, dok ti ne rečem! Gle — sad! — sad!« Marica uzme sada dijete lako na ruke i stavi ga na zemlju.

Sad pruži Ružici ruku, da joj pomogne izaći. Ali Ružica reče: »Udari radije čabar tako, da se mora približiti onomu stupu.« Marica to učini, i kad se čabar približio stupu, obujmi Ružica stup, stupi na ogradu bunara i skoči na zemlju. O, kako je bila vesela, kad je opet osjećala tvrdu zemlju pod svojim nogama; kako se opet radovala sjajnomu sunčanomu svijetlu i modrome nebu! Ona padne na koljena i pogleda k Bogu, koji je nju i dijete spasio. »Dobri Bože, hvala ti!« bijaše joj prva misao. »Kako će se moj otac veseliti, kako će biti zadovoljan sa svojom Ružicom!« bijaše druga. Ona pohiti, da mu odmah donese veselu vijest o sretnom spasu djeteta. Otac je zagrli,

plačući od najslađe radosti. »Ti si izvojevala najljepšu pobjedu!« reče on, »ti si sama sebe svladala i neprijatelju učinila dobro! Ti si učinila veće junačko djelo nego najsmjeliji vitez, koji najsilnijega neprijatelja mrtva obori na zemlju; ti si spasila čovječji život. Ali se ne ponesi, premila Ružice! Bog ti je dao priliku i hrabrost zato; stoga samo njega hvali i slavi!«

GLAVA PETNAESTA.

Ružičina plemenitost.

Međutim je Marica spašenoga dječaka donijela majci. Mati u taj tren nije više osjećala svoju bolest, priskoči k njemu, obujmi ga objema rukama, nakvasi ga suzama radosnicama i pitaše ga sto puta, da li ga štogod boli. On bijaše nepovrijeđen; samo je od straha bio još vrlo blijed. Držeći svoga dragoga Pavla u naručju, padne na koljena i reče plačući: »Ti si mi ga, o Bože, povratio; tebi ću ga odgojiti!«

Onda opet ustane, sjedne umorna na krevet, uzme dječaka u naručje i reče: »O ti zločesto dijete, koliki si mi strah zadao svojom lakoumnošću! Koliko puta sam te opominjala, da se čuvaš tako pogibeljnih stvari! Koliko sam ti puta govorila, da ne ideš k bunaru, da se ne približavaš konjima i ne penješ na drveće. Što bi tvoj otac rekao, da sam te izgubila! O, budi odsada poslušniji! Kao čudom opet si mi povraćen. Hvali Bogu, koji te je spasio po svojem svetom anđelu!«

»Ali anđeo, koji te je spasio, siromašno je ugljarsko djevojče«, nastavi ona i ogleda se. »Ona nije ovdje, to dobro dijete? Idi, Marice, potraži je brzo i reci joj, neka ovamo dođe, da joj se zahvalim. Ovaj čin ne smije ostati nenagrađen.«

Marica pohiti u sobu kod gradskih vrata. Ružica je već opet sjedila uz krevet bolesnoga djeteta pletući. »Dođi,« poviče Marici, »ti moraš odmah sada k milostivoj gospođi! Veseli se; dobit ćeš lijep dar.« Što je Marica o daru govorila, to je Ru-

žicu uvrijedilo. Ona nije imala volje ići onamo; ona nije htjela nikakove nagrade. »Ali,« mišljaše ona, »ako ne primim poziva, bilo bi to neprijazno i možda bi ražalostilo dobru majku.« Zato ona pođe s Maricom.

Čedno i zacrvenivši se u licu stupi Ružica u sobu. Milostiva gospođa, koja je pokraj dječaka, koji je spavao, na krevetu sjedila, poleti joj s otvorenim rukama ususret; ona nije mislila na svoj stalež, već je nježno zagrlila djevojku, koja je bila siromaški obučena u prosto platno i vunu. »Kćerko moja,« reče ona, »ja ti dugujem veliku zahvalnost. Kako si plemenito djelo učinila! Kaki si beskrajni jad od mene odvratila! Kakvo golemo veselje si mi pripravila! Bez tebe bi dječak, koji sada tako mirno u postelji spava, ležao hladan i mrtav na dnu bunara. Ti si otela smrti moje dijete i opet mi ga poklonila: odsad ću te držati jednim od moje djece, ti ćeš u meni naći pravu majku. Ostani odsada uvijek kod mene.«

»Ali tebe,« nastavi ozbiljno, obrativši se k Mariji, ali ipak blago i bez srdžbe, »tebe ne mogu dulje zadržati u svojoj službi. Ti si zlo izvršila prvu dužnost, koja ima biti svakoj dadilji sveta, da nikad ne pusti djece s očiju. Od dadilje postala si gotovo ubojica djece. Ja ću ti još danas dati isplatiti tvoju plaću, a sutra ćeš ostaviti grad.«

Marica stane plakati i ridati, i moljaše za oproštenje i milost. Ona padne na koljena; onda reče, da kao sirota bez imutka ne zna, kamo će, i obeća, da će se popraviti.

Ali gospođa reče: »To si mi već više puta obećala, ali nijesi nigda održala riječi. Ja se više ne mogu u te pouzdati. Teško mi je, što te moram otpustiti; ali ja ne mogu tebi za ljubav svoju djecu neprestanoj smrtnoj pogibli izvrgavati. Dakle idi i budi pametnija u svojoj budućoj službi.«

Ružica reče: »Dopustite mi, milostiva gospođo, da uložim jednu riječ za Maricu, i nemojte moju slobodu uzeti za zlo! Istina je, i vi imate pravo, da je Marica počinila veliku pogrješku. Njezina lakoumnost zadala je vašemu materinskomu srcu smrtni strah, a vašemu sinu gotovo smrt. Ali Marici, koja nažalost nije nato prije mislila, bit će ta strašna zgoda opomena, pa sigurno ne će u cijelom svojem životu više biti lakoumna. Pa je li Marica samo pogriješila? Nije li se i pošteno trudila, da svoju pogrješku opet i popravi? Nije li vjerno pomagala, dapače, kako ste vidjeli, i život svoj na kocku stavila, da pomogne vašemu sinu? Pa hoće li se sada samo misliti na njezinu pogrješku, a ne će se uzeti obzir na njezinu vjernu pomoć? Hoćete li vi, da nju, koja se pokazala kod spasavanja vašega sina dobrom i plemenitom, bez milosrđa prognate? Gledajte, Bog je upravo sada vašu molitvu uslišao; nemojte u isti čas zabaciti molbu i zaklinjanje jedne nesretnice! Bog vam je bio milostiv, budite sad i vi drugima! Ta Bog sam oprašta pokajniku, koji ima ozbiljnu volju popraviti se; zato oprostite i vi. Ah, kako smo se Marica i ja radovale nad sretnim spasenjem djetetovim i kako smo prolijevale suze radosnice! Hoćete li dakle vi, koji ste danas najsretniji, da svojom nesmiljenošću učinite jednu nesretnicu? Zar biste mogli prije, nego su se osušile suze radosnice na vašem obrazu, uzrokovati Marici suze najgorčije žalosti, a da ih opet blagom rukom ne posušite? Ne, to ne možete, plemenita gospođo! Što se uostalom mene tiče, to ne mogu uzeti mjesto, koje ste mi ponudili. Ja bih se bojala grijeha, da siromašnu služavku istisnem iz njezina mjesta, pak da svoju sreću sagradim na tuđoj nesreći.«

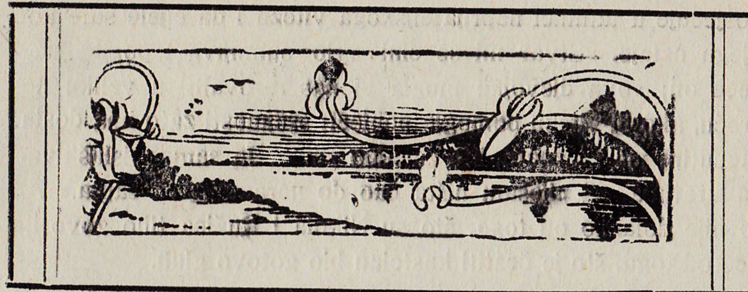
Gospođa pogleda začuđeno tobožnju ugljaricu. »Doista ne znam,« reče ona, »bih li se više divila tvojemu junaštvu ili tvojoj plemenitosti? Tko bi mogao odoljeti takovoj zagovornici? Marica ne će izgubiti svoje mjesto, ali ti ipak moraš kod mene ostati. Ja te više ne puštam od sebe, čudna djevojko! Da te potpuno nagradim, to mi sada nije moguće, jer je moj muž daleko, a ja sam poput sužnja zatvorena u ovom gradu. Ali ja se nadam, da će doskora svanuti dan kad će se moj muž povratiti iz rata i tebe kraljevski obdariti. Međutim ostavi službu kod vratarice i postani moja kćerka, moja družica, moja prijateljica. Ja ću te odmah dati novo obući; ti si rođena za nešto bolje nego da budeš sluškinja.«

Ružicu duboko gane vladanje blage, prijazne gospođe, koja

ju je tako neopisivo ljubazno susretala i koja je pokajnici Marici tako velikodušno oprostila. Ona je osjećala za nju iskreno počitanje i bila bi zato rado ostala. Ali ona mišljaše na svojega oca, ka kojemu ne bi onda mogla tako često dolaziti i koji bi onda bio predan tuđim rukama. Nije se usudila otkriti tajnu, da je kći Nikolina. Najprije je hotjela da pita za savjet oca svoga. Zato reče: »Oprostite mi, da ni ovu ponudu ne mogu primiti. Ja priznajem sa zahvalnošću vašu dobrotu. Ali u jednu ruku je bolje, da ne tražimo zahvale, ako smo na zemlji s Božjom pomoću što dobro učinili, jer onda nas čeka hvala na nebu; a u drugu sam ruku u svojoj službi tako zadovoljna, da ne težim na drugo mjesto; a osim toga imam kao sluškinja tamničareva pirlike, da iskažem uznicima gdjekoje malo dobročinstvo. Ja sam sretna, nemojte me učiniti nesretnom svojom dobrotom.«

»Čudno dijete!« reče gospoda, »ja te ne razumijem. Tvoje riječi o tvojoj sreći u tvojoj tamnoj sobici i o nesreći ovdje kod mene sasvim su mi nerazumljive. Ne mogu li dakle upravo ništa za te učiniti? Traži, što te volja, i ja ti obećajem na poštenu riječ, da ću ti učiniti, ako je samo moguće.«

»Dobro dakle,« reče Ružica, »ja ću vas držati za riječ. Dajte mi rok za promišljanje, kako dugo držim da je nužno, i onda ću vam izreći svoju želju. Ja mislim, da je blizu vrijeme, kad ćete me moći vrlo usrećiti. A dotle me ostavite u mojoj sretnoj tami Ali oprostite, da sada idem; ne smijem da dulje ostavim samo bolesno dijete vrataričino.« Ona se pokloni, prijazno pogleda plemenitu gospodu i izađe brzo na vrata.

GLAVA ŠESTNAESTA.

Otkriva se plemenito podrijetlo Ružičino.

Gospoda Cvijeta, žena Markova, odlikovaše se isto tako svojim plemenitim srcem kao i razumom svojim. Ona je umjela cijeniti Ružičinu plemenitost; ona je osjećala duboko nagnuće prema njoj i hotjela je, da bude sretna; ali nikako nije mogla razumjeti njezino vladanje. Ona je mislila, ne bez uzroka, da ima u cijelom njezinu biću nešto tajnovito. Naslonivši glavu na ruku stane o tom razmišljati.

»Kako je došla siromašna ugljarica do takovih nazora?« mišljaše ona, »gdje je naučila tako govoriti? Odakle joj ono plemenito držanje, s kojim je stupila u sobu i koje se vidjelo na cijelom njezinu vladanju? Ona je tako malo bila smetena, kad je sa mnom govorila, kao da je odvajkada općila s plemstvom i uživala najbrižji odgoj! Doista sve mi je to još više čudno negoli njezina srčanost, promišljenost i prisutnost duha A što može biti uzrok, da ne će da bude uvijek uza me, gdje bi joj ipak bilo mnogo bolje. Tu se mora nešto sakrivati. Ide li možda ona zabranjenim putovima? Ne vjerujem. Ali moram je izbliže promatrati.«

Najprije naloži staromu kastelanu, da dobro pazi na sve korake Ružičine. On je to učinio, pa je mogao javiti o njoj samo pohvalne stvari. Ali jednoga jutra donese uslužni starac vijest, da Ružica kasno u noći, kad već svi duboko spavaju,

posjećuje u tamnici neprijateljskoga viteza i da cijele sate kod njega ostaje. »Stvar mi se čini vrlo sumnjiva i pogibeljna,« reče on; »ova djevojka mogla bi nas strovaliti u veliku nesreću, ako bi vitezu pomogla pobjeći; srčanosti zato ima dosta. Međutim još ne znam, što zajedno snuju. Ja sam prisluškivao na vratima, ali nijesam ništa čuo do nerazumljiva šapta.« Ali to nije dolazilo od toga, što su Nikola i Ružica tiho govorili, već od toga, što je čestiti kastelan bio gotovo gluh.

Gospođa Cvijeta se vrlo tomu čudila. »Nikola«, reče ona, »naš je najljući neprijatelj. To mi je moj muž češće kazivao. Kad sam ga molila, da ne muči ubogoga viteza. Da, moj mi je Marko toliko zloga pripovijedao o ovom Nikoli, da ne mogu o tom sumnjati, da nam je Nikola najveći neprijatelj. Da ta strana djevojka tako pouzdano opći s našim najljućim neprijateljem, to mi se ne sviđa. Ja hoću da jednoć sama slušam.«

Ona zapovjedi kastelanu, da je odmah obavijesti, čim bi se Ružica opet s vitezom razgovarala, ali da nikomu drugomu u gradu o tom niti riječce ne kaže. Ona sama nije ni najmanje promijenila svoje vladanje prema Ružici, susretala ju je uvijek s izvanrednom dobrostivošću tako, da Ružica nije opazila njezinu sumnju. Nekoliko dana kasnije sašla je gospođa Cvijeta u predvečer sa svojom djecom u gradski vrt; ona pozove Ružicu, neka ide s njom, razgovaraše se vrlo prijazno s njom i dade joj nekoliko bresaka, koje su baš dozorile. Iste noći, jedan sat poslije zalaska sunčanoga, dođe kastelan brzo i reče revno: »Sad opet, milostiva gospodo, razgovaraju zarobljeni vitez i ugljarica; sad možete sami slušati kakovu zavjeru snuju protiv vas i protiv našega gospodara.«

Gospođa Cvijeta zaogrne se, da ne bude prepoznata, svojom crnom kabanicom i pohiti k vratima tamnice. »Nije doista hvalevrijedno djelo, koje sad činim,« reče ona sama sebi. »Prisluškivati je zlo i podlo. Ali ja to činim samo za to, jer sam za dobro siromašne djevojke ozbiljno zabrinuta i jer ne smijem smetnuti s uma ni dobrobit svojih.« Vrata bijahu samo prislonjena, i u tamnici goraše svijetlo. Ona je mogla čuti

svaku riječ, koja se govorila. Zato je slušala, što su Nikola i Ružica razgovarali.

»Breskve su izvrsne,« reče zarobljeni vitez; »one su upravo onakove, kakovima rađa ono drvo, koje se nalazi u našem gradskom vrtu kod zida od tornja. One mi bijahu uvijek najmilije voće. Godi oku nježno crvenilo, ugodan i snažan im je miris, a fin ukus.«

»Oh, Bože moj!« reče Ružica. »Meni dolaze suze u oči, kad pogledam ove breskve. Kad bih samo opet jedanput mogla brati takovo krasno voće od onoga drveta u našem vrtu i donijeti ga kao u pređašnja vremena u tvoju sobu u čistoj košarici, na lišću od loze!«

»Hvali Bogu, draga kćerko, da mi možeš ove donijeti!« reče Nikola. »Ti si rekla, da je ove godine bilo na drvetu jedva deset bresaka, a od toga ti je tri dala plemenita gospođa? Ona je prema tebi vrlo, vrlo dobrostiva.«

»Zato i mislim uvijek,« reče Ružica, »da joj moram jedamput reći, da sam tvoja kći. U njezinim će grudima, mislim, tajna biti dobro spravljena, i ona bi mogla najlakše od viteza Marka ishoditi, da te pusti na slobodu.«

»Ja ne mislim!« reče Nikola. »Ti si ne možeš pomisliti, kako strašno on na mene mrzi. Ćud ove mile gospođe zacijelo je nježna i blaga kao ova meka i nježna breskva; ali ćud Markova je tvrda kao koštica od breskve. Prije bi si zube na njoj prebila, nego bi je zdrobila.«

Ali ja ipak mislim,« reče Ružica, «ako Marko čuje, da je Nikolina kći s pomoću Božjom njegovu sinu spasila život, to on ne će dopustiti, da umreš u tamnici. Ako mu se bacim pred noge, pa ga molim, onda će me zacijelo uslišati!«

»Nemoj to tako lako vjerovati!« reče Nikola. »Ja ga predobro poznam. On će valjada i priznati, da je tvoj čin lijep, jer mu je koristio; ali ako bude imao i najbolju volju, da ti se pokaže zahvalnim, to se ipak ne će moći odlučiti da se odreče svoje mržnje na me. Ona je preduboko usađena. Prije ćeš iščupati hrast s korijenjem.«

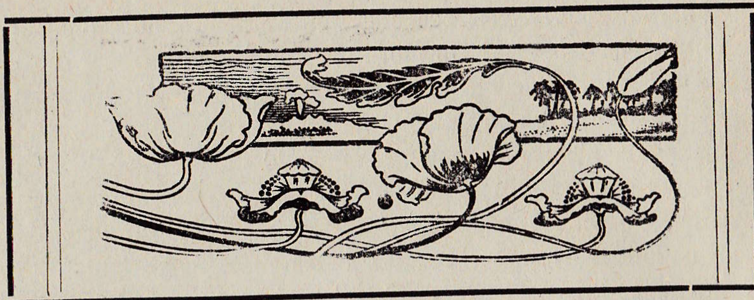
»Ali dragi oče,« reče Ružica, »kad bismo ga osvjedočili, da ga ti, kojemu je sve oteo, ipak ljubiš i blagosivlješ i da bi mu rado iskazao dobro; da si me naučio, da ljubim i činim dobro njemu i njegovima; da ja možda ne bih bila bez tvojih očinskih opomena onako brzo pritrčala na viku djece k bunaru pak da valjada ne bih bila spasila njegova sina; da si dakle ti prvi uzrok njegova spasa: ne bi li to sve njegovu tvrdu ćud umekšalo, kao što topli proljetni vjetrovi rastapaju led? Zar da nije nikako moguće ublažiti ga?

»Moguće je možda,« reče Nikola polagano i zamišljeno; »ali meni se ne čini vjerojatno. Ali zasada se ne da ništa učiniti; do njegova dolaska moram ostati u tamnici. Kad bi me njegova žena i pustila, bez njegova dopuštenja ne bih to primio. Ona bi to mogla skupo platiti. Da, kad bi me samo pustila, da slobodno hodam po gradu, već bi iz toga mogao taj sumnjičavi neprijatelj zaključivati koješta. Zato, premila Ružice, ne kazuj dobroj gospodi ništa, da si ti moja kći, a ja ću u ime Božje zasada još ostati u tamnici. Ne ću da zadam jada plemenitoj gospodi. Bog će napokon sve urediti. Ali tvoje riječi čine nas odviše mekima, zato za danas dosta o tom.« Nikola i Ružica prijeđoše sad na drugi predmet.

Ali gospođa je dosta čula; ona se naglo povrati u svoju sobu. Cijelu noć nije mogla spavati; čuđenje, udivljenje i bol izmjenjivahu se u njezinu srcu. »Ta tobožnja ugljarica,« mišljaše ona, »plemenita je gospođica. Ona je odabrala ovo kukavno odijelo i preuzela tako tešku službu, da uzmogne biti blizu svojemu ocu. Ona je voće i slične darove, koje sam joj davala, nosila svome ocu. Iz ljubavi k njemu odbila je sreću, koju sam joj ponudila, i voljela je podnositi svu nevolju svojega sadašnjega položaja. O kako bi sretna bila njezina majka, da je još na životu. I ta djevojka, kći oca, kojega držimo u tamnici, spasila je momu sinu život! I taj je otac naučio svoju kćerku, da tako misli i tako radi! Kako plemenito mora da je njegovo srce!«

I ona zaplače. »Ne,« reče ona, »on mora biti slobodan, taj dobri, plemeniti čovjek! On mora opet dobiti svoj grad i svoja dobra! Predobri otac i dobra kći moraju tako sretni biti, kako zaslužuju. Kamo sreće, da je u mojoj moći spasiti ga odmah iz sužanjstva i povratiti mu sve njegovo imanje! Još bi ovu noć ostavio tamnicu i sutra se opet uselio u Cesargrad. Ali to je nemoguće! Naš stari gluhi kastelan, koji uvijek tvrdi, da žene u politici nemaju riječi, bio bi za moje zapovijedi dvostruko gluh. On ne bi Nikolu ni iz tamnice ni iz grada pustio. A ni naš kastelan u Cesargradu ne bi me poslušao; on bi vrata pred Nikolom brižno zatvorio i branio grad protiv njega kao protiv najopasnijega neprijatelja. A moj mi muž ne bi nigda oprostio, kad bi čuo, da sam samo i zahtijevala, da se Cesargrad povrati zakonitomu njegovu gospodaru. Ali gdje žene ne mogu zapovijedati i same pomoći, mogu mnogo postići svojim molbama. Bože, daj zato svoj blagoslov!«

»Ali kako da se međutim vladam prema gospođici Ružici?« mišljaše dalje. »Zar da joj rečem, da je poznam? Zavada između njezina oca i mojega muža ne može se protezati na nju, pak bi zato mogla s njom postupati sasvim prema njezinu staležu, obući je kao plemenitašicu, ustupiti joj sobu u dvoru i uzeti k svojem stolu. Ali kakvo bi to začuđenje pobudilo u cijelom gradu! Stari tvrdoglavi kastelan, poduprian od svojih starih subojnika, ne bi Ružici dopustio da ijednu riječ govori sa svojim ocem. On bi ga dao najstrože stražiti; na blaži zatvor ne bi se dalo ni misliti. Tako bih žalost i nevolju dobre gospođice samo povećala! Ne, ne, nitko u gradu ne smije još doznati, da je Ružica kći Nikolina. Ni njoj ne ću da kažem, da o tom što znadem. Jer što bi ona, što li njezin otac tim postigao? a u kakove neprilike bih se sama zaplela! Najbolje će biti, da plemenitoj gospođici i po njoj ocu njezinu mirno i tiho toliko dobra činim, koliko samo mogu, a da otkriće tajne odgodim na zgodnije vrijeme, koje ne može biti više daleko«.

GLAVA SEDAMNAESTA.

Ružica moli za slobodu svoga oca.

Gospođa dade drugi dan Ružicu pozvati i bila je prema njoj još bolja nego prije. »Ja znam,« reče joj ona, »da gojiš veliku samilost za dobroga viteza, koji je zatvoren u našem gradu, i da mu činiš mnogo dobra. To mi se vrlo svidja i ja to odobravam. Ali ti, moje dobro dijete, imaš sama vrlo malo, gotovo ništa. Ja ću ubuduće tvoje dobročinstvo podupirati iz moje kuhinje i moje pivnice. Odsada ćeš jelo i pilo za dobroga viteza uzimati kod mene«. Ona davaše veseloj Ružici za Nikolu svaki dan najbiranija jela od svojega stola i najboljega vina, boljega, nego što ga je sama pila. Ona je to tako udesila, da mrzovoljasti kastelan nije od toga ništa doznao, te je umjela, da sasvim uguši sumnju protiv Ružice u srcu starčevu. Ona je svaki dan dolazila sa svojom djecom u sobu kod vrata, da pohodi, kako govoraše, spasiteljicu svojega sina, te je tim postigla, da je služba Ružici postala mnogo lakša. Ružica je morala, kad je imala vremena, dolaziti k milostivoj gospodi u njezine odaje i smjela je također sa sobom dovesti djecu vrataričinu, milost, na koju si je vratarica mnogo utvarala; ona se smatrala sretnom, da imade sluškinju, koja se tako umjela preporučiti milostivoj gospoštiji.

Medutim je gospođa Cvijeta s dvostrukom čežnjom očekivala povratak svojega muža. Da nije poručio, da je ozdravio

i da će se skoro povratiti, ona bi se bila usudila otputovati u njegov tabor. Napokon se povrati vitez Marko u Sokolovac s ona dva viteza i vojnicima, koji su s njim pošli. Vitezovi i momci bijahu okitili svoje šljemove i sulice zelenim lišćem od hasta i udoše na gradska vrata s velikim sjajem uz glas trubalja. Marko skoči s konja, pozdravi s velikom radošću svoju ženu i djecu, koji stajahu u dvorištu, i pođe onda s njima, vitezovima, plemićima i s najhrabrijim vojnicima u veliku vitešku dvoranu. Pošto je minuo glasni ushit prvogâ pozdrava, i vitez se Marko još uvijek nasladivao gledajući svojega sina, koji bijaše lijep i jak momčić, pripovjedi mati ocu, kako se mali srušio u bunar i kako ga je Ružica spasila. Ona je pripovijedala sve opširno i sve je vjerno opisala. Vitez se zgražaše. »Dakle,« zaviče on, »ti se malo nijesi utopio, i ja te već ne bih bio nikad vidio, dragi sinko! Kakva bi to neizrečena nesreća bila za me i tvoju majku! Krv mi se u žilama ledi, kad samo na to pomislim. O dječače, budi oprezniji!«

Majka donese odijelo, koje je dječak onda imao, što ga je spravila na uspomenu na tu zgodu. Ona pokaže ocu, gdje je gvozdena kuka zaderala uodijelo. Otac ga pregleda točno i reče s užasom: »Bilo je krajnje vrijeme, da je došla pomoć; da se je još samo nekoliko niti prekinulo, dječak bi bio izgubljen. Siromašna služavka učinila nam je veliko dobro. Da, tako mi nebesa, to je bilo lijepo i plemenito od nje; to bijaše vrlo mnogo od jedne djevojke! To je bilo junačko djelo. Brza odluka i srčanost djevojčina vrlo mi se svidaju. Jesi li je za to nagradila?«

»To sam prepustila tebi«, reče mu žena. »Sve, što bih joj mogla dati, činilo mi se malo ili ništa; jer ona je svoj život na kocku stavila! Ja se malo nijesam nesvijestila, kad sam vidjela, kako lebdi čabar nad bezdanom. To se ne da naplatiti s nekoliko dukata. Ja sam joj rekla, da ćeš je ti nagraditi. Nadam se, da me ne ćeš posramiti.«

Vitez bijaše ganut kao nigda u životu. Kako je bio žestok, hotio je da odmah vidi djevojku. Ružica bi pozvana. Čedno

i pristojno stupi ona u dvoranu. Vitez je pozdravi glasnim, veselim riječima: »Dobrodošla, mlada junakinjo, dobrodošla, spasiteljice sina mojega! Ali gle, koliko se sjećam, mi se već poznamo. Da, da, ja sam te vidio jedamput u sobici kraj vrata. Ali onda se nije vidjelo na tebi, da si tako srčana. No, ja sam ti dužan veliku zahvalnost, jer bez tebe bih bio nesretan otac! Današnji veseli dan bio bi za me dan najdublje žalosti. Zahtijevaj, što hoćeš, i ti ćeš dobiti. Da,« zaviče on, koji nije nikad umio da svlada svoja čuvstva, u prevelikoj očinskoj radosti, »ja ti se kunem svojim viteškim poštenjem, da bih ti dao jedan od mojih gradova, Cesargrad ili Sokolovac, kad bi ga od mene zahtijevala.«

Ružica reče mirno i s djevičanskom čednošću: »Vi ste izrekli veliku riječ, gospodine viteže, a ova dva plemenita viteza, također su je čuli. Ja bih vas mogla za veliku milost molii, a vi mi je ne biste smjeli odbiti. Ali ja ne tražim milosti, ja vas molim za svoje pravo. Vratite, vratite mojemu ocu, što ste mu uzeli!«

»Kako? Što? Što si rekla?« reče Marko zatečen. »Ja da sam vas oplijenio i orobio? Tko si ti? Tko je tvoj otac?«

»Ja sam Ružica Cesargradska,« reče ona; »Nikola je moj otac. Pustite ga iz tamnice i vratite mu njegova dobra.«

Oba strana viteza i svi plemići i vojnici, koji bijahu u dvorani, bijahu kao ukočeni od začuđenja. A vitez Marko uzmakne za korak i stane kao okamenjen. Duboko i silno ga je ganulo plemenito djelo kćeri, ali se divlje i strašno probudio u njem stari gnjev na oca njezina. U njegovu srcu nastane strašna borba najprotivnijih osjećaja. On problijedi kao stijena, gledaše svojim crnim očima divlje naokolo i promrmlja kroz zube: »Jedan od svojih gradova dao bih zato, da mi je netko drugi iskazao tu uslugu, a ne kći toga čovjeka.«

Svi se u dvorani prestrašiše poradi nenadane promjene vitezove i gledahu se tiho i smeteno.

Ali Markova žena progovori blagim glasom: »Ja istom od nekoliko dana znam, da je ta siromašno obučena djevojka Nikolina kći. Iz djetinjske ljubavi k ocu, da ga uzmogne u tamnici posjećivati i tješiti u njegovoj samoći, dvoriti ga i dijeliti zalogaj svojih ustiju s njim, svojim ljubljenim ocem, došla je u tom kukavnom odijelu u naš grad, stupila u službu tamničarevu i podnosila s nebeskom strpljivošću sve hire njegove žene, kod koje ni najsiromašnija seljanka nije mogla dugo da izdrži. Ona je obavljala najteže poslove, koji su joj se morali činiti još deset puta težima nego drugim sluškinjama. Srce me je boljelo, kad sam sa svoga prozora gledala, kako ona, gospodica, meni po rodu ravna, nosi težak kabao na glavi, ili kad sam je vidjela, gdje poput zadnje sluškinje pomeće dvorište gradsko. Ja nijesam hotjela da pokažem, da poznam njezin stalež. Ja se nijesam usudila bez tvoje privole da učinim nešto odlučno u toj stvari. S boliu i čežnjom očekivala sam tvoj povratak. Ali sada, premili mužu, neka vlada dobrota i čovjekoljublje. Da i nije gospodica Ružica spasila tvojega sina od smrti, morala bi te već njezina djetinjska ljubav k ocu skloniti, da se izmiriš s ocem takove kćeri.«

»Tako mi mojega mača,« klikne Tomislav, jedan od oba strana viteza, »što je gospodica učinila za svojega oca, još je neiskazano više, nego što je učinila za dječaka. Spasenje dječaka bijaše odluka jednoga časa, kakovu pokazuju kadšto i manje plemeniti značajevi. Ali duge, teške patnje, što ih je gospodica za svoga oca s divnom stalnošću podnosila, pokazuju velik duh. Takovo djetinjsko srce puno ljubavi pravi je dragulj. Na tvojem mjestu, Marko, ne bih se dugo promišljavao, što mi je činiti.«

»Marko!« reče sada Tvrtko, drugi vitez, »da ti je Nikola doista neprijatelj, mogao ti je vrlo mnogo škoditi. Pomozi Bože! Dok si se ti u ratu borio s izvanjim neprijateljem, bijaše onaj, koga si držao svojim najljućim neprijateljem, usred tvoga grada, i njegova kći imadaše ključeve od njegove tamnice. Devetorica između deset njih bili bi upotrijebili tu priliku pa bi grad u noći zapalili i utekli za opće zabune. Marko, Marko, ti doista nemaš razloga da budeš neprijatelj plemenitomu Nikoli!«

Marko stajaše nijemo i s ukočenim pogledom; on je teško disao i tr'o si je goruće čelo. Činilo se, kao da od svega, što su govorili njegova žena i vitezi, nije ništa čuo. Oči sviju bijahu uprte u nj pune tjeskobna očekivanja. Ružica pogleda uzdišući k nebu. U dvorani bijaše strašan mir.

Sad pristupi njegova žena bliže k njemu i reče vrlo ganuta: »Premili Marko! Samo ću ti još jedno reći! Poslušaj me dobrostivo! Marko! ti misliš, da je Nikola tvoj ljuti neprijatelj. Ali u tom si se dosad varao. Da je on takova mišljenja prema tebi, kako se tebi činilo, kako bih mogla ja, tvoja vjerna žena, moliti, da ga pustiš iz tamnice? Ja bih ti nasuprot morala svjetovati, da ga u tamnici dadeš još oštrije stražiti. Ali nije tako, kako se tebi dosad činilo. O tom ću te osvjedočiti. Gle, ja sam sama otkrila, da je Ružica Nikolina kći. Do onoga časa, kad je to tebi sama priznala, nije ni živa duša osim mene u cijelom gradu o tom ništa znala. Tvoji ljudi, kojima si povjerio grad, nijesu to slutili, kao što ni ja nijesam. Bez mene ne bi nitko, dapače ni tvoj vjerni kastelan, na to došao, da je Ružica u noći posjećivala svojega oca. Ja sam hotjela znati, što znače ti pohodi. Ja sam se — to moram priznati na svoju sramotu pred ovim vrijednim vitezovima i plemićima — dotle ponizila, da sam na vratima prisluškivala, kad su se otac i kći u tamnici razgovarali. Zabrinuta više za te i za grad nego za se, odvažila sam se na taj korak, koji moram sama kuditi. Tako je daleko išla moja briga za te! Ja sam hotjela na vlastite uši čuti, ne sprema li se kakova urota protiv tebe. Otac i kći nijesu mogli znati, da ja čujem svaku riječ. Ali, o Bože, što sam morala čuti! Kako sam bila posramljena! Kako su dobri ti ljudi, kako dobri! Siromašni zarobljeni Nikola ne pozna mržnje i osvete. On nije samo odobravao čin svoje kćeri, nego ju je dapače na nj poticao. On ju je očinski opominjao, da nas ljubi i čini nam dobro, koliko može. Bez tih srdačnih opomena svojega oca teško bi bila Ružica spasila tvojega sina. Njemu, dobromu Nikoli imaš da zahvališ spas svojega djeteta. Kako bi dakle mogao biti tvoj neprijatelj? Kako bi se još mogao na njega ljutiti? Ali zašto još stojiš sumnjajući i neodlučno ovdje?

Ah, Marko, ne, ti ne možeš, ti ne smiješ dopustiti, da gospodica Ružica ode neuslišana iz ove dvorane! O Bože, gani mu srce!«

Marko reče muklo tihim glasom: »Ružica neka uzme Cesargrad sa svime, što k njemu spada. Ja nemam ništa protiv toga. Ali Nikola mora ostati, gdje je!« A pri tom nije svoje žene ni pogledao.

Sad se ona okrene k svojemu sinu i klikne s uzbuđenim srcem i briznuv u plač: »O dođi, Pavle, moli svojega oca za tvoju spasiteljicu, da joj ne usliša molbu napola, već sasvim! Klekni i digni k njemu svoje ručice. Gle, ja klečim zajedno s tobom. Ja ću te učiti moliti. Ja ću ti govoriti svaku riječ. Govori za mnom!«

Ljubazni dječak videći majku gdje plače a i Ružicu, koja mu je bila gotovo isto tako draga kao majka, kako tužno sa suzama u očima stoji, počne i sam plakati. Mrk pogled očev ga je strašio; on je dobro znao, da stoji mnogo do toga, da se ublaži srditi otac. Zato klekne, uzdigne malene ručice i govoraše jasno i glasno glasom, koji je dirao u srce, ono, što mu je majka govorila:

»Dragi oče! Ne budi nemilosrdan! Nemoj se dugo predomišljavati, da oslobodiš Ružičina oca. Ni Ružica se nije dugo predomišljala, da stavi svoj život za me na kocku. Gle, ova me je gospodica izvukla iz bunara; izbavi sada i ti viteza Nikolu iz tamnice. Ona me je oslobodila od strašne smrti u vodi; nemoj zato dopustiti, da njezin otac umre tužnom smrću u tamnici. Ona je tebi, dragi oče, opet povratila mene, tvoga sina; daj sada ti i njoj, ljubljenoj kćeri, vrati njezina miloga oca. O, ne gledaj na stranu, premili oče. Ta pogledaj mene, sina svojega! Gle, da nije bilo gospodice Ružice, ne bi nigda više vidio moje lice i ove moje oči, koje sada sa suzama u tebe gledaju. Ove ruke, koje sad dižem k tebi, truhnule bi u grobu!«

»Stani! To je previše!« reče vitez Marko. On se uzalud trudio, da se uzdrži od suza, koje nijesu dolikovale vitezu, kako on mišljaše. Obrativši se k Ružici reče joj: »Vaš je otac, gospodice Ružice slobodan, i ja mu vraćam njegov grad sa

svim imanjem. Ja sam mu učinio krivo. Čovjek, koji je odgojio takovu kćer, ne može biti zao!«

»Hvala Bogu!« klikne sada plemenita Cvijeta i padne svojemu mužu sa suzama u očima oko vrata, a malomu Pavlu reče, neka poljubi oca u ruku. Ružica bijaše kao u nebu. Oba strana viteza ne sakrivahu svojih suza i pružiše Marku junačke desnice.

»Ti si plemenit čovjek,« reče vitez Tvrtko; »od ovoga časa dvaput te više cijenim nego prije.«

»Ti si radio,« reče Tomislav, »kako dolikuje čestitu vitezu. Biti pravedan je više nego biti hrabar; svladati samoga sebe bolje je nego pobijediti neprijatelje.

Plemići i ostali vojnici, od kojih si je mnogi utirao suze, mrmljahu veselo, da oni su glasno hvalili Marka: »To je lijepo! to je dično! to je plemenito!« govoraše sad jedan, sad drugi, a napokon kliknuše svi jednodušno i iz cijeloga srca: »Neka živi Marko, Cvijeta i mali Pavao! Neka živi Nikola i Ružica!«

———

GLAVA OSAMNAESTA.

Ružica navješćuje svomu ocu, da je slobodan.

Vitez Marko kao da je postao drugi čovjek, kad su plemenitija čuvstva prevladala u njegovu srcu. Svijest, da je svladao svoju neprijateljsku strast i poslušao glas razbora, pribavi mu veliku nasladu, kakove još nikada nije osjetio; mir i pokoj useli se u njegove, još malo prije tako bijesne grudi, kao što nastane u prirodi blaga tišina nakon oluje. Lice mu se razvedrilo, i veselje odsijevaše iz njegova lica. Dapače i mali Pavao opazi tu sretnu promjenu. »Sad, dragi oče,« reče on, »gledaš tako prijazno kao majka ili gospođica Ružica. Sad ti istom mogu sasvim rado u lice gledati i onako od srca te voljeti.«

Gospođica Ružica pristupi k vitezu i zahvali vrlo dirljivim riječima. »No, no, cijenjena gospođice,« reče on, »ne govorite toliko o tom. Ja ne zaslužujem niti hvale niti slave! Ta morao bih biti nečovjek, kad bih inače radio. Ne govorimo više o tom. Dođite sada sa mnom. Ajdemo k vašemu ocu u tamnicu. Ja držim sada grijehom ostaviti ga samo i jedan čas dulje u tamnici. Dođite, mila Ružice! Vama ima da zahvali svoj spas, vi mu ga morate i navijestiti. Ali onda govorite i za me, da mi oprosti nepravdu, koju sam mu učinio!«

Gospođa Cvijeta migne svojemu mužu, pođe s njim k prozoru i razgovaraše potajno s njim. On kimne nekoliko puta prijazno, i Cvijeta reče onda Ružici: »Dođite najprije malo sa mnom, mila gospođice!« Plemenita gospođa odvede Ružicu

u krasnu sobu, u kojoj su već pripravljena bila odijela i nakiti za taj čas, kad bude Ružica opet mogla stupiti u svoj stalež.

Ružica očisti najprije svoje lice od tamne boje. Gospođa Cvijeta joj uredi obilnu, lijepo kovrčastu kosu, obuče joj dragocjeno bijelo odijelo s tvrdim ovratnikom od najfinijih čipaka. Ružica bijaše neopisivo lijepa. Njezino cvatuće lice nadvisivaše ljupko bjelilo i crvenilo svježega cvata jabukova; njezini uvojci padahu joj na ramena; plemenito bijaše njezino držanje i cijela pojava. Gospođa je promatraše s prijaznim smiješkom. Ali je šutila; jer nije držala pametnim gospođicu učiniti taštom hvaleći je poradi ljepote.

Gospođa Cvijeta donese zatim krasan kovčežić od sjajnocrne ebanovine, koji bijaše liepo zlatom urešen. »Gledajte, draga gospođice,« reče ona otvarajući kovčežić, »to je nakit vaše pokojne majke. Moj muž, koji ga je smatrao dobrim plijenom, poklonio ga je meni. Ali ja ga nijesam nigda nosila; ja bih bila smatrala sramotom kititi se otetim dragocjenostima. Taj mi nakit bijaše kao vaša svojina svet, i uvijek sam težila za tim, da vam ga opet vratim. Primite ga zato iz mojih ruku. Ne fali na njem nijedan dragulj, nijedan biser.«

Ružica primi nakit s iskrenom hvalom. Ona promatraše lijepo kamenje i biserje, ali nije pokazivala toliku radost, kako se nadala gospođa Cvijeta od mladosti Ružičine. »O, mila moja majko,« reče Ružica sa suzama u očima, »kako me živo ovo kamenje opominje na te! Ono mi je dragocjeno samo kao uspomena na te!«

»Ah, gledajte, milostiva gospođo,« reče Cvijeti, »ovaj prsten s alemovima bijaše zaručni prsten moje dobre majčice; ovaj niz bisera dobila je od banice za vjenčani dar; ove naušnice od alemova dao joj je moj otac onaj dan, kad sam ja na svijet došla. Ah, Bože, čini mi se, da vidim svoju ljubljenu majčicu kako stoji preda mnom urešena ovim kamenjem i biserjem. Ah, kako su slabi ljudi! Ovo biserje još je tu, ovo kamenje još sja nepromijenjenim sjajem, ali prilika one divne žene, sad je već prah i pepeo! Što bi bio čovjek, najdivniji

stvor Božji na zemlji, kad ne bi ništa u njem bilo, što bi dulje trajalo od ovoga sjajnoga kamenja!«

Gospoda Cvijeta reče: »Premila gospodice! Ove suze koje sjaju u vašim očima, više su vrijedne nego ovi biseri, a vaše plemenito mišljenje je dragocjenije od ovih dragulja. Da, kad se vaša lijepa prilika već davno u prah pretvori i moć vremena obrati u prah ove tvrde alemove, još će vaše plemenito mišljenje biti ures vašega plemenitoga duha, te će ga ljepše resiti, nego što ovaj divni nakit može resiti vaše tijelo.«

Gospoda Cvijeta nakiti sada Ružičin vrat i kosu sjajnim biserjem, utakne joj dragocjene naušnice i stavi joj dragocjeni alemov prsten na prst. Ali prsten bijaše prevelik. Ružica se nasmije i reče: »Prsten možemo ostaviti. On se i onako ne pristoji za moju mladost; samo zaručena gospodica smije nositi prsten.«

Ali gospoda Cvijeta reče: »Gledajte, prsten, koji je za prstenjak prevelik, sasvim pristaje na kažiprst. Nosite ga dakle na njem! Ruka kćeri, koja je svojemu ocu toliko dobra učinila, zaslužuje, da se uresi draguljima.«

Gospoda Cvijeta otprati sada Ružicu do vrata tamnice. Ružica brzo otvori vrata i poviče ulazeći: »Hvala Bogu, mili oče! Ti si slobodan!« Ali kako se presenetila! Njezin otac stajaše uspravno kao nekoć u svečane dane, u viteškom odijelu od crne kadife, urešen zlatnim lancem i kolajnom. Ona dva viteza, Tomislav i Tvrtko, stajahu mu sa strane.

Gospoda Cvijeta rekla je naime potajno prije svojemu mužu, neka dade viteza Nikolu obući viteški, dok ona obuče Ružicu, kako dolikuje gospodici, isto tako neka vitezi Tomislav i Tvrtko malo priprave dobroga Nikolu, da mu nenadano veselje ne bi naškodilo, ali da mu ne kažu, da mu je spas tako blizu, da ne bi pokvarili veselje dobroj kćeri, kad dođe javiti svojemu ocu, da je slobodan. Oba viteza preuzeše taj posao vrlo rado; dapače oni su mu sami donijeli odijelo, koje mu je jednoć oteto bilo, i pomogli kod oblačenja.

Nikola zagrli vrlo tronuto svoju kćerku; ona padne nakon toliko pretrpljenih nevolja neizrečeno blažena na grud svojega

presretnoga oca. »Premila moja Ružice!« reče on, »s Božjom si pomoću izvojštila pobjedu, kakove ne bi cijela vojska s mačevima i sulicama mogla izvojevati. Sila oružja mogla bi samo na juriš uzeti grad Markov i pobijediti mu samo tijelo; ali blaga moć tvoje ljubavi k tvojemu ocu i k svim ljudima osvojila je Markovo srce i pretvorila ga iz neprijatelja u prijatelja. Zahvalimo zato Bogu! Bog je sve divno udesio! On je blagoslovio tvoju djetinjsku ljubav i ovjenčao tvoje napore sretnim uspjehom!«

Sada istom opazi Nikola, kako je Ružica narešena biserjem i draguljima. »Gle,« reče on, »Bog nije samo ono, za što si ga tako često molila, ispunio i dao slobodu tvojemu ocu; on ti je i opet poklonio nakit tvoje pokojne majke, za koji jamačno nijesi nigda molila. Ja sam često s ganućem mislio na to, da si svoje naušnice, svoju posljednju dragocjenost, prodala iz ljubavi k meni; i zato te Bog sada obilno nagrađuje, a da nijesi to ni očekivala. On vjerno sve vraća.«

Oba viteza, Tvrtko i Tomislav, začudili su se nemalo ljepoti Ružinoj. »Doista, draga gospodice,« reče Tomislav, »vi nijeste malenu žrtvu prinijeli svojemu ocu, kad ste svoje milo lice sakrili pod mrkom bojom i svoju priliku nagrdili prostim odijelom.« Ružica se zarumeni, držeći to laskom, koju nije zavrijedila.

Ali Tvrtko, drugi vitez, reče »Ljepota je najmanja prednost gospodice; njezina dječinska ljubav k ocu je neiskazano više vrijedna. Kao anđeo silazila je u tamnicu k ocu svojemu, da mu ublaži nevolju, kao anđeo pojavljuje se sada, kad mu javlja slobodu, koju mu je ona ishodila.«

Ružica sada spomene Markovu molbu, da mu otac oprosti. Nikola bijaše vrlo ganut. »Ti vidiš moje suze,« reče on, »i ti znaš, da sam mu već odavna oprostio.« U taj čas otvore se vrata od tamnice, i vitez Marko stupi unutra vodeći za ruku malenoga Pavla; slijedila ih je Markova plemenita žena. Pavao se prisloni na svoga oca i gledaše mu željno u lice, hoće li se srdačno s Nikolom izmiriti. Nikola i Marko pružiše si junačke desnice i zagrliše se veoma dirnuti. Svega je gnjeva nestalo.

Oni osjetiše blaženstvo pomirbe i obećaše si vječno prijateljstvo.

Dobroga Nikolu još je i to vrlo radovalo, da može vidjeti miloga dječaka, kojemu je Ružica spasila život. On sjedne shrvan od čuvstava na kamenu stolicu u tamnici, uzme dječaka na krilo, pogleda mu sa suzama prijazno u oči, blagoslovi ga i reče: »Mili, dragi dječače! Dao Bog, da na radost tvojega oca i tvoje majke uzrasteš i postaneš plemenit čovjek.«

»Dragi moj viteže,« reče mati dječakova, »dao Bog da nas naš sin tako ljubi, kako vaša kćerka vas ljubi, i da joj bude po plemenitosti sličan.«

Dan se završi svečanom večerom u velikoj, sjajno rasvijetljenoj viteškoj dvorani. Nikola i Ružica moradoše sjesti na počasna mjesta za stolom; Marko sjeđaše do Nikole, a Cvijeta do Ružice. Svi gosti bijahu vrlo veseli; a viteza Marka ne vidješe već mnogo godina tako vesela i zadovoljna. On je sam to tvrdio govoreći: »Tako zadovoljan kao danas nijesam još bio nikada u svom životu. Moje ludo neprijateljstvo protiv tebe, dragi Nikola, kvarilo mi je svako veselje. Kako je divna sloga i mir. Sada to istom osjećam; mržnja i neprijateljstvo potječu iz pakla, ljubav i prijateljstvo iz neba!«

Marko je dao donijeti velike srebrne čaše, koje su bile iznutra krasno pozlaćene, i napuniti ih najboljim i najstarijim vinom. Uz tanjur Nikolin pak stajaše lijepa srebrna čaša, iz koje je kod kuće obično pio, a bila mu je draga uspomena na djeda Ružičina. Ružica je čašu odmah opazila i sjajnim pogledom zahvalila Cvijeti za tu pažnju.

Marko prihvati najprije tu čašu i isprazni je u zdravlje Nikole i Ružice. Oba viteza, Tvrtko i Tomislav, učiniše to isto za njim. Nikola je također pio, ali reče šaljivo: »Od toga jakoga vina, gospodo vitezovi, moramo se vrlo čuvati; ono bi moglo na tle oboriti viteza, kojega nije još nijedan neprijatelj pobijedio i koji se ne boji turske sablje!«

Marko se nasmije; pohvala njegovu vinu svidjela mu se. Uostalom razumio je taj mig. »Još se dobro sjećam,« reče on

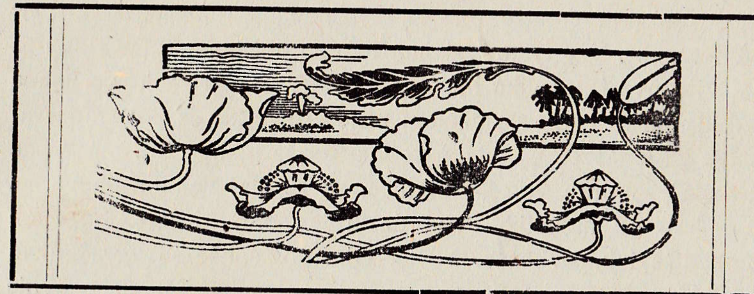
Nikoli, »kako si mene i naše drugove, dok smo još bili zajedno paži u banskim dvorima, opominjao na umjerenost. No, no, ti si imao i razloga zato. Ali ne brini se! Mi ćemo danas biti vrlo veseli, pak se opet ne ćemo dati preobladati od Vinka Lozića. Mi ćemo sasvim po redu ići. Svaki mora, prije nego pije, izreći lijepu zdravicu, a ti, Cvijeto, i vi, gospođice Ružice, morate se također s nama kucnuti.«

Nikola reče: »Svi Hrvati neka žive u miru i slozi i neka se nigda više poradi sitnica ne zavade!«

Tomislav reče: »Sve hrvatske žene i djevojke bile po ljubaznim vrlinama slične gospođi Cvijeti, miloj Ružici i blagopokojnoj Mariji!«

Tvrtko reče: »Svi roditelji neka odgajaju svoju djecu onako, kako su Nikola i Marija svoju kćerku odgojili, a sva djeca neka ljube i štuju svoje roditelje onako, kako Ružica svojega oca ljubi i štuje.«

Marko završi niz zdravica ovim riječima: »Svi roditelji neka dožive toliko veselja sa svojom djecom, koliko je Nikola sa svojom kćerkom!«

GLAVA DEVETNAESTA.

Ružica i njen otac dobivaju opet svoja imanja.

Drugo jutro vrlo rano dođe Marko u putnom odijelu, s čizmama i ostrugama, u sobu Nikolinu i reče: »Ja sam već dugo svoje ljude protjerao iz perja i baš sam dao osedlati konje. Htio sam da s tobom odjašem ravno u Cesargrad i da ti povratim tvoj grad i tvoja dobra. Ali moja Cvijeta misli, da ne mora baš u najljepšem stanju biti grad, u kojem su cijelo vrijeme vojnici gospodarili, pa da ga treba prije urediti. U tom,« nastavi Marko smijući se, »ima valjada pravo; ali meni to ne bi bilo na um palo. Ostani zato sa svojom Ružicom još neko vrijeme ovdje, dragi Nikola! Ti si proživio mnogo žalosnih dana u ovom gradu, ded dakle da i nekoliko veselih dana zajedno sprovedemo!«

Nikola bijaše s prijedlogom sasvim zadovoljan. Marko pođe s njim u veliku dvoranu. Tvrtko i Tomislav dođoše također skoro onamo sa svojom pratnjom. Svi sjednuše k stolu, da doručkuju. Nato se oba strana viteza, koji su već čeznuli za domom, oprostiše od Marka i Nikole i udaljiše se sa svojim ljudima, koji su u dvorištu čekali.

Ali Marko reče Nikoli: »Sad moraš prije svega pregledati moj grad; poslije objeda odjahat ćemo u lov. Najprije pogledaj slike mojih preda, kojima je dvorana urešena.« Nikola promatraše stare vitezove, koji bijahu svi naslikani u oklopu, i njihove žene u starinskom odijelu. Kod većine stajaše Marko vrlo dugo, te je o njima umio mnogo pripovijedati.

Nato mu pokaže Marko oružnicu, u kojoj bijaše oružje svake ruke, sve čisto i sjajno, mnogo potpunih sjajnih oklopa za vitezove i nekoliko oprema i prsnih oklopa za konje. Onda ga je Marko vodio po cijelom gradu i sve mu je pokazao. Nadalje ga je odveo u staje, u kojima bijaše mnogo krasnih konja. Nikola je morao saći i u pivnice, da se divi velikim bačvama, i kušati od najboljih vina, da li je hotio ili nije. Napokon pohodiše i bunar na dvorištu. Oba pogledaše sa zgražanjem u dubinu. Nikola se ponovo radovao plemenitomu djelu svoje kćeri, a Marko spasu svojega sina. Oba oca zagrliše se kod bunara i zahvališe se Bogu za uspjeli spas.

Međutim je gospoda Cvijeta pokazala gospodici cijelo kućno uređenje, ormare pune sjajnobijeloga rublja, svoje krasno i bogato vezivo, veliku čistu kuhinju i još koješta drugo. Napokon otvori još nekoliko ormara, koji su stajali u posebnoj sobi. U njima bijaše sve, što je Marko fina platna, lijepa ženskoga odijela i sličnih stvari iz Cesargrada donio u Sokolovac. »Ja sam sve brižno spravila,« reče plemenita gospoda, »i odmah ću dati prenijeti u vaš grad. Najljepše radnje načinila je vaša pokojna majka, kako mi rekoše, vlastitim rukama. One su dokaz njezine neumornosti i velike ljubavi za nas. Već se onda vaša ljubezna majka brinula za vaš miraz. Ja dobro znam, da nema među njima nijednoga komada, koji nije pošteno stečen. Zato i počiva blagoslov na njima, i zato vam, mislim, nijesu mogli biti oteti zauvijek.«

Ružica htjede zatim još jednoć da pohodi sobu kod vrata. Gospoda Cvijeta ju je pratila. Kad su išli preko dvorišta, pridružiše im se Nikola i Marko. Vratar je baš sjedio u velikom naslonjaču u sobi. Kad je čuo glas Markov, skoči i otvori vrata. Ružica stajaše pred njim.

»Hej, Ružice!« zaviče on, »ali oprostite, hotio sam reći, gospodica Ružica. Da, da, što sam kod vas morao doživjeti! Ali stupite s plemenitom gospodom najprije u sobu. Tako! Da, da! Ja bih prije mislio, da će se nebo prolomiti, nego bih bio vjerovao, da je moja sluškinja gospodica Cesargradska. To je upravo nečuveno! Ja gotovo još ni sada ne mogu vjerovati, da je milostiva gospodica pomela čisti pod, na kojem sada stojimo. Pa ipak se moram opet čuditi, da ja glupan već prije nijesam opazio, da ste vi kći viteza Nikole. Jučer navečer, kad sam to čuo, istom sam pojmio, zašto ste pokazivali toliko smilovanje za zarobljenoga viteza. No, no, ja odobravam vašu djetinsku ljubav, a Bog i moj milostivi gospodar nagradili su vas zato. Ali moja Bara, ona će gledati! To se ne da ni reći. Ona je gotovo sašla s uma; ona si je gotovo otkinula glavu! Ali neka sama moli za oprošteje za grubijanstva, kojima vas je častila, milostiva gospodice!«

Djeca vratareva stajahu plaho u kutu. Ružica pođe k njima i govoraše s njima prijazno kao obično. I djeca se opet osokoliše.

Malena djevojčica reče: »Ti si sad krasno obučena, gospodice Ružice; sve je lijepo i novo na tebi, dapače tvoje lice!«

Dječarac reče: »To nije pogrieška! To mi se svida, samo ako ostane gospodica Ružica naša sluškinja! Jer tako dobru ne ćemo više nikad dobiti.«

Marko i svi ostali nasmijaše se. Ružica zapita onda djecu: »Gdje je vaša majka?« Djevojčica odgovori: »Baš je rezala kruh za juhu. Zdjela je još na stolu.«

»Da,« reče dječačić, »kad je čula, da gospoda dolaze na vrata, pobjegla je na druga vrata van, kao da je vuk goni.« Ružica pođe k onim vratima, koja vodahu iz sobe u kuhinju, i dovede vrataricu u sobu.

Siromašna žena stajaše sva zasramljena, kad je vidjela pred sobom viteza Nikolu i gospodicu Ružicu u skupocjenom odijelu, a pogotovo, kad je opazila u sobi viteza Marka, svoga gospodara, i Cvijetu, svoju milostivu gospodu. Sad je bila blijeda, sad crvena. »Hotjela bih se sakriti,« reče ona, »u mišju rupu pred milostivom gospodom; sad će jamačno svi znati, kakovih finih riječi ima u mene i kakovih krasnih imena sam često gospodici nadijevala. Ali da sam znala, kako je plemenitoga roda moja Ružica i kakove je časti još čekahu, bila bi se dakako sasvim drukčije prema njoj vladala.«

Gospoda Cvijeta reče: »Dobra moja vratarice! I najneznatniji čovjek potječe od Boga; to je najveće plemstvo, s kojim se nijedno ne može mjeriti. Najsiromašniji prosjak, ako je dobar čovjek, doći će na onom svijetu u slavu, prema kojoj je sav sjaj ovoga svijeta ništa. Zato moramo i najneznatnijega čovjeka dobrostivo susretati. Vi se kajete i stidite, da ste prema svojoj sluškinji bili prije neprijazni zato, jer sada stoji pred vama u promijenjenom obliku, kao plemenita gospodica. Još bi nas bolnije kajanje mučilo, još bi se više morali stiditi, kad bismo sa siromasima ovdje postupali oholo i prijezirno, pa bi ih na drugom svijetu opazili u velikoj slavi i diki.«

Vratarica uvidje, da gospoda pravo govori, i zamoli gospodicu s mnogo riječi i suza za oproštenje. Ružica joj reče: »Moja draga Barice! Ja sam vam mnogoput koješta mogla reći. Ali onda mi se nije činilo zgodno; ja sam to čuvala za zgodnije vrijeme, koje je sada došlo. Sad vam moram reći, što mi je na srcu. Prije svega vam moram iskreno posvjedočiti pred vašom milostivom gospoštijom i pred mojim ocem, da ima mnogo dobra u vama. Vi ste brižljiva, ljubeća žena svojemu mužu, dobra majka svojoj djeci i izvrsna gospodarica. Vi ste neumorno marljivi, i u vašemu kućanstvu vlada red i čistoća. Vi ste štedljivi, a nijeste škrti, i činite siromasima mnogo dobra. Da, vi ste prema svakomu uslužni, prijazni i učtivi, dok nema ničega, što bi vas razgnjevilo. Ali onda se ne znate više svladati. Onda govorite i činite takove stvari, koje ništa ne vrijede. Ta vaša naprasitost ogorčava vama i onima, koji su oko vas, život i uzrokovala vam je glas, da ste zla žena. Dapače se tvrdi, da imate, premda to nije istina, malo pameti, jer je tako slabo upotrebljavate i prepuštate vlast svojem gnjevu. Svladajte jedamput svoj gnjev! Upotrebljavajte svoju pamet! Vjerujte, da se naprasitost s pravom zove kratki napadaj ludosti. Priznajte, da su strpljivost i blagost kršćanske dužnosti. I odmah sada tvrdo odlučite, da ćete se u tom pravcu popraviti. Ponavljajte tu odluku svako jutro i večer, da, i češće na dan pred licem Božjim i zamolite Boga za pomoć. Nemojte odmah klonuti duhom, ako vam spočetka bude teško

svladati svoju srdžbu. Ne prestanite svoje odluke sa sve većom ozbiljnošću ponavljati. Drvo ne pada od prvoga udarca. Ustrajte i napokon ćete pobijediti svoj gnjev, koji vam je doista najveći neprijatelj. I ako opet dobijete sluškinju, koja pokazuje dobru volju, onda nemojte zahtijevati, da odmah sve tako razborito i spretno čini kao vi; imajte strpljivost, da joj isto i po više puta pokažete; radi pogrješaka je ukorite blago i ljubezno, i ona će se dati poučiti, te će se po vama ravnati, pak će vas ljubiti i štovati. Da, ako se odreknete te vaše običajne pogrješke, onda će vas svatko držati za čestitu ženu. Da vas ja ne smatram takovom, ne bih vam bila toliko rekla. Poslušajte me, i vi ćete imati od toga čast i radost, sreću i blagoslov.«

»To znači razborito i pošteno govoriti!« klikne Marko. »To je riječ, koju bi imao zapamtiti mnogi muž i mnoga žena, izuzevši dakako moju. Kako ste vi razborita i pametna djevojka, mila Ružice! Ja ću sam zapamtiti onaj dio, koji se mene tiče. Što ste vi govorili, potpuno se slaže s onim, što mi je moj pokojni otac često govorio. Samo je to obično stegnuo u kratku poslovicu: „Marko, Marko," govorio bi on, „više pameti, a manje žestine; tim se najdalje dolazi na svijetu."«

Za nekoliko dana krenuše vitez Marko i njegova žena s Nikolom, Ružom i velikom pratnjom oružanih vojnika i lijepo obučenih sluga u Cesargrad. Glas o onom, što se u Sokolovcu dogodilo, bijaše se već svuda naokolo raširio. U svim selima i zaselcima Markovim, kroz koje su prolazili, izlažahu iz svake kuće i kolibice veseli ljudi, koji se radovahu slozi obaju vitezova, a osobito željahu da vide gospodicu, koja je toliku ljubav iskazala svojemu ocu i maloga Pavla spasila iz bunara.

Ali kad je Nikola došao na svoje zemljište, bijaše svagdje tiho i sva mjesta bijahu kao izumrla. Nikola se tomu čudaše i razmišljaše o tom koješta; ali kad je jahao kroz izvanja gradska vrata, opazi cijelo dvorište puno ljudi. Svi njegovi podanici bijahu tu sakupljeni i u najljepšem redu postavljeni. Na jednoj strani stajahu u redu dječaci, mladići i muževi; na drugoj

strani djevojčice, djevojke i žene. Svi bijahu svečano odjeveni. U ime muškaraca imao je da govori ugljar Janković, a u ime žena njegova supruga.

Janković se dao naučiti od staroga kastelana prema ondašnjem običaju vrlo dugački i opširni govor i doista započe vrlo ozbiljno: »Budući da se dogodilo, zbilo i slučilo — da — da —.« Tu više nije znao dalje. Ali on se snađe i reče :»Oprostite, mili gospodaru! U taj čas, kad sam vas opet opazio, zaboravio sam svu tu učenu komediju, koja je, vele, vrlo lijepa. Ja mogu samo ovo reći: Kad sam doživio ovaj dan, rado ću umrijeti.« I dobra ugljarica pozdravi svojega gospodara i gospođicu Ružicu umjesto naučenim govorom gotovo samo suzama radosnicama. Da, ganuće svih dobrih seljaka bijaše toliko, da su od plača jedva mogli »živio!« vikati.

Nikola i Ružica prolažahu, ganuti do suza, kroz redove presretnih ljudi. Na uzvišenom mjestu pred unutrašnjim gradskim vratima, na koja se dolazilo u stan vitežev, čekahu vitezi Tomislav i Tvrtko i mnogi drugi sa svojim ženama, sinovima i kćerima u sjajnom odijelu, okruženi mnogobrojnom služinčadi. U prvom redu stajaše Anica, dobra kćerka ugljareva, ovjenčana cvijećem i u bijelo obučena, držeći grimizni jastuk, na kojemu bijahu ključevi gradski. »Plemenita gospođice!« govori ona, »vi nijeste samo svoga ljubljenoga oca iz tamnice oslobodili, nego mu je vaša djetinjska ljubav otvorila također opet vrata njegova grada; primite za to ove ključeve i predajte ih svojemu ocu.«

Ružica pruži jastuk svojemu ocu. On uzme ključeve pogledavši pobožno u nebo. On se sjetio one grozne noći, kad je pred istim tim vratima u oluji i kiši sjedio svezan na teretnim kolima i bio odveden iz svojega grada, a Ružica ga je slijedila kukajući i plačući. Prijazni doček, što mu ga je pripravila Markova žena, stim ga je više dirnuo. On reče: »Prije nego prekoračim prag gradskih vrata, pođimo u kapelicu. Bog je sve, što se dogodilo, svršio na najveće naše dobro. On je obratio žalost u radost. Zapjevajmo mu srdačno: »Tebe Boga

hvalimo!« Svi vitezovi i njihove žene odobriše mu i pođu s njim u kapelicu.

Nato podoše k stolu, koji bijaše pripravan u velikoj dvorani; narod bi pogošten u dvorištu. Ali Nikola nije mogao da čeka do konca objeda. On pođe još prije svršetka ručka u dvorište i bijaše među svojim podanicima tako veseo kao otac među svojom djecom. Ponajprije potraži čestitoga ugljara i njegovu ženu. »Ti, moj stari vjerni slugo«, progovori mu on, »koji si sa svojom pobožnom ženom moju kćer tako prijazno u svojem stanu primio, ne ćeš više ostaviti moj grad, nego ćeš zauvijek u njem stanovati. Ja te imenujem nadglednikom staja, a to je služba, u koju se ti bolje razumiješ nego u paljenje ugljena, jer si od mladih dana služio kod konjanika. Tvoja dobra žena, koja me u sužanjstvu opskrbila rubljem, bit će ključarica u ovom gradu. Dobra Ančica, koja je bila mojoj Ružici u nesreći vjerna druga, neka joj bude i u sreći drugarica. Vjerniju službenicu i prijateljicu ne bi mogla naći.«

Nikola idaše zatim od stola do stola i govoraše sa svakim od svojih gosti. Svakomu je umio nešto ugodno reći. Gospođa Sokolovačka bješe odabrala, jer nikako nije mogla sve pozvati, najstarije gazde s njihovom djecom i unučadi, ne gledeći na razliku između bogatih i siromašnih. Ostalima je poručila, da će ih Nikola drugi put pogostiti. Mnogi od prisutnih uživali su prije mjesečnih ili godišnjih potpora od Nikole, ali otkako je bio grad u tuđim rukama, nijesu više ništa dobili. Nikola im je te potpore opet obećao. Radost poradi toga bijaše općenita. Svi su govorili, da su pripravni za svoga dobroga gospodara i krv svoju proliti. Marko, koji je također sišao i pratio Nikolu, reče: »Ipak je istina, dobrota više vrijedi nego sila, i bolje je, da te ljube, nego da te se boje.« Nikola progovori: »Gospodar, kojega se zli boje, a dobri ga ljube, po mojem mišljenju je najbolji.«

GLAVA DVADESETA.

Što je još dalje poznato o sudbini Ružičinoj.

Nikola i Marko, Ružica i Cvijeta često su se posjećivali. Marko se u svim stvarima savjetovao s prijateljem Nikolom na dobro svoje i svojih podanika. Ružica je poštovala Cvijetu kao drugu majku i nastojala je još uvijek, da se od nje mnogočem nauči. Prijateljstvo, koje ih je svezalo, vrlo je mnogo tomu doprinosilo, da im se život poljepša i oplemeni.

Ali jedno vrijeme nije Marko dolazio u Cesargrad; da, on je dapače bez valjanih razloga otklonio najavljene posjete Nikoline i Ružičine. Ali jednoga dana dojaha sasvim iznenada u grad Nikolin i pozove njega i Ružicu, neka odmah s njim pođu u Sokolovac. Oni su doduše na njem opazili, da ima nešto osobito na umu, ali im nije pošlo za rukom, da doznadu za tajnu njegovu. Međutim odjahaše s njim.

Kad su došli u Sokolovac, jedva im je Marko dao toliko vremena, da pozdrave njegovu ženu. »Nikola!« reče on, »ti moraš odmah sa mnom, a i Ružica mora ići!« On povuče Nikolu gotovo silom sa sobom, a Cvijeta i Ružica iđahu za objema vitezovima. Oni dođoše u tamni hodnik, koji je vodio u tamnicu Nikolinu. »Nebesa, kamo ti to mene vodiš?« zapita Nikola začuđeno. »Mene jeza hvata,« reče Ružica; »što ćemo u toj tužnoj tamnici?« Marko šućaše, otvori vrata od tamnice, i oni stupiše začuđeni u krasnu kapelicu, urešenu po ondašnjem običaju. Svijetlo je dobivala od nekoliko visokih prozora, na

kojima bijahu naslikane šarene slike; svod i stijene bijahu oličeni svjetlomodro i posuti zlatnim zvjezdicama; oltar bijaše fino izrađen i krasno pozlaćen.

Nikola i Ružica dadoše izraza svojemu začuđenju i odobravanju. »Ja sam si mislio,« reče Marko, »da će vam se ta promjena dopasti. Ja sam vas htio s tim presenetiti; zato vas i nijesam primao, dok smo gradili. Zar ne, kapelica je lijepa? Ali čast ide moju pobožnu Cvijetu. Ona me je vrlo mudro naputila, da sagradim crkvicu. Da vam pripovjedim, kako je počela! Kad smo vas prošle jeseni otpratili u Cesargrad i opet se povratili kući, zamoli me ona, da pogledamo zajedno tamnicu, u kojoj si ti tamnovao. Ja nijesam imao baš za to volje. „Čemu to?" rekoh, groza me hvata od nje." Ali sam ipak pošao s njom. Kad smo unišli, reče mi ona: „Gledaj, kako je djetinja ljubav umjela pretvoriti groznu tamnicu u prijazan stan." — „Istina je," rekoh, „prije je ovdje bilo strašno, a sad je lijepo i jasno kao u kapelici." Onda klikne moja Cvijeta: „Ti si izrekao sada, dragi mužu, krasnu misao, koju i ja već dugo gojim. Najprije sam došla na tu misao, kad sam vidjela lijepu kapelicu u Cesargradu. Da, u kapelicu dade se ova presvođena prostrana dvorana lako pretvoriti. Jer mi moramo nešto učiniti, da pokažemo svoju zahvalnost prema Bogu za sretan spas našega sina. Najbolje, što možemo učiniti, jest, da sagradimo kapelicu. Baš nam još ona treba, jer drugo sve imamo u gradu. Prije smo uvijek morali ići k misi u seosku crkvu na podnožju brda, što je bilo teško, a kadšto i nemoguće. Vlastita kapelica u dvoru je spomenik, koji će još našim potomcima donijeti blagoslov." Tako govoraše ona. Njezin mi se prijedlog svidje. „Ti imadeš potpuno pravo," rekoh. „Ovdje ne će više nijedan uznik ginuti; tu ćemo se uvijek Bogu zahvaljivati za njegovu milost i smilovanje, da nam je sina po Ružici spasio, izmirio me s Nikolom i povratio mi pokoj u srcu." Tako je postala kapelica.«

»A sutra,« dodade gospođa Cvijeta, »posvetit će pobožni opat Martin kapelicu. K toj će svečanosti doći Tvrtko, Tomislav i više drugih vitezova, koji su nam dragi, sa že..ama

i djecom. Ali najmiliji i najvredniji gosti vi ste nam, vrijedni Nikola, i vi, draga moja Ružice. Mi smo takoder sigurni, da će vas osobito zanimati posvećenje ove kapelice, koja vama zahvaljuje svoje postanje. Vi ćete zacijelo tu lijepu svečanost proslaviti s pobožnim ganućem.«

Posvećenje kapele bijaše doista lijepa i ganutljiva svečanost. Pozvani vitezovi dođoše sa svima svojima u određeno vrijeme. U svojem najsvečanijem odijelu, prema ondašnjem običaju s kacigom i oklopom i opasani sabljom, postaviše se vitezovi s obje strane oltara; žene njihove dodoše, kako je bio onda običaj, obučene u crno odijelo protkano zlatom, a gospodice u bijelo odijelo, ovjenčane cvijećem. Svi bijahu u svečanom raspoloženju; mali Pavao i njegove dvije sestrice klečahu uzdignutih ruku pred oltarom kao mali anđeli.

Kapelica bijaše urešena zelenim lišćem a oltar svježim cvijećem; bijele voštanice gorahu i oblaci tamnjana dizahu se uvis.

Časni opat stupi s infulom i štapom, okružen od više svećenika u bogatu ornatu, k oltaru, okrene se prema općinstvu i progovori im krasno slovo, koje je sve do suza dirnulo.

Pošto je kapelica bila posvećena i prva misa u njoj otpjevana, pođoše svi u veliku dvoranu k stolu. Jedva su sjeli, kadli zaječiše trublje u gradskom dvorištu. Marko i ostali vitezovi čuvši trublje skoče k prozorima i opaziše četu oružanih ljudi u dvorištu. Više sluga dotrči u dvoranu i zaviče: »Ban!« Vitezovi su mu hotjeli da idu ususret, ali već je on stupio u dvoranu, praćen od više vitezova. Bijaše to ugledan čovjek visoka, plemenita stasa. Kosa mu bijaše već sijeda, ali oči mu bijahu vatrene. On pozdravi najprije Nikolu, pruži mu ruku i reče: »Dragi moj viteže Nikola, ja sam vam hotio prvi donijeti vijest o miru, što smo ga slavno izvojevali, zahvaliti se u ime moje i kraljevo za pomoć, koju smo imali od vaših vojnika, te vam osobno dovesti vašu hrabru momčad koja nam je pomogla izvojevati pobjedu. Jučer navečer kasno došao sam u Cesargrad, gdje sam čuo, da ste u Sokolovcu. Zato sam

sa svojim bojnim drugovima odmah zorom krenuo ovamo uvjeren, da ćemo i u vitezu Marku naći iskrenoga i vjernoga prijatelja.«

»Zar ne,« reče on sada Marku pružajući mu ruku, »vi nijeste očekivali takovo iznenađenje? Na naročitu zapovijed kraljevu imadem vam izreći njegovo previšnje priznanje i zadovoljstvo poradi vašega pomirenja s dičnim Nikolom, i ja vam izričem svoju radost, da nalazim ovdje dva tako hrabra viteza u miru i slozi.« Marko bijaše izvan sebe od radosti. Milost kraljeva i banova djelovala je na nj gotovo kao vino, malo ga nije opila.

Ban opazi sada pobožnoga opata, pođe k njemu, reče mu, da ga iskreno veseli, što ga ovdje nalazi, i doda: »Radujem se stim više, što vas ovdje nalazim, prečasni oče, jer ta sreća rijetko pada u dio nama svjetovnjacima; vi se ne pokazujete nigdje izvan zidova vašega samostana, nego kamo vas zove vaša pobožna dužnost.«

Nato se obrati ban k ženi Markovoj i reče: »Uzdajući se u vaše prijateljstvo, plemenita gospodo, pozivam sebe, kao nepozvan gost na proštenju, sam k objedu i pozdravljam u vama prijaznu domaćicu moju i onih vitezova, koji su sa mnom došli. Za vas, mila gospodice, imadem još posebnih poruka, koje ćete poslije objeda čuti.«

»Sada,« reče ban ostalomu društvu, »ne ću da gospodu vitezove i njihove gospođe i kćeri, koje ovim sve zajedno pozdravljam, dulje uzdržajem od stola, pa ću odmah sam prednjačiti dobrim primjerom; jer da istinu priznam, ja sam doista ogladnio od nešto dugoga jahanja ovamo. Mi ćemo jedamput sasvim prijateljski i bez okolišanja zajedno ručati. Gospođu Sokolovačku i gospodicu Ružicu hotio bih imati na lijevo i desno od mene, premda tim trostruko griješim protiv poslovice: „Krepost se nalazi u sredini." Vas, prečasni opate, vidio bih najradije nasuprot meni među oba pomirena viteza. Izmirivati bio je odvajkada vaš najmiliji posao, zato vam može

označeno mjesto samo ugodno biti. Tako imademo u našoj neposrednoj blizini ona četiri lica, koja imadu najviše dijela kod te stvari, koja nas je ovamo dovela. Ostali znadu svoja mjesta.«

Ban sjedne na prvo mjesto stola, kamo su bili postavili drugi pribor i zlatnu čašu za nj; svi se ostali posjedaše, kako je on odredio. Pošto su odoljeli prvome gladu, reče ban: »Za svadu između Nikole i Marka i za nihovu pomirbu, za koju imadu najveće zasluge gospođa Sokolovačka i gospodica Ružica, već smo čuli u kraljevskom taboru. Ali stvar mi je odviše znamenita, a da ne bih želio doznati o tom što izbliže.« On je pitao sad ovo, sad ono. Nikola i Ružica, Marko i Cvijeta morali su naizmjence pripovijedati. Ban je veoma pozorno slušao, te je vrlomu Nikoli često izrazio svoje sažaljenje, a plemenitoj Ružici svoje priznanje. I gospodu Sokolovačku je po zasluzi hvalio i osobito mu je godilo Markovo sadašnje vladanje. Nikola i Ružica htjeli su u svojem pripovijedanju dašto šta prešute, da štede Marka. Ali Marko bi onda sve sam otvoreno ispripovjedio. »Ja sam teško pogriješio«, reče on; »ja to znam. Ali pogrješka je učinjena, a ako se i zataji, ipak se ne može učiniti neučinjenom. Bolje je pogrješku otvoreno priznati i popraviti je, koliko je moguće. To držim da sam pošteno učinio; i ja svjetujem svakomu, koji je pogriješio, da isto učini. On ne će pri tom zlo proći, jer samo tako može mu mir i zadovoljstvo u srce doći.«

Na koncu pripovijedanja pogleda ban veselo uokolo i reče pokazajući na Ružicu: »Vrijednoj gospodici imademo da zahvalimo, da sjedimo mirno zajedno kod ove gozbe mira. Bez nje stajali bismo jedan protiv drugoga kao neprijatelji. Samo se naime po sebi razumije, da ne bismo ostavili viteza Nikolu u tamnici. Već smo u kraljevskom taboru zaključili, da ću ja, čim se sklopi mir s vanjskim neprijateljem, s velikom silom navaliti na Markov grad. Boj bi bio zacijelo težak i mnogo bi ljudske krvi proteklo na zidovima ovoga grada. Bogu budi hvala i slava, što je drukčije stvar uredio po nježnoj djevici, evo ovoj gospodici.«

Čedna se Ružica zarumeni. »Milostivi gospodine,« reče ona, »toliko me hvale ne ide. Bog je sâm sve tako odredio. Ptičica, koja je uletila u čabar na bunaru, ima upravo toliko dijela kao i ja, da se neprijateljstvo između viteza Marka i mojega oca sretno svršilo.«

Pobožni opat reče vrlo ganuto: »Ovo fino i milo priznanje gospodice Ružice ne da se zlatom naplatiti. Da, tako je. Ima na tisuće neznatnih zgoda u ljudskom životu, na koje ne pazimo, i ipak su vrlo znamenite i odlučuju kadšto sudbinom mnogih ljudi. Da nije na pr. ona zdjelica gljiva stajala na stolu u ugljarevu stanu, ne bi bilo zacijelo gospodici Ružici na um palo, da ide u službu vratarici. Kad bismo mi samo u našem životu ispitivali te sitnice, koliko bismo puta imali razloga, da Boga za njegove mudre i ljubazne odredbe od svega srca hvalimo i slavimo!«

Svi su mu povladivali; ali ban primi sad svečano zlatnu čašu, ustane i klikne: »U zdravlje kraljevo!« Svi, opat, vitezovi, plemići, gospođe i gospodice ustadoše sa štovanjem, ponoviše glasno usklik i piše. Nato stavi ban zlatnu čašu na stol, okrene se k Ružici i reče: »U ovaj svečani čas izvršujem nalog kraljev, koji se vas tiče, cijenjena gospodice. S velikim zadovoljstvom čuo je kralj za vašu veliku ljubav k vašemu ocu, koja nam je nakon dovršenoga izvanjega rata prištedila krvavi domaći rat. On je zato u svojoj mudrosti odlučio, što ću sada vama, cijenjena gospodica, vašem ljubljenom ocu i svima nazočnima objaviti.« Ban migne jednomu od vitezova, koji su s njim došli. Ovaj donese veliko, na pergamentu napisano pismo u omotu od crvene kadife, na kojemu je na svilenom, zlatom prepletenom traku visio kraljevski pečat u kutijici od slonove kosti. Ban predade pismo začuđenoj gospodici i reče: »Vele cijenjena gospodice! Budući da vaš otac nema sina, pa bi Cesargrad kao muško leno sa svim dobrima morao opet pripasti kralju i državi, a vi ste kralju i državi iskazali veće usluge, nego što bi ih možda deset sinova moglo iskazati, zato ovo leno kralj i sabor prenosi na vas. Vi sad možete birati između najodličnijih mladića u cijeloj Hrvatskoj sebi muža

prema srcu svojemu, a on nema nikakovih drugih uvjeta da ispuni, nego da se potpisuje Cesargradski. Zato neka slavno ime Cesargradsko prijeđe na unuke i praunuke i neka živi ovaj plemeniti rod još dugo na sreću ove zemlje!«

Nikola bijaše duboko ganut ovom velikom milošću kraljevom. Ružica, koja se nije držala dostojnom tolika odlikovanja, jedva je našla riječi, da se zahvali. Ali želja banova bijaše u budućnosti potpuno ispunjena.

Mnogi plemeniti vitezovi prosili su Ružicu; ali ona je izabrala najplemenitijega od svih, s kojim je živjela u najsretnijem braku, — Petra, najmlađega sina banova. Ali to se dogodilo tek poslije nekoliko godina.

Ban je hotio poslije objeda još da vidi bunar i kapelicu. Cvijeta naredi odmah, da se naokolo na čabar postave goruće svijeće, prije nego se spusti u dubinu, da se rasvijetli bunar iznutra.

Ban pođe s cijelim društvom k bunaru i ovdje reče: »Ja se zaista čudim, cijenjena gospodice, kako ste se mogli odvažiti, da se spustite u taj ponor. Dok bude toga grada, govorit će se o srčanoj gospodjici Cesargradskoj. Vi ste si na tom bunaru podigli spomenik, kakav jedva dobiju najveći junaci.«

»Nemojte tako, milostivi gospodaru,« reče čedno Ružica. »Bunar neka bude radije spomenik svemogućnosti i milosrđa Božjega. Ja osjećam sada, kad gledam u dubinu, vrlo dobro, da nije u m e n i bilo srčanosti, da se usudim dolje. Bog mi je udahnuo tu srčanost. Bog je spasio dječaka. Samo njemu, premilosrdnome, od koga dolazi sve dobro, moramo zahvaliti! Njega neka hvali i slavi svatko, tko ugleda ovaj bunar.«

Ban pođe zatim u kapelicu, klekne na nekoliko časaka na stepenice oltara, ostane onda i reče: »Budući da je upravo djetinjska ljubav Ružičina prema zarobljenom ocu njegovu tamnicu pretvorila u kapelicu, to bi trebalo zlatnim slovima staviti onaj natpis nad oltar: „Uspomeni djetinjske ljubavi."

Ružica odgovori opet zarumenivši se: »O ne, ne! To bi bilo previše časti za čovjeka. Samo Previšnjemu, koji je na nama izveo velika djela, neka ostane posvećen ovaj oltar.«

Pobožni opat pohvali čednost Ružičinu i reče onda: »Ja predlažem, da se umjesto natpisa, što ga gospodica s pravom otklanja, napišu velikim zlatnim slovima ove riječi: »Poštuj oca svoga i mater svoju, da dugo živiš i da ti bude dobro na zemlji.« — Tako se zbude, i Božje obećanje, koje je u tim riječima sadržano, ispunilo se u potpunoj mjeri na Ružici.

